

NEMZETSTRATÉGIAI KUTATÓINTÉZET

A CSÍKSOMLYÓI BÚCSÚ TURISZTIKAI VIZSGÁLATA 2016

KUTATÁSI JELENTÉS

Budapest, 2016. október

A Nemzetstratégiai Kutatóintézet
A CSÍKSOMLYÓI BÚCSÚ TURISZTIKAI VIZSGÁLATA 2016
című kutatásának eredményeit összefoglaló jelentés

Kiadja a Nemzetstratégiai Kutatóintézet

Felelős kiadó

Szász Jenő, a Nemzetstratégiai Kutatóintézet elnöke

Kutatásvezető

Dr. Tózsér Anett

Készítette

A Nemzetstratégiai Kutatóintézet
Kutatói, Stratégiai és Koordinációs Igazgatósága Magyar Megújulás és Gyarapodás Osztálya
Dr. Tózsér Anett, Bánhidai Csilla

Nemzetstratégiai Kutatóintézet © 2016, Budapest

Szakmai lektor

Dr. Nagy Benedek

Tördelés

Bánhidai Csilla

Minden jog fenntartva

ISBN 978-615-5639-05-0

Tartalom

Előszó	4
1. Kutatási célok, módszertan.....	5
2. Eredmények	7
2.1. Szakirodalmi feldolgozás eredményei.....	7
2.1.1. A világ főbb vallásai.....	7
2.1.2. A vallási turizmus értelmezése.....	7
2.1.3. A turista és a zarándok kapcsolata.....	9
2.1.4. A zarándoklatról általában.....	11
2.1.5. A zarándoklat átértelmeződése napjainkban	14
2.1.6. A zarándokturizmus nemzetközi jelentősége	14
2.1.7. A zarándokturizmus helyszínei, desztinációk	15
2.1.8. A zarándoklat, mint közösségi élmény.....	17
2.1.9. Mária út	17
2.1.10. A csíksomlyói búcsú története	19
2.1.11. A csíksomlyói búcsú napjainkban	22
2.2. Csíksomlyói búcsújárás vizsgálata – a kérdőíves vizsgálat eredményei.....	24
2.2.1. Csíksomlyói búcsún való részvételről	27
2.2.2. Csíksomlyói búcsún való részvételről – nemleges válaszok értékelése.....	39
3. Összefoglalás és következtetések	43
4. Javaslatok.....	48
Irodalomjegyzék.....	50
Melléletek.....	53
1. számú melléklet	53
2. számú melléklet.....	55
3. számú melléklet	56
4. számú melléklet.....	58

Előszó

A *Székelyföld leírása* című monumentális művében Orbán Balázs így ír a Csíksomlyó fölött magasodó Nagysomlyó-hegyről: „*A vidék díszére nagyban befolyó ezen csúcs még érdekesebbé lesz, ha annak fenlapját vizsgálva felismerjük, hogy az ember ott Isten imáadására és a haza védelmére szentegyházat és várat emelt.*”

Ha manapság valaki a nemzet újraegyesítésének legbeszédesebb szimbólumát, annak vallási és nemzeti kegyhelyét keresné, akkor semmiképpen sem kerülheti el Csíksomlyót. A székelyföldi szakralitás meghatározó helye több évszázados múltra tekint vissza, az elmúlt évtizedek során pedig a magyarság legfontosabb, legismertebb zarándokhelyévé vált, ahol a nemzet évről-évre át- és megélheti az összetartozás tudatát, illetve a közös gyökerek valóságát és megtartó erejét.

Csíksomlyó egyben a legnagyobb kultikus központja a magyar Mária-tiszteletnek is. Ide megnyugodni, kiengesztelődni, erőt gyűjteni, imádkozni, énekelni, vagyis búcsút nyerni se-reglenek Mária magyar hívei. A Nemzetstratégiai Kutatóintézet Boldogasszony-tárlatának kárpátaljai kiállító művésze, a néhai Magyar László így fogalmazott Csíksomlyóról: „*Onnan ered a jóindulat...*”

Jelen kiadványunk a Nemzetstratégiai Kutatóintézet azon kutatásának ismereteit és tapasztalatait tartalmazza, amely turisztikai szempontrendszer szerint vizsgálta a csíksomlyói búcsút. A feltárás arra irányult, hogy megvilágítsa a résztvevők szakrális és történelmi motivációit, illetve azt is, hogy mennyire fonódik össze, mennyire feltételezi és határozza meg a vallással és a nemzettudattal összefüggő készítés a búcsú látogatását.

Előljáróban elmondható, hogy a búcsú leglényegesebb vonatkozása a Regnum Marianum eszmeisége, amely a Szűzanyának felajánlott Szent Korona gondolatán alapul. Csíksomlyó alapvetően a Magyarok Nagyasszonyával, Máriával való találkozás helye, a búcsú pedig erre ad alkalmat: a katolikus valláson, illetve az ökumené jegyében érkező többi keresztény felekezet hitélete alapján történik.

„*A kereszténység és a magyarság egy és szétválaszthatatlan. Ha szétválasztjuk, az olyan, mint amikor a test a lélektől válik el...*” – fogalmazta meg egykor Jakab Antal püspök, Márton Áron méltó utóda, a nagy püspök erkölcsi magatartásának, értékrendjének és szellemi hagyatékának örököse. A vallási jelleg mellett rendkívüli nemzeti identitástudat-erősítő jelentősége is van a búcsúnak, hiszen napjainkra a búcsú lehetőséget teremt a Kárpát-medencében és a világban szétszórtan élő magyarság számára a nemzeti önreprezentáció megélésére is.

Jakab Antal püspök újabb gondolatával ajánlom szíve figyelmükbe jelen kiadványunkat: „*Istennél a belépőjegy az kell, hogy álljon: mindent megtettem önmagamért, felebarátom és népem javára és épülésére.*”

Szász Jenő
a Nemzetstratégiai Kutatóintézet elnöke

A Nemzetstratégiai Kutatóintézet, Kutatási, Stratégiai és Koordinációs Igazgatóságának Magyar Megújulás és Gyarapodás Osztálya, dr. Tőzsér Anett vezetésével a csíksomlyói búcsú látogatótípológiáját, látogatottságát vizsgálta. A szekunder vizsgálatok mellett egy online kérdőíves felmérésben betekintést kívántunk kapni abba, hogy a csíksomlyói búcsú látogatói miért indulnak útnak, hogyan teszik meg ezt a nagy távolságot, mennyi időt töltenek ott és az ünnepi mise mellett még mi iránt érdeklődnek. A primer kutatás kiterjedt annak a vizsgálatára is, hogy akik még nem jártak a településen, vagy nem pünkösdi ünnepén, hogyan látják, vélekednek a csíksomlyói búcsúról.

1. Kutatási célok, módszertan

Csíksomlyó a Mária út keleti végállomása, az Isten és Mária iránti tisztelet, valamint a nemzeti identitástudat megjelenésének helyszíne. A székelyföldi szakralitás meghatározó helyeként több évszázados múltra tekint vissza, az elmúlt 25 év során pedig a magyar nemzet legfontosabb, legismertebb zarándokhelyévé vált, ahová hozzávetőlegesen több százezren érkeznek évente.

A Nemzetstratégiai Kutatóintézet korábban vizsgálta¹ a csíksomlyói búcsú turisztikai életgörbe ciklusát. Ennek alapján elmondható, hogy a vallási esemény a fejlődés és a konszolidáció jegyeit egyaránt mutatja: a látogatószám növekedése még mindig jelentős, de lassuló tendenciát mutat. A látogatók száma sokszorosan meghaladja a helyi lakosság számát. Egyre több vállalkozás épül a turizmusra, de még számos feltáratlan lehetőség rejlik a város és a desztináció adottságai között. A térség fejlesztési tervei már elkészültek és a felelős döntéshozók kiemelt szerepet adnak a szakrális hely turisztikai célú fejlesztésének is.

A Nemzetstratégiai Kutatóintézet jelen kutatásának központi témája a csíksomlyói búcsú látogatótípológiájának vizsgálata volt. Kíváncsiak voltunk a látogatók motivációira, érdeklődésére, a rendelkezésre álló szolgáltatásokkal kapcsolatos véleményükre. Ezen kívül választ kívántunk találni arra is, hogy az egyház által elsődlegesnek tekintett cél, a hit megélése mellett, hogyan vált egyben nemzeti zarándokhellyé Csíksomlyó a búcsú résztvevőinek interpretációiban.

Csíksomlyói búcsúval kapcsolatban **a kutatás célja megvizsgálni:**

- a csíksomlyói zarándokok motivációit, érdeklődését, szükségleteit;
- a csíksomlyói búcsú esetében hogyan épülnek egymásra, illetve erősítik egymást a turisztikai-, a vallási – és a nemzettudattal kapcsolatos motivációk;
- a zarándokok összetételét (mennyire turistaként, mennyire zarándokként érkeznek), utazási szokásait (utazása során hol száll meg, milyen szolgáltatást vesz igénybe); valamint
- a látogatók igényeinek feltérképezésével rávilágítani a hiányosságokra és javaslatot kérni tőlük a megváltoztatásukra.

¹ Tőzsér Anett – Battay Máté – Szász Jenő (2016): A turizmusfejlesztés lehetőségeinek feltárása a csíksomlyói kegyhely példáján keresztül. Nemzetstratégiai Kutatóintézet, Budapest. (ld. 4. számú melléklet)

Módszertan

A fenti célok érdekében nemzetközi és hazai *szakirodalom gyűjtés- és feldolgozást* végeztünk, amelynek során a témával kapcsolatos releváns irodalmak eredményeit dolgoztuk fel. A vallási turizmus kérdéskörét több oldalról közelítettük meg: vizsgáltuk a vallási turizmus fogalmát, a gazdasági és társadalmi jelentőségét, a zarándoklat jelentésének ártéltelmeződését és közösségformáló szerepét; a turista és a zarándok közötti összefüggést, átmenetet. Vizsgáltuk továbbá a csíksomlyói búcsú történetének fejlődését, látogatóinak összetételét és fő motivációikat. A szakirodalmak feltárják, hogy sok esetben kapcsolat van a turizmus és a zarándoklatok között, a kettő nem különíthető el élesen; a csíksomlyói búcsú esetében pedig a nemzettudat, és a magyarság egybekapcsolódásának fontossága is társul a motivációkhoz. Ezeket az összefüggéseket mind a szekunder-, mind pedig a primer kutatás során mélyrehatóbban is értékeltük.

A szakirodalmi feldolgozás mellett primer kutatásként *kérdőíves vizsgálatot* végeztünk a csíksomlyói búcsú látogatói körében. A kérdőíves kutatás során vizsgáltuk azok véleményét is, akik már jártak a csíksomlyói búcsúban és azokat is, akik még nem jártak, annak érdekében, hogy megismerjük motivációikat, szükségleteiket. A kérdőív kérdései az alábbi témaköröket érintik.

A szociográfiai tényezők mellett kíváncsiak voltunk arra, hogy a válaszadó *járt-e* már pünkösdkor a csíksomlyói búcsúban, hány alkalommal, milyen motivációval kelt útra, kivel és milyen közlekedési eszközzel érkezett, hány éjszakát töltött el és milyen típusú szálláshelyen szállt meg. A csíksomlyói búcsú mely részei voltak számára a legérdekesebbek, a búcsúba történő látogatását kiegészítette-e szabadidős programokkal, amennyiben igen, mely településeket és mely látnivalókat tekintette meg, volt-e olyan szolgáltatás, amelyet a csíksomlyói búcsú idején hiányolt és milyen javaslatai vannak ezek javítására. Rákérdeztünk továbbá arra is, hogy tervezi-e, hogy visszatér és ajánlja-e a búcsút ismerőseinek. Kérdőívünk kitöltését azoktól is kértük, akik *még nem voltak* Csíksomlyón, vagy nem pünkösdt ünnepe. Tőlük megkérdeztük, hogy mi volt a távolmaradásuk oka és mivel lehetne ösztönözni őket arra, hogy egyszer ellátogassanak oda.

Az online kérdőíves vizsgálat nem reprezentálja a teljes résztvevői kört, a búcsún résztvevő tömeget: a csíksomlyói búcsún való részvétel ugyanis még mindig nagy arányban erdélyi, sőt leginkább székelyföldi bázisú (körülbelül 50-60%-ban). Ez a megállapítás valószínűsíthető az egyszerű résztvevői megfigyelések alapján. **Jelen kutatás azonban nem tér ki arra a helyi látogatói körre, akik alapvetően nem turistaként definiálhatók** (bár közöttük is létezik egy kisebb arányú, otthonról kimozdulásra vágyó réteg). **A kutatás azonban értékes eredményeket ad, és rávilágít sok olyan kérdésre, melyeket egy későbbi kutatási témaként, mélyebb vizsgálatban érdemes feldolgozni.** Ez a kutatás tehát kiinduló alapja lehet egy későbbi, lényegesen nagyobb mintájú és némileg mélyebb hasonló témájú kutatásnak, amely a motivációk, a tartózkodás, valamint a távolmaradás mélyebb összefüggéseit vizsgálná.

Az online kérdőívet osztályunk munkatársainak közreműködésével több csatornán is megosztottuk: a vallási- és a zarándokturizmus területén tevékenykedő szakmai szervezetek, utazási irodák, közösségi csoportok, felsőoktatási intézmények, szakmai online napilapok és a Nemzetstratégiai Kutatóintézet munkatársai körében és médiafelületein terjesztettük (1. számú melléklet). Ezáltal több ezer fős szakmai- és érdeklődő kört sikerült elérnünk, amely körből 274 válasz érkezett vissza.

2. Eredmények

2.1. Szakirodalmi feldolgozás eredményei

2.1.1. A világ főbb vallásai

A vizsgált vallások közül a követők létszámát tekintve a kereszténység a legnagyobb (amelynek több mint kétmilliárd követője van a világon), ezt követi az iszlám (körülbelül 1,5 milliárd hívő), majd a hindu (körülbelül 1,1 milliárd hívő), a buddhista (körülbelül 500 millió hívő), a taoizmus (körülbelül 78 millió hívő), a szikh (24 millió hívő) és a zsidó (15 millió hívő) vallás.

A fenti vallások közül mi a kereszténységgel összefüggő zarándoklatokat vizsgáljuk tovább. A keresztények már évszázadok óta utaznak olyan vallási jelentőséggel bíró helyekre, mint például Jézus születésének, életének és halálának helyszínei. A jelenségre maguk a zarándokok többféle okot adnak: a hitük eredetének megértése iránti vágyat említik, vagy egyszerűen azokon a helyeken akarnak járni, ahol Jézus vagy a szentek is jártak. A kereszténység legfőbb zarándokhelyei a Szentföld, Lourdes, Fatima, Vatikán és Santiago de Compostela (Mester, 2006).

2.1.2. A vallási turizmus értelmezése

A vallási turizmus a turizmus ágazat jelentős és gyorsan növekvő szegmense. Néhol „hit turizmusnak”, vagy „hit alapú utazásnak” is nevezik, azaz olyan utazásnak, amely a hit által vezérelt. A vallási turizmust, mint a turizmus egy alszektorát még kevéssé kutatják vagy dokumentálják és kevés megbízható statisztika érhető csak el a vallási turizmus méretére és értékére vonatkozóan. A vallási turizmus növekedésének két fő mozgatórugója van napjainkban: az egyik a keresztény és a muszlim vallások táborának folyamatosan növekedése, a másik pedig azon utazók számának bővülése, akik az utazásaikat vallási elemekkel egészítik ki (Mintel Group, 2012).

A vallás hatást gyakorol a turizmusra, és a turizmus is hatást gyakorol a vallásra, a vallási helyszínekre és az emberekre. A turizmus építhet a vallásra és a vallás is építhet a turizmusra. Ebből adódóan tehát szoros a kapcsolat: két olyan tényezőről van szó, amely erősít(het)i egymást (Vukonic, 1996. 59). Az utazás során a hívő ember gyakorolja vallását, illetve az utazás során előfordul az is, hogy speciális igények léphetnek fel, amelyek speciális vallási megoldást igényelnek, például az étkezés során (Stausberg, 2011).

A vallási turizmusnak nincsen általánosan elfogadott definíciója, így kiinduló pontként választhatjuk azt a meghatározást, amely szerint vallási turizmusnak azt nevezzük, amikor azért keresnek fel egy helyet, épületet, kegyhelyet, mert azt szentnek tartják, vagy isten-élményben lehet részük. Olyan utazások ezek, amelynek elsődleges célja vallási szempontból jelentős helyek, útvonalak meglátogatása, vagy szakrális eseményeken való részvétel (egyházi személyek látogatása, konferencia, lelkigyakorlat, keresztény táborok és fesztiválok stb.).

A látogatók objektíven nem mérhető céljainak meghatározása is felveti a fogalmi lehatárolás nehézségeinek problémakörét. A különböző tanulmányok is eltérően kezelik a vallási turizmusban résztvevőket. A merevebb álláspont szerint csak az tekinthető vallási turizmusnak, amikor

vallásos emberek hitéleti céllal keresnek fel egyházi emlékeket vagy épületeket (Mester, 2006; Mintel Group, 2012), míg a megengedőbb álláspont szerint a vallási nevezetességek felkeresése hívők és nem hívők esetében is vallási turizmusnak tekinthető (Raffay – Lőrincz – Clarke, 2014).

A Mintel Group (egy nemzetközi piackutató és marketing szervezet) vallási turizmus témájú tanulmánya (2012) szerint vallási turizmusnak nevezhető azon utazások összessége, amelyek során egy szentnek tartott helyet, épületet, kegyhelyet látogatnak meg a turisták. Eszerint a vallási turizmusnak négy alcsoportja létezik:

- zarándoklat
- egy szent hely meglátogatása
- vallási eseményre való utazás
- és a templomturizmus (imaházak, kegyhelyek meglátogatása kulturális, történelmi és építészeti jelentőségük miatt, nem feltétlenül vallási okokból).

Ebben a fogalmi meghatározásban sarkalatos pontnak tekinthető, hogy a szerző a kegyhelyeket felkereső turistákat motivációjuk alapján különíti el. A vallási turizmus értelmezésének alapját a kegyhelyeket meglátogató utazók motivációja jelenti (amely lehet vallási vagy kulturális). Ezen kívül a szerző a vallási motivációval rendelkező utazók között további különbséget tesz, az utazókat további csoportokra bontja (vallási eseményre utazás vagy zarándoklat).

Mester (2006) tanulmányában a vallási turizmusnak három típusát vette figyelembe: zarándoklat, vallási eseményre történő utazás és kulturális vallási turizmus (templom vagy imahely meglátogatása) nem vallási okokból, hanem kulturális, történelmi és építészeti jelentősége miatt.

Nyíri (2013) szerint vallási turizmus alatt azokat az utazásokat értjük, amelyek célja a vallási, szakrális műemlékek (templomok, kolostorok, bemutatóhelyek) meglátogatása, vallási rendezvényeken (hitélethez kapcsolódó ünnepeken, egyházi kulturális, zenei programokon, egyházi személyek látogatásán) való részvétel, zarándoklat, lelki gyakorlat (ifjúsági táborok, missziós táborok). Ezen utazások alkalmával a vendégek gyakran (amennyiben rendelkezésre áll) az egyházi intézmények szálláshely szolgáltatásait veszik igénybe, más esetekben pedig a desztináció kereskedelmi vagy magánszálláshelyeit. A vallási turizmusra általában jellemző a magas szintű szervezés, nagyobb tömegeket mozgat meg, erősen értékközpontú (lelki, szellemi), a vendégek az új ismeretek befogadására az átlagosnál fogékonyabbak, az utazás során a kulturális, vallási és pihenési igények egyszerre jelentkeznek, képzett idegenvezetőket/kísérőket igényelnek, szerényebb anyagi helyzettel rendelkező vendégköre van, valamint a vendégek igénylik a közösségi együttlétet.

A vallási turizmus és a vallási turista van a középpontban Vukonic (1996) tanulmányában is, de ő további tartalommal bővíti a motiváció kérdését. Vukonic szerint „a vallásos turista olyan személy, aki vallási motivációval tesz utazást, és az is, aki igényli, hogy bizonyos vallási tartalmat hordozzanak a turisztikai kínálat elemei”. Vukonic szerint a vallási turizmusnak három formája van: zarándoklatok, vallási események (egyházi ünnepek, évfordulók), jelentős vallási helyszínek, épületek meglátogatása (Vukonic, 1996. 75). A harmadik esetben tehát a vallási turizmust a kulturális- és örökségturizmusba ágyazza bele. Vukonic szerint tehát csak olyan utazások minősülnek vallási turizmusnak, amelyeket vallási szükségletek és motivációk befolyásolnak (Stausberg, 2011. 13). Ebből következően tehát a motiváció és nem a tartalom a

meghatározó kritériuma a vallási turizmusnak. Hasonlóképpen értékeli ezt Santos (2003) is. A vallási turizmust olyan utazásnak tekinti, amely „olyan őszinte vallási motivációval történik, amely egyidejűleg együtt létezik a turizmusnak más formáival is” (Santos, 2003. 36). A szerző koncepciója tehát olyan utazásokra is vonatkozik, amely „vallási gyakorlatot, tevékenységet is tartalmaz; és azokra a személyekre is utal, akik kifejezetten szent helyeket és épületeket látogatnak meg”(Santos, 2003. 39).

2.1.3. A turista és a zarándok kapcsolata

Zarándok az az utazó, aki a szent helyeket vallási indíttatásból látogatja meg, ott vallását gyakorolja, hite megerősítését keresi. *Turistaként* az az utazó definiálható, aki ezeket a helyeket nem feltétlenül a hite, hanem inkább a kíváncsisága, tudásvágya érdekében keresi fel. Sokszor nehéz különbséget tenni az utazó e két típusa között. Nem állítható ugyanis, hogy az egyik utazó (turista) csak a profán, a másik utazó (zarándok) csak a szakrális indíttatás miatt kel útra. A különbségek főként abból a másságból erednek, ahogyan a két utazótípus megéli és értelmezi a látottakat, ahogyan részt vesz az utazásban. Különbségek láthatók abban, ahogyan a két utazó értelmezi a helyszínt, ahogyan megéli az utazás folyamatát, illetve eltérések találhatók az utazók motivációi között is.

- A turista számára a *helyszín* egy turisztikai vonzerő, amely valamiféle élménytérként jelenik meg, amely könnyen megszerezhető élmények sokaságát tartalmazza. A zarándoknak azonban a szent hely az Istennel való találkozás helyszíne.
- Az utazók és a zarándokok *motivációi között* a következő különbségek fogalmazhatók meg.
 - A turista számára a szent hely akkor és attól érdekes, ha az bekerült a turizmus vérkeringésébe (akár természeti, művészettörténeti, vagy művelődéstörténeti értelemben).
 - A zarándokok motivációi viszont többfélék is lehetnek: a korábbi századokban a kérés, a testi és a lelki gyógyulás utáni vágy dominált. Ma nagyobb hangsúly esik a bűnbánatra és a vezeklésre, a köszönetre és a hálaadásra, a szent helyre, az Istennel, a szentekkel való kapcsolatba kerülés ősi gondolkörére és a lelki-aszketikus tartalomra: összefoglalóan az Istennel való találkozás és beszélgetés létrejöttében való bizalomra, kíváncsiságra (Barna, 2001). A zarándokok esetében a fontossági sorrend nem a hely hírességén múlik, hanem az ott átélt lelki élményeken, mert a legerősebb motiváció a zarándokok számára továbbra is az Istennel való találkozás vágya (Korpics, 2011).
- Az *élményhangsúlyok* a zarándoklat során lelkiek (függetlenül a fizikai környezettől), míg a világi turizmus élményeit főleg a testi élmények jelentik (Sulyok – Mártonné, 2013).

A turizmus és a zarándoklat összefüggésére reflektálva, Valene Smith (1992) a turizmusformákat a két szélső pólus mentén helyezi el és a motivációk, azaz a hit mértéke, valamint a személyiségi tényezők alapján helyezi el a turista típusokat is. Szerinte ezek azok a szempontok, amelyek mentén legjobban elkülöníthető a turista és a zarándok. A szerző nevesíti továbbá a jelenkori zarándoklatok és a turizmus négy közös elemét: motiváció, diszkrecionális jövedelem az utazáshoz; szabadidő; illetve mind a zarándok, mind a turista ugyanazt az infrastruktúrát veszi igénybe. A turista- és a zarándok definiálása is a céloktól/motivációktól függ. E gondolatok szerint, a turizmus és a zarándoklat, a különböző motivációkkal megjeleníthetők a két ellentétes pólus mentén, a világi és a vallási pontok közötti területeken (1. ábra).

1. ábra: Zarándok-turista összefüggései

zarándok	vallási turizmus		turizmus	
A	B	C	D	E
szent	hit/profán – tudásalapú		világi	
a, istenfélő zarándok b, zarándok > turista c, zarándok = turista d, zarándok < turista e, világi turista				

Forrás: Smith 1992. 4.

Ez a séma egyértelműen megmutatja azokat a motivációkat, amelyek megalapozzák a különféle utazásokat. Eltérő személyes vágyakat hoz a felszínre, az egészen aszketikus-spirituális motivációktól a különböző turisztikai rekreációs formákig terjedően. Miközben vannak ún. kevert formák is, amelyek a kettő között helyezkednek el. Ezek a vallási és a világi tartalmak kombinációi, amelyek a világi és a profán szükségletek különböző szintjeit jelenítik meg. Így bizonyos szituációban az utazó közelebb van a zarándokhoz, mint a turistához. Egy utazás/zarándoklat során ugyanis az utazók motivációja, érdeklődése és tevékenysége megváltozhat a turistától a zarándokig és fordítva is, még akkor is, ha ennek a változásnak nincs tudatában (Smith, 1992. 4). Ebben az összefüggésben a vallási turizmus úgy jelenik meg, mint a vallásos és a világi természet összekapcsolódása és ez a kevert jellemző az, amely összhangban van a régi és az új emberi szükségletek kapcsolatával a jelenkor társadalmában. Ezek szerint a vallási turizmus kombinálja a zarándoklat elemeit a turizmus elemeivel. Ez a konceptuális metszópont szemlélteti az összefüggést az ún. turista-zarándok (aki mindkét oldal határán helyezkedik el a tipikus turisztikai érdeklődésű és a tipikus zarándok között) és a tipikus turista és a tipikus zarándok között. Tehát mindkét eset a vallás által motivált utazásokat foglalja magában, az utazások egyik része azonban a vallási turizmushoz, a másik a zarándoklathoz (különösen a gyalogos forma) áll közelebb.

A látogatók motivációja sokrétű, mint ahogyan a viselkedésük, viszonyulásuk is: egy másik megközelítés szerint a turizmus és a vallás egyszerre eltérő és mégis egymást átfedő valóság. A vallás a pre-modernkor jelensége, míg a turizmus a modernkor jelensége, a modern életstílust képviseli, jelképezi. Ezzel egyidejűleg a turizmus és a zarándoklat viszonya egy kettős, ellentétes póluson érzékeltethető és egy hasonló bináris struktúra alakítható ki az utazók kategorizálására is. Ez egy osztályozási lehetőség a közösségi viselkedés és az egyéni benső szándék között. Ezek szerint az alábbi különbségek tehetők a két tevékenység típus között (Stausberg, 2011) (1-2. táblázat).

1. táblázat: A turizmus és zarándoklat viszonya

Turizmus	Zarándoklat
világi	vallási
öröm, élvezet	bizalom, hit
kíváncsiság	kötelesség
kereskedelmi	aszkéta
anyagi	szellemi
jelen	történelem
modern	pre-modern
nyugtató	értelmes, értékes
szórakozás, kikapcsolódás	megerősítő
központi helyszínek felé irányul	perifériára irányul

Forrás: Stausberg, 2011. 20.

2. táblázat: Turista-zarándok viszonya

Turista	Zarándok
világi – profán	vallásos
felszínes	mély
játékos	elkötelezett
evilági	másvilági
élményt (szórakozást) kereső	üdvözítést kereső
hedonista	Istent kereső
fogyasztás	megtágadás

Forrás: Stausberg, 2011. 20.

A turizmus és a zarándoklat különbözősége ellenére átfedések vannak a két terület között. A zarándoklatok és a turizmus kapcsolódása egy visszatérő téma a tudományos szakirodalmakban is. A szakirodalmi vizsgálatok megállapítják, hogy a turisták időszakosan zarándokká válnak, míg a zarándokok ideiglenesen kiléphetnek a zarándok szerepből és „turistává válnak”. A turisták gyakran felfedeznek egy belső változást, amikor zarándokhelyszínre utaznak. Mint ahogyan Campo is állítja: „a 12. század végén, a két téma ritkán volt könnyen egyesíthető, ugyanakkor ma a zarándoklat kapcsolatba kerülhet a turizmussal, míg a turizmus helyt ad a zarándoktapasztalatoknak.” (Campo, 1998. 53).

Az utazások során a határok sokszor elmosódnak a turizmus és a zarándoklatok között. Ezeket szemléltetik a következő példák is (Stausberg, 2011. 66-67).

- A zarándokok és a turisták ugyanazon turisztikai infrastruktúrát használják.
- Az utazók kombinálják a zarándoklatokat a családi üdülésekkel vagy a szabadidős utazások más formáival.
- A zarándokok meglátogatnak turisztikai vonzerőket a zarándoklat idején (pl. a Lourdesba irányuló zarándokok meglátogatják Andorrát vagy Biarritz-et).
- A turisták meglátogatnak zarándokközpontokat az üdülés idején (pl. akik Portugáliában nyaralnak, meglátogatják Fatimát).
- A turisták és a zarándokok ugyanúgy igénybe veszik az éttermek szolgáltatásait, vagy vásárolnak az ajándékboltokban.
- A zarándokközpontokban működő eszközök (pl. libegő Lourdesban) nem vallási célú szórakozási lehetőségeket is biztosítanak az odaérkezőknek.
- A zarándokhelyszínek stratégiai együttműködésekkel alakítanak ki kulturális intézményekkel és szervezetekkel.
- A szervezett zarándoklatok része a szabadidős program is, így a zarándokok ezalatt meglátogathatnak turisztikai vonzerőket is.

2.1.4. A zarándoklatról általában

A zarándoklat „az istentisztelet különleges formája kiválasztott szent hely felkeresése kisebb-nagyobb távolságból”. A zarándoklat célja egy vallási hely, szent hely, kegyhely, kegyeleti hely hitbuzgalmi indítással való felkeresése. Ebbe a fogalmi meghatározásba minden vallás és felekezet, minden hívő és nem hívő vallásos utazása is beletartozik. A zarándoklatok minden világvallásban fontos szerepet töltenek be: az iszlámban ez a hely Mekka, Mohamed próféta szülővárosa. A hinduizmusban a Gangesz partján fekvő Benáresz. A buddhisták esetében Buddha, a keresztényeknek Jézus, vagy egy bizonyos szent életének kulcsfontosságú állomása, illetve Szűz Mária jelenéseinek helyszíne. ***A kutatásunk során mi a keresztény zarándoklatokra helyezük a hangsúlyt.***

A zarándoklat a keresztény életnek is az egyik ősi jelképe: a keresztény ember, az úton lévő ember (*homo viator*) nem feledkezik meg arról, hogy miután az ember kiűzetett a paradicsomból, végig kell mennie a bűn és a szabadulás hosszú és gyötrelmes útján, és csak élete végén juthat el a mennyei Jeruzsálembe, hogy ott Istennel és Krisztussal találkozzon (Jelenések könyve 21-22. Idézi Kollányi, 2011). A keresztény ember is valahonnan valahová tart. Célja az üdvösség, Isten látása, a Mennycsország. Úton vagyunk egy másik világ felé (Kollányi, 2011; Barna, 2011). A zarándoklás, a búcsújárás célja is ez: találkozni Istennel és ezáltal a lelki megtisztulás, a szellemi gazdagodás (Konkoly-Gyuró, 2011). A zarándokút fő indítékai lehetnek a vezeklés, az elégtétel, a köszönet a kérés- és az imameghallgatásokért. A találkozás valamilyen kitüntetett helyen a leghatékonyabb, amely helyet Isten különleges módon kijelöl. Ezt hívjuk szent helynek, kegyelem helyeknek, röviden kegyhelynek (Barna, 2011). A zarándoklat lényege abban van, hogy az ember elhagyja szokott otthonát és elmegy egy olyan helyre, ahol közelinek hiszi és érzi Istent. Az egyik elem tehát a megszokott, otthoni környezetből való kiszakadás, a másik pedig egy szent célhoz való elérés. A földi életünkben is kialakultak tehát zarándoklatok a Szentföldre, apostolok és vértanúk sírjaihoz és vezetnek zarándoklatok a Mária-kegyhelyekre is (Nemeshegyi, 2011).

A zarándoklatok egyéni és a közösségi formái egymás mellett élhettek és éltek. A 19-20. század technikai fejlődése elősegítette a csoportok együttes utazását (különvonatok, különhajók, különbuszok), és emellett ma is jelen vannak a kiscsoportos zarándoklatok (autóval) és az egyéni zarándoklatok. Az elmúlt években viszont újra reneszánszát éli a gyalogos zarándoklat (Konkoly-Gyuró, 2011). Napjainkban ezek a formák egymás mellett élnek és az tapasztalható, hogy utazási irodák szerveznek zarándokutakat nagyobb tömegek mozgatására (Barna, 2001; 2011).

Búcsújárás

A zarándoklatoknál említést kell tennünk annak egyik sajátos formájáról, a búcsújárásról. A búcsújárás helyszíneit az egyházi jóváhagyások felruházzák egy különleges lehetőséggel, az úgynevezett búcsúnyerés jogával, a búcsú kiváltságokkal.² A búcsú kiváltságokkal sokan sokféle módon visszaéltek, az átmeneti visszaeséseket követően a huszadik század (talán a várakozással ellentétben) nem a búcsújárás visszaszorulását, hanem még szélesebb elterjedését hozta, sok esetben a vallási turizmus keretei közé is beilleszkedve. A búcsújáró helyek közül sok megszűnt, vagy visszaszorult, de a megmaradt búcsújáróhelyeken komoly tömegek vesznek részt az ünnepeken.

A búcsújárásban nem az anyagi érdekek vezérelték a magyar parasztot, igényük volt a lelki életre, a megtisztulásra, a megkönnyebbülésre. Természetes szerepet játszott a megszokott környezetből való kimozdulás lehetősége, idegen emberek, települések, tájak megismerése, s alkalmanként anyagi szempontok is (búcsúvásár). Mind az egyéni, mind pedig a közösségi fogadalm esetén tudatos választással döntenek egyik vagy másik kegyhely mellett. Az éppen fellendülő, virágjába forduló, s éppen nagy vonzerejű búcsújáró helyeken kívül a szükségüknek megfelelő helyet választják. „Leginkább érdemszerzőnek ezért tartják mindenütt a minél nagyobb fáradtsággal, törődéssel, böjtöléssel és gyalogosan megtett zarándokutat.” (Bálint–Barna, 1994.)

² Ez azt jelenti, hogy „az ott bizonyos feltételeknek megfelelő emberek számára az egyház megadja a bűneik ideig tartó büntetésének megrövidítését vagy teljes elengedését”. Teológiai értelemben ez azért lehetséges, mert az egyház a bűnbánók javára fordítja mindazt a közbenjárást, amelyet mintegy „kincstár”-ban összegyűjtött és azokkal oldó-kötő hatalmánál fogva (profán módon) mintegy gazdálkodik.” (Mohay, 2009)

Hagyomány és újítás a búcsújárásban – a búcsújárás kulturális jelentősége

A búcsújárást befolyásoló tényezők között fontos szerepet játszik az egyház mindenkori helyzete, az egyház és az állam viszonya. A katolikus egyház társadalmi jelenlétének fontos tényezői voltak a szerzetesrendek. Szerepük a búcsújárás szervezésében történetileg is jelentős.

A búcsújárás napjainkra azonban jelentősen átalakult. A gyalogos, több napig is tartó zarándoklatok dominanciája az 1960-as évekre megszűnt, a legtöbb helyre ma már bérelt busszal utaznak. A zarándoklásnak kevert formái is kialakultak: a kegyhely közelében leszállnak a buszról, vagy vonatról és hagyományos módon, búcsús menetté szerveződnek és így vonulnak be a kegytemplomba. A zarándoklatok alatt a vezeklést szolgáló, a testet sanyargató formák visszaszorultak, és csupán szűk rétegre korlátozódik a virrasztás, a templomalvás ősi szokása is. A közlekedési lehetőségek javulása révén kitágultak a zarándoklatok térbeli határai. A zarándokutak már nem kötődnek a korábbi hagyományos búcsús napokhoz, a nagyobb kegyhelyekre tavasztól ősziig érkeznek az autóbuszos zarándok-, turistacsoportok.

Mind a mai napig nagyon fontos része a búcsújárásnak a csoda, a csodavárás. Ezt legszemléletesebben a búcsúhelyeken, a szent kutaknál elhelyezett „köszönöm” táblák mutatják, ahol az imameghallgatások csodás gyógyulásokban érhetők tetten. „Bár a formák változnak, a búcsújárás tartalma a vallásgyakorlás szempontjából változatlan: vezeklés és elégtétel, az Istennel való találkozás sajátos, bensőséges módja olyan helyen, a búcsújáró helyen, ahol minden – a külső körülményektől a kegyhely tartalmáig – ezt a találkozást segíti elő. Ez az igény az, ami a folyton megújuló búcsújárást élteti.” (Bálint–Barna, 1994.)

Népi vallásosság

A búcsújárást nem lehet külön említeni a népi vallásosságtól. A népi vallásosság jelenségét és belső összefüggéseit a néprajzkutatók tárták fel. Népi vallásossággal ott találkozunk, ahol a vallás jelen van a társadalomban és rendelkezik azzal az intézményrendszerrel, amely képes a vallást „hivatalossá” tenni, a vallás értelmezésének, gyakorlásának, átadásának felelős személyeit kinevelni és ennek hosszabb időbeli folytonosságát fenntartani. A népi vallásosság egyfajta gyűjtőfogalomként is értelmezhető. Ide tartozik a szentre, a szakrálisra irányuló fokozottabb érzékenység, s ami ezzel együtt jár, a szakralitás teljesen hétköznapi és az ünnepi kultúrát erőteljesebben átjáró szerepe (Mohay, 2009).

A népi vallásosságban kiemelkedő szerepe van Szűz Mária alakjának. Hangsúlyozott női mivoltával évszázadok óta ellensúlyozza a hivatalos egyházi szervezet férfiközpontúságát. A Mária-tisztelet sokszor és sok helyen a profán női ideálnak adott szakrális jelleget (pl. a középkorban a Napba öltözött asszony-ábrázolások). A népi vallásosság keresi a Máriával való találkozást és azt megtalálja, megteremti a hétköznapi, az ünnepekben.

„A népi vallásosságban egy rendszert kell látnunk. Ezek nem csupán esetleges kuriózumok összességét jelentik, tetszés szerinti és véletlenszerűen összeválogatott elemek kusza egyvelegét, hanem valamiféle szerves egységet, amelyben olykor a diszfunkcionális elemek is helyet kaphatnak és tartósan fennmaradhatnak. A népi vallásosságot éppen ezért nem tarthatjuk «örök»-nek, folyamatosan megújulásra képesnek: igenis szét tud esni, ki tud ürülni, még ha sokféle tesz is tanúságot igen nagyfokú belső ellenálló erőről” (Mohay, 2009. 16.).

A népi vallásgyakorlat továbbá igen szoros összefüggésben van a – többnyire erősen lokális természetű – kultúra egészével, attól nehezen választható el (Mohay, 2009).

2.1.5. A zarándoklat átértelmeződése napjainkban

A kutatások alapján megállapítható, hogy a zarándoklat ma is népszerű, sőt az utóbbi évtizedekben a „világ minden részén napjainkban újjáéledése tapasztalható”. Egyre több zarándok érkezik az egyes zarándokhelyekre, mint korábban, és az is kimutatható, hogy „a média érdeklődése is növekszik a zarándoklatok iránt” (Reader, 2007. 213-214). A zarándoklatokról folytatott széleskörű beszélgetés vagy híradás a médiában a turistákat arra ösztönzi, hogy az utazásaik egy részét zarándoklatként is értelmezzék, csökkentve ezáltal a határokat a „vallási” vagy „világi”, vagy a tradicionális versus „alternatív” utazások között.

Bár a zarándoklat európai–keresztény perspektívából nézve a keresztény élet egyik ősi jelképe, a legtöbb zarándokközpont azonban modern kori jelenség. Néhány zarándoklat megszűnt, vagy pedig újak keletkeztek a globális politikai és gazdasági erők változásával, az iparosodás, a technológia és a közlekedési rendszer fejlődésével, az utazók ismeretének változásával.

Megállapítható az is, hogy a modern zarándoklat nem célozza az intézményesített vallás újjáélesztését és elsősorban azért népszerű, mert az egyéni szükségeket még inkább előtérbe helyezi a kötelező intézményi szabályokkal és a vallás, mint szervezett entitás szerepével szemben (Reader, 2007. 226). Hasonló megközelítést vall Sandra de Sá Carneiro is, aki a zarándoklatok egyre nagyobb népszerűségét hangsúlyozza (pl. az El Camino jelentőségének növekedését). Interpretációja szerint többről van szó, mint a katolikus zarándoklatok revitalizációjáról: a zarándoklatok nyitottabb formája ez, amely lehetővé teszi a sokrétű igényeknek és érdeklődéseknek való megfelelést (Stausberg, 2011. 55).

2.1.6. A zarándokturizmus nemzetközi jelentősége

A zarándoklat a vallási turizmus egyik termékformája és bár a vendégszámok növekedést jeleznek e területen, mégis, a zarándoklatok gazdasági hatása a legtöbb esetben nem jelentős, mert a zarándokok turisztikai fogyasztása eltér és csekélyebb a turisták által igénybevett szolgáltatásoktól (Stausberg, 2011. 55.).

Az UNWTO (2011) adatai szerint a vallási turizmus iránti kereslet éves szinten 330 millió nemzetközi utazóval és 3,3 milliárd EUR költséssel járul hozzá a világ turizmusának teljesítményéhez. Szintén az UNWTO adatai szerint (Varga, 2011) a vallási turizmus részesedése 20–30 % (a szervezett utazásokon résztvevők egyharmada köthető a vallási turizmushoz). Magyarországról szervezetten évente közel ötezren kelnek útra vallási indítékkal és Magyarországon a vallási turizmus a teljes utazások 7-8 százalékát teszi ki (Harkányiné – Horkay – Molnár, 2011; Kollányi, 2011, Varga, 2011).

A vallási utazások nem számítanak drága utazásoknak, egy fő egy napjára jutó átlagos költség sokkal kevesebb, mint a szabadidős turistáké. 2010-ben a vallási turisták egy napjára jutó átlagos költség 126 EUR volt, ami a szakemberek becslése szerint 2015-re elérte az 184 EUR-t is (Mintel Group, 2012). Az is megfigyelhető, hogy a vallási turizmus napjainkban a katolikus hagyományú országokban – pl. Olaszország, Spanyolország – a turisztikai bevételek jelentős

hányadát, harmadát-negyedét teszi ki (Varga, 2011). A szerzők úgy vélik, hogy a vallási turizmus az elmúlt 30 évben figyelemreméltó növekedést könyvelhetett el, különösen az elmúlt évtizedben: a vallási konferenciákra delegáltak száma 4,4 millió fő volt 1994-ben, 2006-ra pedig elérte a 14,7 millió főt. A Vatikánba látogatók száma megkétszereződött az elmúlt évtizedben, és elérte az ötmillió látogatószámot (Mintel Group, 2012).

A zarándoklatoknak is van infrastruktúraépítő hatásuk, amelyeket a turizmus céljaira is lehet használni. Fordítva is igaz ez, bár a zarándokok nem minden esetben vesznek igénybe turisztikai szolgáltatásokat. Két kutató is vizsgálta az andalusiai Rocio Zarándoklat (Harmat út) gazdasági hatásait. Úgy látják, hogy a zarándoklatok hatásai a térségben jelentéktelenek, mert a legtöbb zarándok a magánszálláshelyeket választja, és a zarándokok alig több mint egy százaléka használja a turisztikai szolgáltatásokat. A turizmushoz, az utazásokhoz szükséges szálláshelyek hiánya ugyanakkor pedig a többnapos ott tartózkodást korlátozza a zarándokok számára. Például a kommunizmus idején Czestochowa-ban a szálláshelyek számának korlátozása a zarándokok többnapos ott tartózkodását korlátozta (Stausberg, 2011).

2.1.7. A zarándokturizmus helyszínei, desztinációk

Nolan – Nolan (1989. 16) kutatása szerint a vallási utazás helyszínei három fő csoportba sorolhatók (kegyhelyek, vallásturisztikai desztinációk és vallási események, fesztiválok), amelyek egymást részben átfedő elemeket is tartalmaznak.

A kegyhelyeket további három csoportba sorolhatjuk. Az első azokat tartalmazza, amelyek kizárólag vallási szempontból vonzóak: egy részük mellőzi a kulturális érdeklődést (pl. Fatima), vagy olyan helyszínek, amelyek tiltják vagy korlátozzák a belépést (pl. Mekka vagy Athosz-hegy Görögországban – mindkettő viszonylag elérhetetlen a turisták számára). A második csoportot azok a helyszínek jelentik, amelyek a történelmi és a kulturális jellegzetességeik miatt jelentős turisztikai helyszínek. Ebbe a csoportba azok a desztinációk tartoznak, amelyeket úgy jellemezhetnénk, hogy „turisztikai vallási helyszínek”: jelentős vallási épületeikkel, művészi és a történelmi jelentőségükkel számos turistát vonzanak, függetlenül a vallási meggyőződéstől (pl. Notre Dame, Párizs). Végül a harmadik csoportot azok a helyszínek jelentik, amelyek mind a turisztikai, mind a spirituális értékek és a fesztiválok/események miatt is vonzóak (pl. Santiago de Compostela).

A középkorban a távoli kegyhelyek (Róma, Szentföld, Santiago de Compostela, Aachen stb.) felkeresése volt hangsúlyos és fontos. A késő középkorban és a kora újkorban azonban sorra alakultak a közeli, kistáji, helyi jellegű búcsújáró helyek. A kegyhelyek olyan vonzáskörzeteket hozhatnak létre, amelyekkel rendszeres kapcsolatban állnak, s e területek lakosságára jelentős kisugárzó hatással lehetnek (Barna, 2001). Magyarország viszonylatában a politikai változások azonban átszabták a zarándok-vonzáskörzeteket. A trianoni határok vágta ketté Máriaadna, Máriapócs, Barka, Máriagyúd és sok más kegyhely körzetét, más irányt szabva a búcsúsoknak. Részben ennek következtében vált nagytáji jelentőségűvé a *csíksomlyói búcsújáró hely*, amely az 1990-es romániai forradalom után az egész nemzet kegyhelyévé vált (Barna, 2001; 2011; Kollányi, 2011). A középkori és a mai legnagyobb nemzetközi zarándokhelyek között Róma, Jeruzsálem, Santiago de Compostela, Fatima, Guadalupe, Lourdes, Assisi, Padova, Marizell, Canterbury, Czestochowa állnak az első helyeken. Az utóbbi évtizedben a határokon belül is

számos új zarándokút kialakítása kezdődött meg (Gyöngyök Útja, Szent Márton Zarándokút, Magyar Zarándokút, Magyar Zarándokút, Szent István Zarándokút, Szent Imre Zarándokút, Szent Erzsébet Zarándokút, Mária Út). A hazai zarándokutaknak rendszerint nincs hivatalos kezdőpontja, bárhol megkezdhetők és sajátosságuk még az is, hogy „kétirányúak”: a zarándokúton bármelyik irányba indulva eljuthatunk valamelyik zarándokhelyre (Kollányi, 2011).

A vallási turisztikai kínálat volumenére vonatkozóan kiemelendő, hogy az UNESCO Világörökséghez tartozó helyszínek körülbelül 20 %-a valamilyen módon kapcsolódik a valláshoz vagy a spiritualitáshoz. Irimiás Anna – Michalkó Gábor (2013) tanulmányában 92 európai vallási épületet, helyszínt számoltak, amelyek az UNESCO világörökségi védettségét élvezik és ezért nemzetközi vonzerejű kulturális látnivalónak tekinthetők. Hazánk nyolc világörökségi helyszíne közül a Pannonhalmi Bencés Főapátság vallásturisztikai desztináció. Az ATLAS (2007) felmérése szerint a leglátogatottabb kulturális vonzerők között a vallási helyszínek is előkelő helyen állnak (a legnépszerűbb múzeumok, történelmi helyek és emlékművek után) (Idézi Sulyok – Mártonné, 2013).

A zarándokhelyszíneket a turisták nagy számban látogatják (bizonyos esetekben többen is, mint a zarándokok), és a szakrális helyek aktív lépéseket tesznek azért, hogy a turisták számára is vonzóvá tegyék magukat. Másrészt a zarándokhelyszíneket lehet úgy is menedzselni, hogy fennmaradjon a zarándokhelyszín eredeti karaktere. Ezt úgy teszik többek között, hogy bizonyos magatartási korlátozásokat vezetnek be: pl. a belépés során bátorítják a zarándokokat, miközben csökkentik a turisták számát (Androit, 2009. 68).

A tradicionális, valódi szakrális tartalommal bíró zarándoklatok is megújulnak napjainkban. Például a Szent Jakab útnak hosszú története, tradíciója van, de a 19. századtól egyre ismeretlenebbé vált és egyre többen mennek végig rajta. Az 1930-as évek végén, Francisco Franco propagálta a Szent Jakab alakját, az új nemzeti politikai projektje részeként. 1987-ben, egy évvel Spanyolország EU csatlakozása után, a szociális kohézió erősítése, az európai identitás ösztönzése és a turizmus támogatása érdekében, az Európai Tanács elindította a tematikus út programot. A tematikus utak két vagy több európai országon is keresztülvezethetnek, vezethetnek. Az első ilyen program, amelyet elindítottak, az El Camino útvonal volt. A másik fő ösztönző erő az El Camino megújításához a Szent Év volt 1993-ban, amely a Szent Jakab sír felfedezésének ezredik évfordulójához kapcsolódott. Ugyanebben az évben a Szent Jakab útja felkerült a világörökség listára. A millenniumi ünneplés éppen arra a periódusra esett, amikor Spanyolország elindította a „versenyképes Spanyolországi turizmus keretét” (1992-1995), amelynek része volt az út felújítása, regenerációja, többek között az El Camino kelet-nyugati szakaszának felújítása is. Az utat útjelzőkkel látták el, amelyek fésűskagyló alakzatúak, amely a zarándokok korábbi jelképe volt. Az El Camino mára kiépült és világosabban lehatárolt, mint a múltban bármikor. Számos teóriával magyarázták az út felélesztését: a politikai motiváció (regionális, nemzeti és európai szinten) elsődleges szerepet játszott, amelynek célja volt, hogy népszerűsítsék a regionális turizmust. Tény, hogy az El Camino revitalizációját követően, a turizmus Galícia egyik fő gazdasági szektora lett (Santos, 2002. 44).

2.1.8. A zarándoklat, mint közösségi élmény

A zarándoklatok a közösségi élmény megtapasztalásának alkalmai, lehetőségei. Az egyház lényegéhez tartozik, hogy élő, látható szeretetközösség legyen. E kapcsolatok alapja pedig a kommunikáció, amely nem csak gondolatok közlése és érzelmek jelzése, hanem a legmélyebb szinten szeretettel történő megajándékozás. Krisztus kapcsolatteremtése valóban élet és lélek – mind a mai napig. A szó etimológiájából kiindulva a communis, vagy a communio szó a „vele-lenni”, „együtt-létezés”, az „együttség” szavakból eredeztethető. A kommunikáció az ember önmaga oda- és átadását jelenti a szeretetben; ily módon nem csak információcserét, eszmecserét vagy érzelmi találkozást jelent, hanem személyek egyesülését, kommunióját is jelenti. A posztmodern felé hajló társadalomban az egy egyház egységét felváltja a sok kis közösség sokfélesége. Ez a közösségek újfajta kommunikációját és az egység fogalmának újragondolását igényli. Az egyházak azonban fontos szerepet töltenek be az individualizmus és a közösségi lét közötti közvetítésben és a zarándoklatok is fontos szerepet töltenek be a közösségformálásban, a közösségi élmény megtapasztalásában. A zarándoklat a vallásos hitet ápolja, ahol az egyén feloldódhat a közösségben, de mégsem válhat személytelenné (Korpics, 2011). Az Istennel és egymással folytatott vallási, szakrális kommunikáció katartikus hatású tud lenni, a megtisztulás, megtérés átélése hatása és célja is lehet a búcsújárásnak (Tánczos, 1995; Mohay, 2009). Pusztai (2004) szerint is a zarándokok egy számukra minimális integrációt biztosító ingerszegény közösségből menekülnek az igaz élmény keresésére. És bár szerinte a zarándoklatok évszázados hagyományokat elevenítenek fel, mégsem lehet azt mondani, hogy ezt az utazási formát a zarándokok a késő modernitás elszemélytelenedett világából való menekülési formaként élik meg. Sőt, tudatosak abban, hogy ezeket az utakat élményszerzésre használják, olyan élményekre, amelyek a közösségi lét átélésében segítik őket. Ezt a Mária út tapasztalata is alátámasztja: ez a példa is azt mutatja, hogy Európában egyre nagyobb az igény a lassúbb, elmélyültebb szabadidő eltöltése iránt. Ezért a közösségi zarándoklatok előtt is nagy perspektíva áll (Konkoly-Gyuró, 2011).

2.1.9. Mária út

A Mária Út Közép-Európa zarándokútja, amely a Kárpát-medence Mária-kegyhelyeit köti össze. Két fő ága keresztet formáz, ami jelképezi alapvető üzenetét: a keresztény értékek megőrzését, az emberi találkozások megélését (2. ábra).

2. ábra: Mária út térképe

Forrás: www.mariaut.hu

A kelet-nyugati tengelye Mariazell-től Csíksomlyóig vezet, míg az észak-déli Czestochowa-tól Međugorje-ig. Mindkét főág kb. 1400-1400 km hosszú, ami gyalogosan 60 nap alatt járható be, de vannak, akik kerékpáron vagy lóháton teszik meg ezt a távolságot. Az úton járóknak számos alternatívát kínálnak a leágazások, melyek hálózatot alkotva különféle zárandokhelyeket, természeti, épített és kulturális értékeket kapcsolnak be a látnivalók sorába. A Mária úton azok is végigmennek, akik csupán meg akarják ismerni a Kárpát-medence népeit, azok keresztény hagyományait, fel akarják fedezni tájait és kíváncsiak az itt élők kultúrájára, vendégszeretetére.

Az út a közép-európai népek családja örökségének nagy, összefoglaló brandje, amely egyúttal lendületet ad a vallási-, az egészség- és a természeti turizmusnak (Szabó, 2011; Kollányi, 2011).

A magyarországi búcsújáróhelyek többsége Mária kegyhely, a hazai búcsújárás hagyományban a Mária-tisztelet dominál. Magyarországon a legismertebb Mária kegyhelyek Máriapócs, Mátraverebély, Szentkút, Márianosztra, Erdélyben pedig Csíksomlyó a legjelentősebb. Somlyóra századok óta zárandokolnak néhány nap járóföldről a székelyek és a 20. század végére ez a Szűz Mária kegyhely az erdélyi, majd az összmagyarország nemzeti kegyhelyévé is vált, ahol a pünkösdi búcsú alkalmával több százezer magyar gyűlik össze (Konkoly-Gyuró, 2011).

Magyarországon – a különböző források szerint – 100-110 jelentősebb kegyhely, búcsújáróhely található. A Mária út térségében található a búcsújáróhelyek több mint harmada, összesen 39 kegyhely (Kollányi, 2011).

A Mária út gondolata a Mária-tisztelet jegyében, illetve a kettős állampolgárság sikertelen népszavazása után, a népek kiengesztelődésének szellemében fogant. Ősi magyar hagyomány Szűz Mária tisztelete, a Mária kegyhelyekre irányuló zárandoklat és ezt a kulturális örökséget igyekeznek feleleveníteni a Mária út. Ennek hatására 2006-ban megalakult a Mária Út Közhasznú Egyesület, amely célul tűzte az út kiépítését (Harkányiné– Horkay – Molnár, 2011; Szarvas, 2011).

A történelmi, régi zárandokutakat szeretné ismét járttá tenni, ahol őseink hosszú évszázadokon keresztül zárandokoltak. Ezek a zárandoklatok helyi, rendszeres zárandoklatok, azaz búcsújárások voltak, vagy hosszabb, Compostelába, Kölnbe, Aachenbe tartó zárandoklatok. A magyarországi zárandokút a spanyol zárandokút, az El Camino magyar megfelelője. A Mária út jelzésének felfestése már megtörtént a Mariazell-Csíksomlyó szakaszon és a zárandokok GPS segítségével is bejárhatják az utat. Az elkészített zárandokfüzet tartalmazza a nevezetes látnivalók leírásait, a térképet és egy zárandokigazolványt. Nagy hangsúlyt fektetnek a többi zárandok-egyesülettel való kapcsolattartásra, és a munkájukban egy imaháttér is segítségre van. Évente több zárandoklat is indul az úton, amelyekről az út honlapján lehet bővebben tájékozódni (www.mariaut.hu). A Mária út nyomvonalai a www.turistautak.hu internetes térképen is láthatók és ehhez útikalauzt is fűznek, amelyben feltárják a természeti, a kulturális és a spirituális értékeket. Az internetalapú megjelenítés mellett már több papíralapú térképen is megjelent (pl. Pilis, Vértes, Budai-hegység, Bükk, Börzsöny, Mátra) (Harkányiné– Horkay – Molnár, 2011. 130; Benkő – Vértesaljai, 2011. 220-221.).

2.1.10.A csíksomlyói búcsú története

Zarándokhely–kegyhely kialakulása

„Egy-egy búcsújáráshoz kialakulásához események egész sora, okok egész láncolata vezet, amelyeknek csak egyike a hivatalos egyházi engedély, a püspöki vagy pápai búcsú kiváltság elnyerése. Egyike, de a búcsújáráshoz a hely felvirágzása szempontjából nélkülözhetetlen. A hivatalos jóváhagyás legtöbbször már egy kialakult gyakorlatot erősített meg. Néha ez az egyházi kiváltság feledésbe is merült, és ha a kultusz elég erős, akkor a búcsújárás nélkül is tovább él. A búcsújáráshoz, a búcsújáráshoz a helyekhez a népéletben olyan funkciók is kapcsolódhatnak, amelyeknek a vallásos élethez nincs, vagy alig van köze, annál nagyobb jelentősége van viszont a profán összetevőknek, az összeseregülő sokadalomnak, a távoli települések és tájak közötti vándorlásnak, mozgásnak” (Bálint–Barna, 1994. 157).

Csíksomlyó a magyarság számára mindig is kiemelkedő jelentőségű zarándokhely volt, mely az elmúlt két évtizedben megkérdőjelezhetetlenül a Kárpát-medencei magyarság legfontosabb búcsújárási helyévé vált. A médiaközvetítés sokak otthonába elviszi az ünnepségsorozat legfontosabb eseményeit, hangulatát, ezért sokkal többen lehetnek részesei, mint akik személyesen vannak jelen. Így ma már nagyon sokan ismerik a keresztaljak vonulását, a zászlójukkal való köszöntést; a kegytemplomot, benne a Babba Mária-kegyszoborral, vagy a csobotfalvi templomot, melyben 2010-ig a csángók pünkösdi miséje zajlott (Németh, 2012).

Csíksomlyó a székely föld és a székely nép történetében nagy jelentőségű volt mindig és ma is az (P. Bálint, 1999). A búcsújárási hely eredetével kapcsolatban azonban más-más dátumok jelennek meg a különböző iratokban, a Csíksomlyó-kutatók írásaiban. A feljegyzések szerint egyrészt „IV. Jenő pápa 1444. február 2-án teljes búcsút engedélyezett mindazoknak, akik a ferences atyák csíksomlyói Mária-templomának építkezésében segítenek.” (Érdemszerző hit) A napjainkban hangoztatott hagyomány szerint a búcsú sora 1567-re nyúlik vissza, amikor a székely népfelkelők maroknyi serege a tolvajos-tetői csatában legyőzte János Zsigmond seregét, aki az unitárius hitet kívánta rákényszeríteni a katolikus székelyekre. Más történész szerint ilyen csata nem volt, történeti feljegyzés a búcsúról csak háromszáz évvel későbből áll rendelkezésre (Németh, 2012).

A kétségeket növelheti az is, hogy bár az unitárius egyház vitatja az események történeti hátterét, mégis az unitárius Orbán Balázs „A Székelyföld leírása” című művében ezt olvashatjuk: „Szerencsésebbek voltak a csíkiak 1559-ben, Losteiner szerint 1556-ban a vallási meggyőződésüket megtámadó János Zsigmond fejedelem ellen, ki a reformációt el nem fogadókra üldözni rendelte. A papjaik által felbuzdított csíkiak megtagadták az engedelmességet, s a királyi felszólításnak eredménye nem lévén, seregek küldettek Csík ellen. A hitet féltő paposság keresztes hadat prédikált Csík népének, István pap (Gyergyóból) a Csík-Somlyóhoz gyűlt nép elé állt. A papok megáldják fegyvereiket s a rajongásig lelkesült nép elébe indult a Nagyerdőn Udvarhely felől benyomuló fejedelmi hadaknak s azokból sokat levágván, visszazalaszták. Győzelemittasan tért meg a nép a somlyói templomba hálát adni, mivel pedig győzelmet Pünköszt szombatján nyertek, annak emlékére szervezik a somlyói pünköszi búcsukat.” (Orbán Balázs – Csatári Dániel, 1982).

Az unitáriusok részéről azért vitatják az események történelmi háttérét, mert az Erdélyi Unitárius Egyház egy évvel később, 1568-ban, a tordai országgyűlés vallásügyi határozata nyomán alakult meg. Az akkori erdélyi fejedelem, János Zsigmond engedélyezte a hitvitázást, és a tordai vallásügyi határozat elfogadtatásával a korabeli Európában hozzájárult a felekezeti feszültségek csökkentéséhez. Ő maga 1565-től a reformáció híve, 1569-től az unitarizmus követője, aki felekezeti hovatartozását nem kötötte össze a más vallásúak üldözésével.

A kegyhely vonzáskörzetéből érkezők ősidők óta gyalogszerrel, megszabott rendben vonulnak fel Csíksomlyóra keresztalijban (1. és 2. kép), majd a Szűzanya lábai előtt a kegytemplomban. A hagyomány szerint a keresztaljak bevonulásának rendje mégis a fent említett tolvajos-tetői csatának állít emléket. A harc résztvevői, akikért asszonyaik és gyerekeik Somlyón imádkoztak, visszatértek a templomhoz, és családjaikkal együtt imádkozva és énekelve megkerülték a Kis-Somlyó hegyet. Igen valószínű, hogy a somlyói bevonulás rendje e történelmi eseményen kívül a székelység ősi nemek és ágak közötti beosztási rendjének emlékét is magán viseli. A menetben elfoglalt hely rangot is jelent és alátámasztja az is, hogy még később is versengés folyt a falvak között a rangosabb helyekért (Harangozó, 2003).

1. kép: Csíkszentmiklósi keresztalj

Fotó: Harangozó Imre (1990)

2. kép: Moldvai csángó-magyarok csoportja a pünkösdi búcsúban

Fotó: Harangozó Imre (1996)

A csíksomlyói zarándoklat egyedisége még az un. templomalvás, az esti-éjszakai ájtatosságok. A templomban alvás ősrégi szokás, a hívek a kegyképek közelében kerestek maguknak testi-lelki bajaikra gyógyulást, ami vélekedésük szerint alvás közben lehet a legfoganatosabb. Búcsújáró helyeken úgy tartják, hogy az nyeri el a végső búcsút, aki ott éjszakázott a templomban. Több helyen azonban már nem tudják a magyarázatát, csupán hagyománytiszteletből végzik (Bálint–Barna, 1994.).

A búcsú legfontosabb helyszínei a ferences kegytemplom Mária kegyszobrával; a Kissomlyó-hegy, rajta a Jézus hágóján lévő kálváriával, keresztútval, a Salvator-kápolnával, a Szenvedő-kápolnával és a Szent-Antal kápolnával. Távolabb mindkét helytől, Csomortánban a Szent Péter és Pál plébániatemplom. 1993-tól pedig már a hegynyereg, ahol pünkösdi ünnepén, szombaton a szabadtéri misét tartják (Barna, 2001. 185).

Templom megépítése

A templom építése Csíksomlyón gótikus stílusban kezdődött a 15. században, de „félmunka volt minden” kétszáz év után is, mert a szükségleteket és hiányokat nem tudták betölteni. A templom befogadóképessége szűk maradt és ezen csak új építéssel segíthettek. Ekkor épült meg a barokk templom Csíksomlyón, melynek kivitelezését adakozásból finanszírozták. „Építse fel a székely nép, mert minél nehezebben megy, annál jobban a lelkéhez fog nőni, sajátjának tekinti, és jobban megbecsüli – volt az atyák véleménye, azonban ez csak jámbor óhajítás és vélemény maradt”. A kegytemplom végül „hetvenkét esztendő küzdelmes munkássága” után felépült, Fogarassy Mihály erdélyi püspök – az erdélyi katolikus intézmények nagy felkarolója – nagy ünnepek között felszentelte, és 1879-ben jelen volt a pünkösdi búcsún (P. Botos, 2009).

„A Csíksomlyóról szóló képes és írott tudósításokban aránytalanul kevés figyelem jut a Salvator-kápolnának, holott a szakrális terület legrégebbi fennálló épülete. Feltételezések szerint a mai kegytemplom elődje lehetett akár a Salvator-kápolna is” (Németh, 2012).

A mai kegytemplomban elhelyezett tárgyak mestermunkák, viszont nem ismertek azok készítői, így a több mint két méteres Mária szoboré sem. Évszázados kutatások után is csak feltételezések vannak arról, hogy kik lehetettek azok a mesterek, akik ezeket a tárgyakat (ajtókeret, keresztelőkút, szenteltvíz tartó stb.) készítették.

Kegyszobor története

„A Madonna-szobor stílusából, külső alakjából következtethetünk arra, hogy mikor készülhetett, mikor kerülhetett Csíksomlyóra és kinek a munkája lehet. A szobron nincsen semmiféle jelzés, melyből a korra következtethetnénk, azért annak megállapításánál összehasonlításokra vagyunk utalva.” Azokat a csíki eseteket vizsgálva, ahol hasonló Mária-ábrázolás található, valószínűsíthető, hogy az 1500-as években készülhetett, hiszen ebben az időszakban Erdély határain túl is vannak hasonló Madonna-ábrázolások, például Lőcsén (P. Botos, 2009).

Az un. *Napbaöltözött Asszony* ábrázolás hazánkban igen nagy hatású, és a középkorig nyúlik vissza. Ezt a szentírási helyekkel is alátámasztották: „*egy asszony a napba öltözve, és a lába alatt a hold, a fején pedig tizenkét csillagból álló korona*” (Jelenések könyve 12,1).

Ez az ábrázolás elsősorban az obszerváns ferenceseknél maradt fenn, különösen a törökidőktől kevésbé érintett területeken. „Búcsújárás mindössze néhány helyen alakult ki körülöttük, közöttük leghíresebb a Csíksomlyó ferences kolostorának kegyzsobora, amely a 15–16. század fordulóján nemcsak a Moldva felől beszivárgó huszticizmust, hanem a román ortodoxia behatolását is igyekezett megakadályozni. A katolikus Csíkban még több hasonló ábrázolás is van pl. Csíkszenttamáson, Csíkmenaságon. A csíksomlyói Madonna-szobor valószínűleg egy székelyföldi faragóművész alkotása az 1510-es évekből” (Bálint–Barna, 1994. 100-101). A 2015-ben nyilvánosságra került vizsgálatok rámutattak arra, hogy a szobor eredeti, nem volt újrafaragva. A szobor tisztelete a 17. század óta töretlen, jelentősége a csíksomlyói búcsú hagyományában megkérdőjelezhetetlen.

Sok háború és támadás érte a csíksomlyói templomot és a helyiek vélekedése szerint a „boldogságos Szűz kegyzsobrát Isten csodálatos módon védte meg az ellenség kezétől.” Ezért kezdemé-

nyezés is indult az egyházatyáktól, hogy „a Mária-szobor nyilváníttassék csodálatosnak”. Mivel sokan kétségbe vonták ezt, ezért újabb és újabb vizsgálatok indultak. Batthyány Ignác erdélyi püspök által indított új bizottság a jelentésében (1798) a szobrot csodálatosnak, csodákkal jeleskedőnek nevezte (P. Botos, 2009).

Csíksomlyóra való zarándoklás története, előzményei

A búcsújárás történetében és a miséken is elhangzik, hogy 1567 óta folyamatosan, megszakítás nélkül a székelyek, majd az erdélyi katolikusok ott vannak Csíksomlyón. A történeti források vizsgálata inkább arra enged következtetni, hogy bizony voltak kihagyások és újakezdések. Homály fedi a kezdeteket: hogy mikor is történt az első búcsújárás és kevés fellelhető adat van a tizenhetedik századról is. „Bizonyosan szünetelt a búcsújárás az 1848-as szabadságharcot követő években, valamint 1919-1920-ban, az 1949-et követő évtizedekben – a hatósági tiltások ellenére megtartott búcsújárás pedig spontán jellegével különbözött a korábbi időszakétól. A csíksomlyói búcsújárás történetét tehát nem tekinthetjük megszakítás nélküli folyamatnak” (Mohay, 2009).

A szakirodalmak több korszakhatárt is megjelölnek a csíksomlyói búcsú alakulásáról, fejlődéséről, újraéledéséről. A búcsújárás több százéves történetének áttekintése kirajzolja az egyes időszakokat, beszél a megszakításokról és újakezdésekről (Mohay, 2009).

Korszakhatárok:

- *17. század vége, az utolsó csíki tatárbetörés ideje* – az ezt megelőző pünkösdi búcsújárásról alig tudunk valamit, csak léte látszik bizonyosnak.
- *1780* – ekkorra megfogalmazódik a búcsú eredettörténete.
- *Szabadságharc vége* – ezután megint újra kellett élednie a búcsújárásnak.
- *1920* – a háború vége és a békeszerződés idején minden korábbinál nagyobb átalakítások rendezik át az erdélyi magyarság életét.
- *1949* – lezárul a búcsújárás hagyományos, nyilvános teljes és szabad korszaka.
- *1990* – a román politikai fordulatot követő újjáéledés.

2.1.11. A csíksomlyói búcsú napjainkban

Csíksomlyó jellege és jelentősége magyar viszonylatban mindenképpen kiemelkedő. A kegyhely egyik fő ünnepe, a pünkösdi szombatján megtartott búcsújárás, 1990 óta százezrek és a médián keresztül milliók közös vallási tapasztalatának helye, személyes élménye. A román politikai fordulatot követően minden várakozást felülmúló tömeg vett részt az eseményen (Mohay, 2009).

A csíksomlyói kegyhelyen évszázadok óta egyszerre vannak jelen a ferencesek, a búcsún jelenlévő magyarság emlékei, s azok az emlékek, nehézségek, törekvések, amelyekkel egy búcsújáróhelyen az emberek szíve-lelke telve van, amire a búcsúhelyen a lelkipásztorok segítségével megoldásokat keresnek és nem szakíthatók el a történelmi összefüggésektől (Mohay, 2009). A kilencvenes években a csíksomlyói pünkösdi búcsú évről évre rendszeresen a magyarság egyetlen békés, együttünneplési alkalma, ahol százezrek vannak jelen, ezért kétségtelen, hogy jelentőségének megfelelően kell értékelni.

„Székelyföldön a vallási viszonyok és a hagyománnyá vált történeti kiváltságok kohéziót teremtő ereje legszembetűnőbben jelenik meg a magyar nyelvterületen. A közös származás tudata, a közös szabadság, a közös birtok és a közös jogok valósága éppúgy, mint ezek felelevenített emlékei a középkortól napjainkig, évszázadokat átívelő stabilitást eredményeztek” (Mohay, 2009).

A búcsú résztvevői

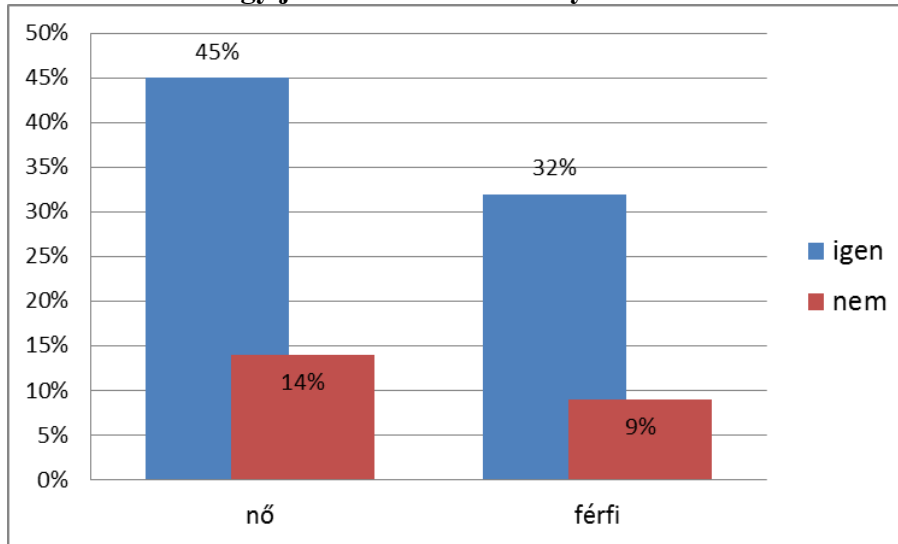
„Akár személyesen a helyszínen, akár a tévéközvetítést nézve, nagyjából kétfelé osztható a résztvevők sokasága: van egy tagolt, azonosítható része, amely un. keresztaljakban zászlókat, helység-, térségtáblákat tart a kezében; másik része tagolatlanabb, nehezen azonosítható” (Mohay, 2009). A résztvevők sokaságának tagozódását, szerveződésének alapját elsősorban a lokalitás adja meg, ki honnan érkezett és hova tér haza. Őket a búcsú szentmiséjére várakozó tömegek előtt (létszámukkal) a hangosbemondón keresztül mások számára is ismertetik. Csík-somlyó vonzáskörzete fokozatosan kiszélesedett és az egykori regionális jelentőségű kegyhelyből bővült országos jelentőségűre, kiterelődött a magyar nyelvterület egészére. Mária-kegyhelyként kiemelkedő a római katolikusok jelenléte a búcsúban, azonban a vonzáskör bővülésével még a felekezeti határok is átértelmeződtek, és a búcsúban megjelentek a protestánsok is (Mohay, 2009). Magyarországról évek óta zarándokvonatok is indulnak a búcsúba, és a vonat zarándokai egy un. keresztaljaként vonulnak fel a nyeregbe.

Vannak olyan csoportok is, akik nem kerülnek bele az előbb említett tagozódásban, ritkán esik róluk szó, sőt leginkább csak akkor van róluk említés, amikor viselkedési formájuk eltér a búcsúban megszokottól. Ők – legtöbbször – a megbotráncokozást és feltűnést okozó koldusok. Említést kell tenni továbbá az un. „megbecsült idegenekről” is (Mohay, 2009). Őket ismerik, szívesen fogadják, számon tartják, várják az ünnepre (pl. 1934-ben a búcsúba érkezett száz értelmiségiek). A búcsún résztvevők közé soroljuk még azokat is, akik nem „igazi” zarándokként érkeznek, hanem csak érdeklődéssel nézelődnek, valamint kiemelendő a vásári árusok sokasága is. Már a múlt századi helyi lapok is arról írtak, hogy a vásári árusok és a velük együtt érkező komédiások jelentős száma miatt a búcsú évről évre veszít vallásos jelentőségből. Ez a mai napig nem változott, a szentmise helyszínére igyekvők a vásári árusok sokaságát találják továbbra is az utcák mentén.

2.2. Csíksomlyói búcsújárás vizsgálata – a kérdőíves vizsgálat eredményei

A kutatás során 274 válasz érkezett és ebből 209 fő (77 %) mondta azt, hogy már részt vett a csíksomlyói búcsún, és 65 fő (23 %) még nem vett részt. A kérdőívet kitöltők közel 60 százaléka nő és 40 százaléka férfi (3. ábra). A vizsgálat érdekessége, hogy ugyanez a nemek közötti arány jelenik meg azok között is, akik voltak már a búcsúban, és azok között is, akik még nem voltak.

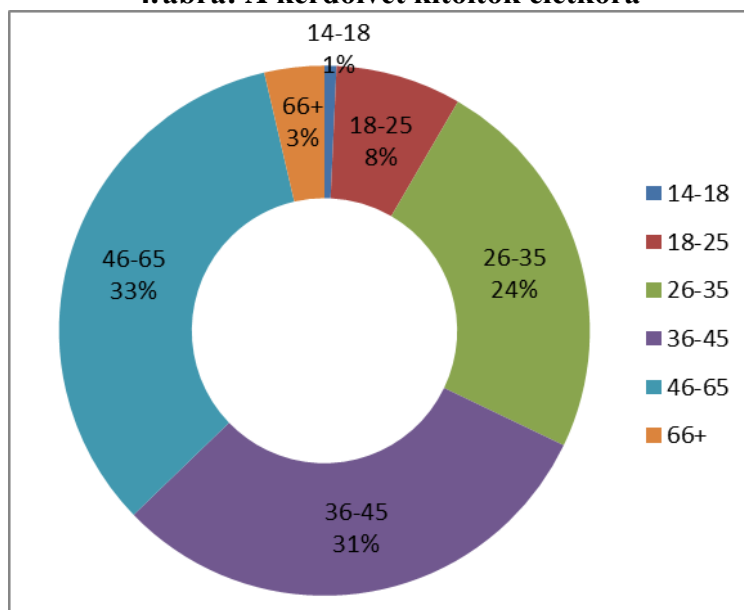
3. ábra: A kérdőívet kitöltők neme és válasza, hogy járt-e már a csíksomlyói búcsúban

Forrás: NSKI saját kutatás, 2016.

A kérdőívet kitöltők **életkorát** vizsgálva jelentős volt 26-65 éves kitöltők aránya, ők adták a válaszadóink csaknek 90 %-át. Csekély számú volt a 25 év alatti és a 66 év feletti korosztályból érkezett válasz (4. ábra).

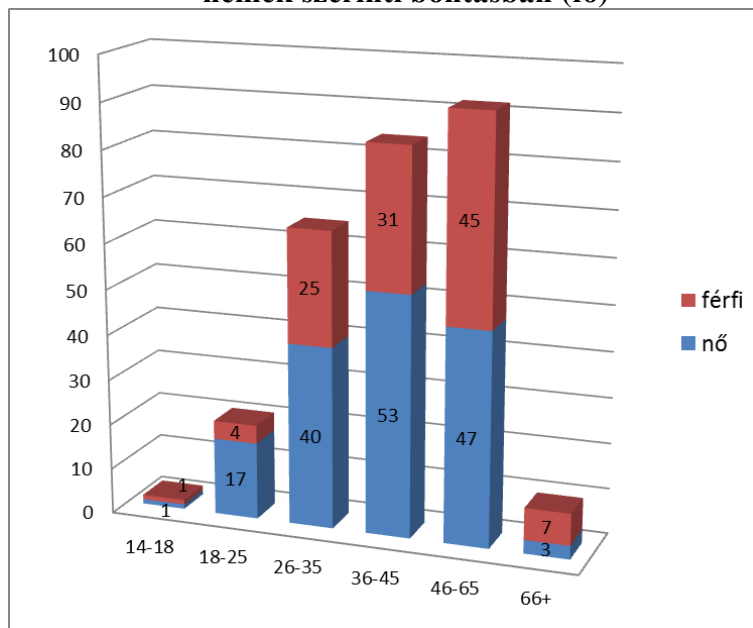
4. ábra: A kérdőívet kitöltők életkora

Forrás: NSKI saját kutatás, 2016.

A kitöltők életkorát **nemek** szerinti bontásban vizsgálva megállapítható, hogy a legtöbb válasz a 36-45 éves nőktől és a férfiaknál a 46-65 éves korosztályból érkezett (5. ábra).

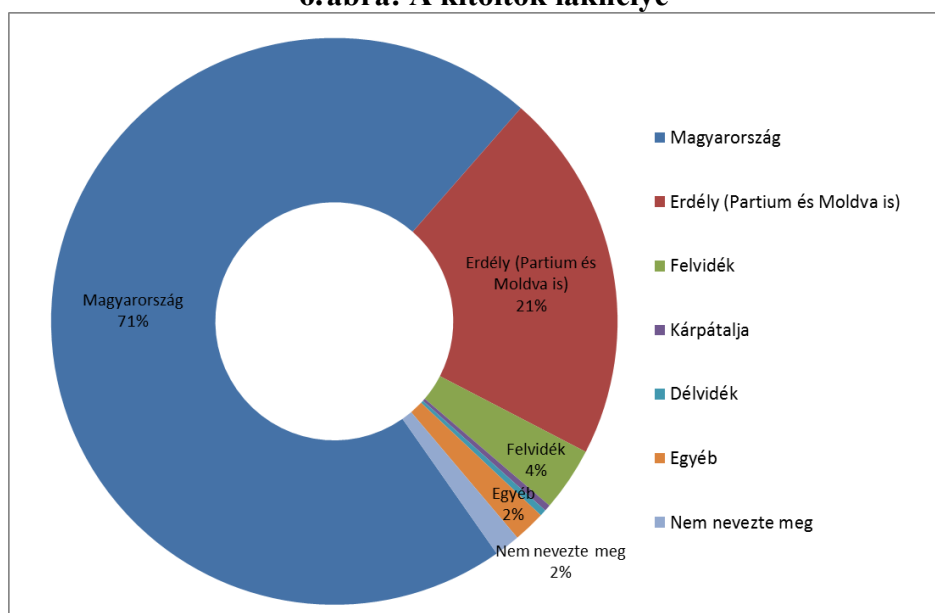
5. ábra: A kérdőívet kitöltők életkora – kategóriákban, nemek szerinti bontásban (fő)

Forrás: NSKI saját kutatás, 2016.

A kitöltők **lakhelyével** kapcsolatban a grafikon is jelzi, hogy a válaszadók több mint 70 százaléka Magyarországon él, 21 százalékuk Erdélyben, 4 százalékuk Felvidéken és 2 százalék nem adta meg a lakhelyét. Délvidékről és Kárpátaljáról csak egy-egy fő kitöltőnk volt, akik szinte nem jelennek meg a százalékos megoszlásban (6. ábra).

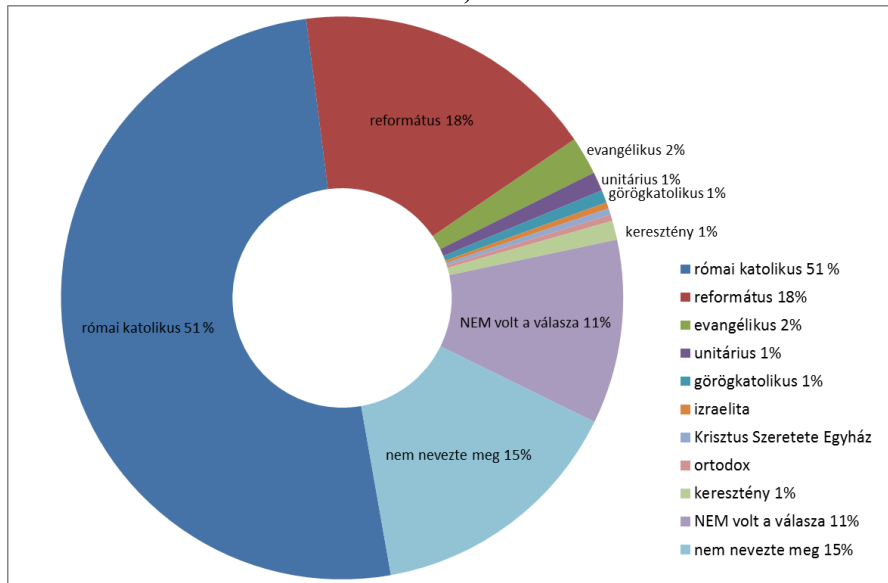
6. ábra: A kitöltők lakhelye

Forrás: NSKI saját kutatás, 2016.

A **felekezeti hovatartozást** tekintve a válaszadók 74 százaléka jelezte, hogy valamely keresztény felekezethez tartozik és többségük római katolikusnak vallotta magát. Jelentős a protestánsok között a reformátusok aránya (18 %). Más felekezethez tartozók olyan kis számban voltak a kitöltők között, hogy a százalékos bontásban nem is adtak értelmezhető adatot. A kitöltők közül hárman (1 %) nem nevezték meg, hogy keresztényként melyik felekezethez tartoznak, 15 százaléka nem nevezte meg a felekezeti hovatartozását és 11 százaléka válaszolta azt, hogy nem tartozik semmilyen felekezethez (7. ábra).

7. ábra: A kitöltők vallása, felekezeti hovatartozása

Forrás: NSKI saját kutatás, 2016.

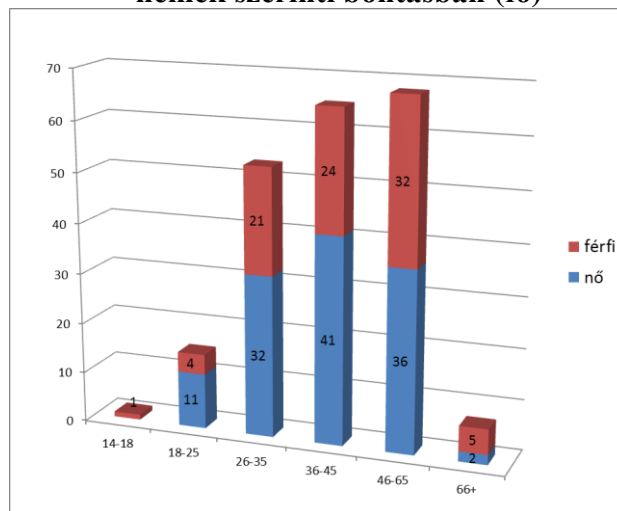
2.2.1. Csíksomlyói búcsún való részvételről

A beérkezett 274 válaszból összesen 209-en (77 %) mondták, hogy voltak már a csíksomlyói búcsúban. A következő elemzés a 209 „igen” választ értékeli.

Demográfiai adatok a csíksomlyói búcsúban járt kérdőívkitöltőkről

A válaszadók 58 százaléka volt nő és 42 százaléka férfi. Az **életkorukat** – korcsoportokra osztva – vizsgálva látható, hogy a legaktívabb korosztály a 46-65 éveseké volt. A férfiaktól is a legtöbb kitöltés innen érkezett, míg a nők között a 36-45 éves korosztály volt a legaktívabb (8. ábra).

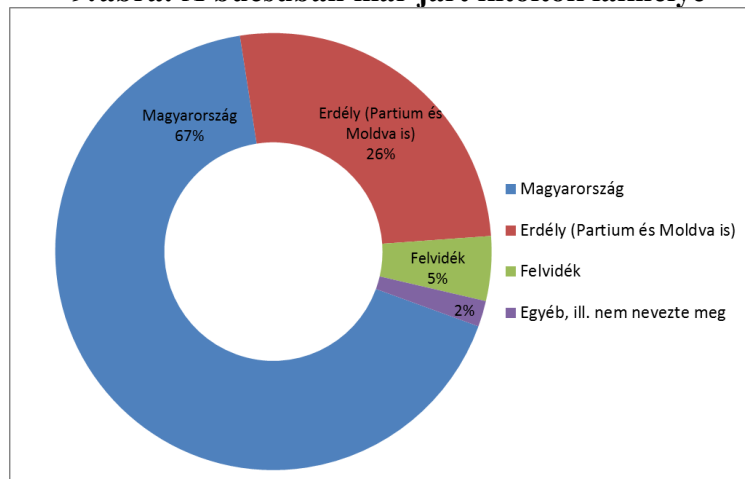
8. ábra: A csíksomlyói búcsúban már jártak életkora – kategóriánként, nemek szerinti bontásban (fő)

Forrás: NSKI saját kutatás, 2016.

A kitöltők **lakhelyével** kapcsolatban a grafikon is ábrázolja, hogy a kétharmaduk Magyarországról érkezett a csíksomlyói búcsúba, 26 százalékuk Erdély különböző, közeli és távoli településeiről. Felvidékről a kitöltők 5 százaléka érkezett és 2 százalék nem adta meg a lakhelyét. Délvidékről és Kárpátaljáról nem volt olyan kitöltőnk, aki valaha járt volna pünkösdi ünnepén Csíksomlyón (9. ábra).

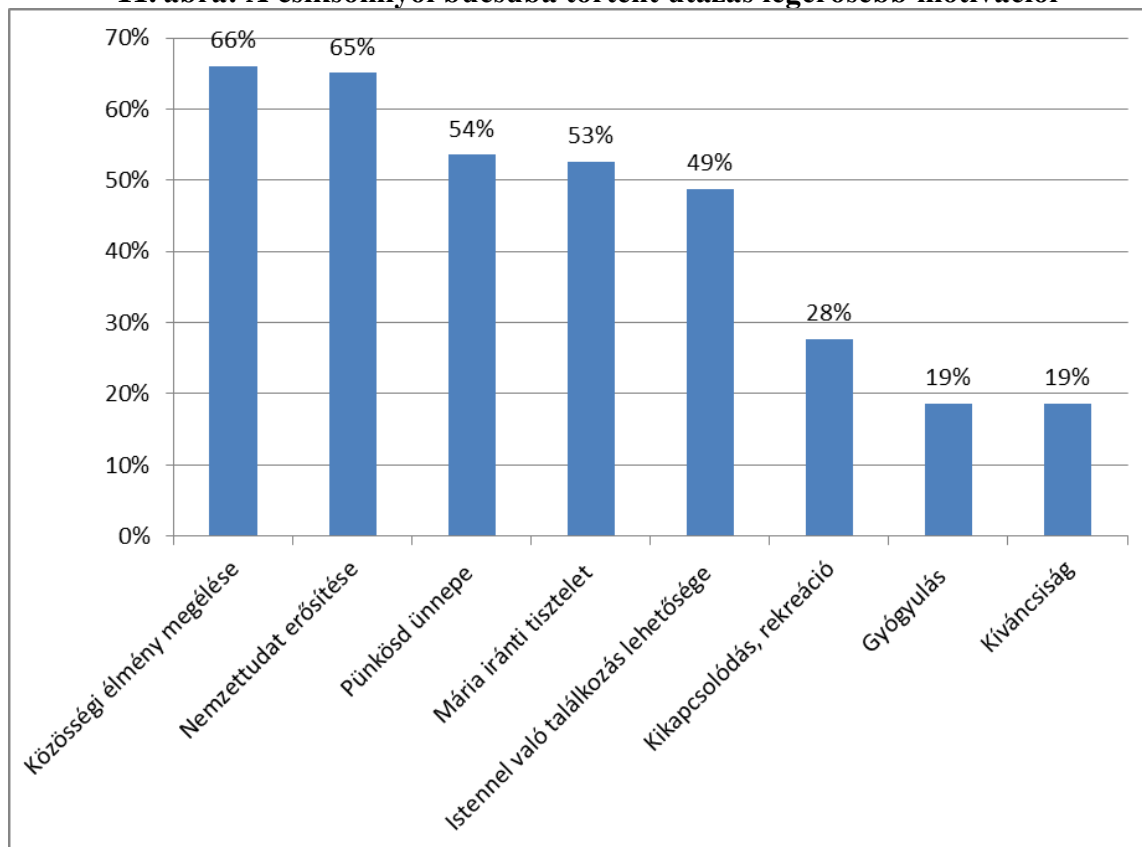
9. ábra: A búcsúban már járt kitöltők lakhelye

Forrás: NSKI saját kutatás, 2016.

A válaszokból az is megismerhető, hogy a csíksomlyói búcsúba történő zarándoklat során nem játszik meghatározó szerepet a kikapcsolódás és a rekreáció. A csíksomlyói búcsún való részvétel tehát nem elsősorban turisztikai céllal történik, és az elsődleges motiváció a hit közösségi élményének megélése és a magyarokkal való találkozás lehetősége.

11. ábra: A csíksomlyói búcsúba történt utazás legerősebb motivációi

Forrás: NSKI saját kutatás, 2016.

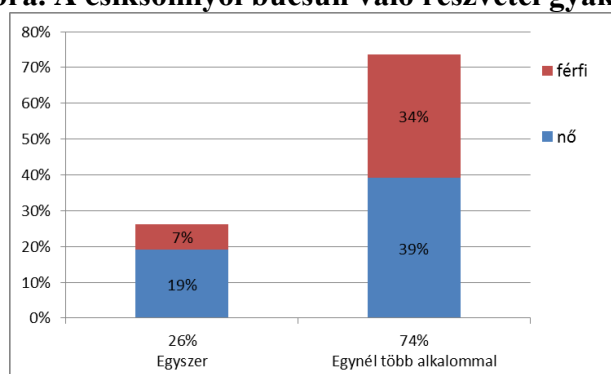
A motivációt vizsgáló kérdés mellett megkértük a válaszadóinkat, hogy ők maguk is fogalmazták meg „miért is utaztak még Csíksomlyóra”. Több esetben előfordult a család-és rokonlátogatás, ismerősök meglátogatása; a lelki feltöltődés, ima, imakérés és szakralitás megélése; Erdély látványa, csodáinak megélése, az itt élők vendégszeretetének megtapasztalása; a csíksomlyói búcsú népszerűsítése; a „vágytam rá” és az „önmagamért” válaszok. Az „egyéb” indokok között tehát megerősítést nyertek a fent említett szempontok: a hit együttes megélése és az Istennel való találkozás mellett Erdély természeti csodáinak és az erdélyi magyar emberek megismerésének és vendégszeretetének megtapasztalása is erős indítékot jelentenek az utazás során.

Az „igen”-nel válaszolók kétharmada nem jelölt meg egyéb választ, az egyharmaduk válaszaiban azonban több főbb „csoportot” alkotnak. A legtöbb kiegészítő válasz az Erdély (12 %) és a szakralitás témakörrel függ össze (10 %), majd ezt követik a családdal-ismerősökkel (5 %) és a munkahellyel (2 %) kapcsolatos említések. A 3. számú melléklet részletesen bemutatja az „egyéb” motivációra adott válaszokat.

A csíksomlyói búcsún való részvétel gyakorisága

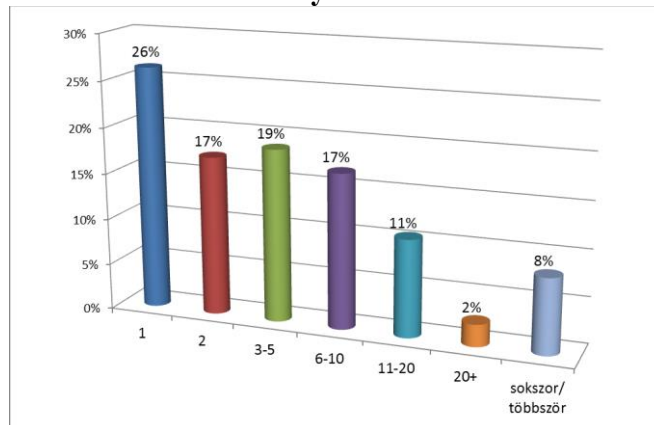
A válaszadók több mint egynegyede először, 74 százalékuk több alkalommal vett már részt a csíksomlyói búcsún, azaz a válaszadók csaknem háromnegyede visszatérő utazó (11. ábra). A „sokszor” vagy „többször” választ adóknál nem tudtuk azonosítani a gyakoriságot, így őket együtt kezeljük, valamint azokat is, akik húsz alkalomnál többször voltak a csíksomlyói búcsúban (12. ábra). Akik először vettek részt a csíksomlyói búcsún, közöttük körülbelül azonos arányban fordulnak elő magyarországi és erdélyi magyarok. Akik azonban 20, vagy több éve folyamatosan részt vesznek a csíksomlyói búcsún, vagy a „sokszor” választ jelölték, ők kizárólag erdélyi magyar válaszadók voltak.

12. ábra. A csíksomlyói búcsún való részvétel gyakorisága

Forrás: NSKI saját kutatás, 2016.

13. ábra. A csíksomlyói búcsún való részvétel

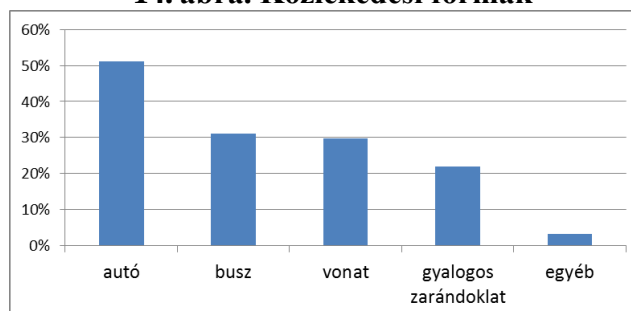
Forrás: NSKI saját kutatás, 2016.

A csíksomlyói búcsúba való utazás

A legtöbben autóval (51 %) és busszal (31 %) érkeztek a csíksomlyói búcsúba, ezt követi a vonattal történő utazás (30 %). A gyalogos zarándoklaton résztvevőket (22 %) az egyéb válaszadók követik (3 %), ez utóbbi esetben a szekéren, a kerékpárral történt utazás választ fordultak elő. A búcsújárások gyakoriságának növekedésével növekedhet a közlekedési eszközök, az utazás módjának változatossága is, illetve egy-egy utazás során a közlekedési eszközök különböző kombinációja is megtörténik. Volt viszont olyan válaszadó is, aki 13 éve, míg más 20 éve ugyanúgy gyalogos zarándokként vesz részt a csíksomlyói búcsún. A válaszok azt is jelzik továbbá, hogy a gyalogos zarándoklat jelentősége kisebb mértékű, mint a korábbi századokban

volt és a helyszín megközelítésében domináns az autós forgalom, valamint a buszos utazás még mindig megelőzi a zarándokvonatokat, illetve általában a vonatok jelentőségét (14. ábra).

14. ábra. Közlekedési formák

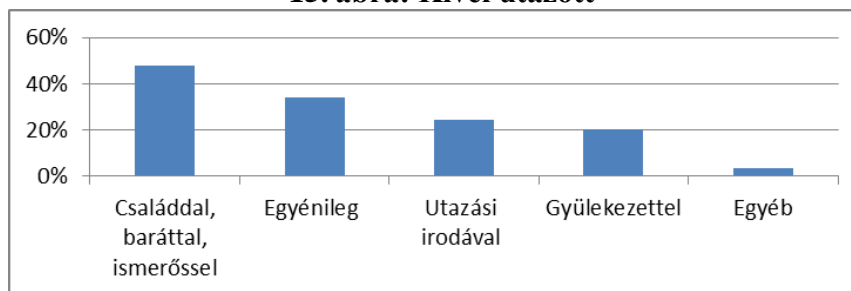
Forrás: NSKI saját kutatás, 2016.

Összességében 65 olyan említés történt (31 %), amelyben többféle, kombinált közlekedési formák fordultak elő, mint például autóval és gyalogos zarándokként; autóval és kerékpárral; autóval és gyalogos zarándokként és szekérrel; busszal és autóval; busszal és gyalogos zarándokként; busszal és vonattal; kerékpárral, vonattal és autóval; vonattal és busszal; vonattal és gyalogos zarándokként; vonattal és autóval és gyalogos zarándokként; vonattal és busszal és autóval; illetve vonattal és autóval és busszal és gyalog történt részvétel. Ezek a változatok jelzik egyrészt azt, hogy a zarándoklat különféle közlekedési eszközök kombinációjával is történhet, másrészt a látogatások gyakorisága befolyásolja a közlekedési eszközök használatának változásait is.

Útitársak

A kérdőíves vizsgálat során megkérdeztük válaszadóinkat, hogy kivel utaztak a búcsúba. A válaszadók legnagyobb része (48 %) családdal, barátokkal, ismerősökkel együtt utazott, melyet az egyénileg utazott válasz (34 %), majd az utazási irodával történt utazás (24 %), illetve a gyülekezettel történt utazás (20 %) válaszok követték. Az utazási irodák közül két iroda került említésre, a Misszió Tours és a Kárpáteurópa Utazási Iroda, akik mind a ketten zarándokvonatot indítottak a búcsúba. Az „egyéb” említések között szerepelt az iskolai csoporttal, egyetemi szervezéssel történt út, az „itt lakom” válasz és a munkahelyi szervezéssel történt utazás. A válaszadók között volt, aki már 20 éve gyülekezettel, egyházközséggel utazik a zarándoklatra. Ugyanakkor például egy 14 éve búcsúba járó esetében többféle utazási mód is előfordult, így az „egyéni utaztam, gyülekezettel-egyházközséggel, barátokkal, ismerősökkel, utazási irodával” utaztam lehetőségek is. Ezért tehát a látogatás gyakorisága – bár nem minden esetben, de – együtt járhat az utazási csoportformák változásával, vagy változatosságával (15. ábra).

15. ábra: Kivel utazott

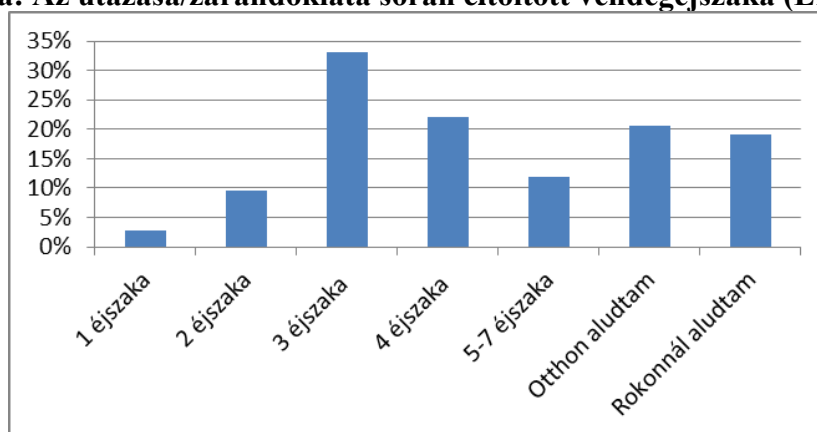
Forrás: NSKI saját kutatás, 2016.

Az utazás során Erdélyben eltöltött vendégéjszaka

Arra a kérdésre, hogy utazásai során hány vendégéjszakát töltött el (Erdélyben), az alábbi válaszok érkeztek.

A csíksomlyói búcsú idején a legtöbb válaszadó három vendégéjszakát töltött el Erdélyben (33 %) és gyakori volt még a négy éjszakát eltöltő vendég is (22 %). Többen azt mondták, hogy „nem vettem igénybe fizetős szálláshelyet, mert itt lakom” (20 %) és gyakran előfordultak a „nem vettem igénybe fizetős szálláshelyet”, mert rokonoknál, barátoknál, ismerősöknél aludtam” válaszok is (19 %) (16. ábra). Ezekkel az említésekkel függ össze, hogy a válaszadók legnagyobb része a lakhelyét tekintve Magyarországon él, a külföldi válaszadók pedig Erdélyben, vagy a Felvidéken élnek. A Magyarországon élők közül többen rokonaik meglátogatására törekcszenek a csíksomlyói búcsúba történt utazás idején: a korábbi válaszok esetében is látható volt a csíksomlyói búcsún történt részvételhez kapcsolódó „egyéb” motivációként a család-és rokonlátogatás, az ismerősök meglátogatása is. Kevesebb válaszadás történt az 5-7 éjszaka (12 %), a 2 éjszaka (10 %), az 1 éjszaka (3 %) lehetőségekre, amely azt is jelzi, hogy az utazások kifejezetten a csíksomlyói búcsú idejére, az ahhoz kapcsolódó programokhoz és tevékenységekhez kapcsolódnak és nem elsősorban pihenési, kikapcsolódási szándékkal függenek össze. A több alkalommal is utazók esetében általában változott az eltöltött vendégéjszakák száma is.

16. ábra: Az utazása/zarándoklata során eltöltött vendégéjszaka (Erdélyben)

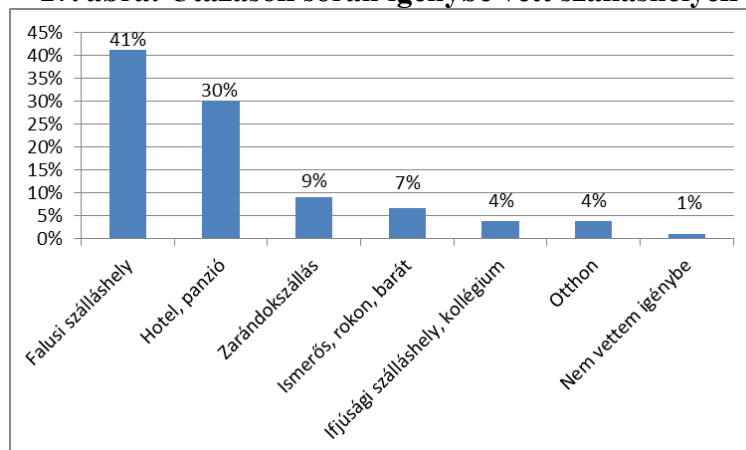
Forrás: NSKI saját kutatás, 2016.

Igénybevett szálláshely típusa

Az utazások során igénybe vett szálláshellyel összefüggő kérdésre az alábbi válaszok érkeztek.

A válaszadók többféle szálláshelyet vettek igénybe, és az utazások gyakoriságától függően többnyire a szálláshelyek típusa is változik. A legtöbben (41 %) a falusi szálláshelyet említették, ezt követő legnagyobb válaszadási arány a hotel és panzió volt (30 %). A zárandokszállás említése 9 %, az ismerős, rokon, barát említése 7 % esetben fordult elő. Az otthon (vagy saját nyaralóban) válaszadás (4 %) azonos az ifjúsági szálláshelyet (ezen belül kollégium, iskola) választók arányával és 1 % (2 említés) esett a „nem vettem igénybe” válaszra. A falusi szálláshelyeken változó volt a vendégéjszakák számának megoszlása, a kettő éjszakától egészen az 5-7 éjszakáig terjedt. A hotel és panzió, a zárandokszállás és az ifjúsági szálláshely válaszok esetében leggyakoribb volt a 3-4 éjszaka említése (17. ábra).

17. ábra: Utazások során igénybe vett szálláshelyek

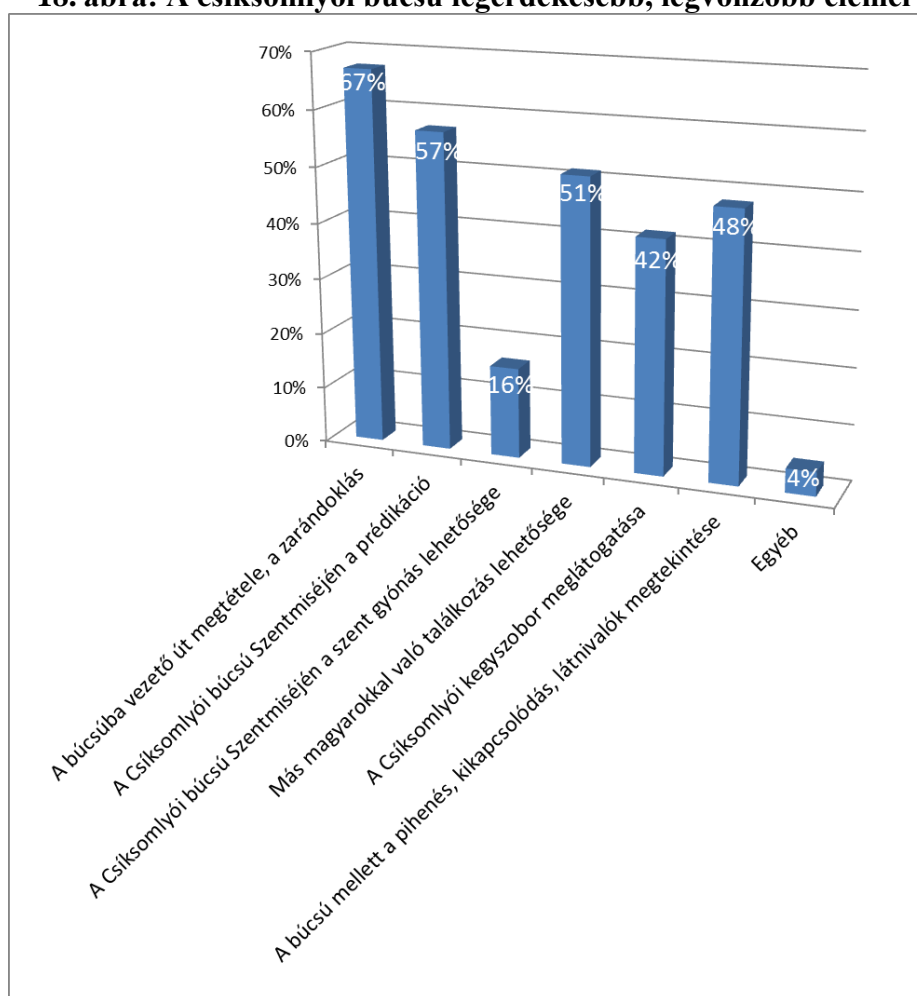

Forrás: NSKI saját kutatás, 2016.

A csíksomlyói búcsú legérdekesebb, legvonzóbb elemei

Pünkösöd ünnepére fókuszálva, megkérdeztük a Csíksomlyóra látogatókat, hogy számukra mi (volt) a legérdekesebb és a legvonzóbb. A válaszadók több választ is megjelölhettek. (A százalékos arányszámokat a 209 fő „IGEN” választ adókhöz viszonyítva számítottuk) (18. ábra).

18. ábra: A csíksomlyói búcsú legérdekesebb, legvonzóbb elemei

Forrás: NSKI saját kutatás, 2016.

Kimagaslóan magas volt „*a búcsúba vezető út megtételét, a zarándoklást*” (67 %) megjelölők száma. Ezt követte „*a csíksomlyói búcsú Szentmiséjén a prédikáció*” (57 %), majd „*a más magyarokkal való találkozás lehetősége*” (51 %) válaszok. „*A búcsú mellett a pihenés, kikapcsolódás és más látnivalók megtekintése*” választ adók száma is jelentős volt (48 %). A száz főből többségük több települést meglátogatott és nagyobb körutazásokat tettek. Akik elmentek Csíkszeredába/Csíksomlyóra, a templomban *a kegyesobrot is megtekintették* (42 %). Alig néhány említés érkezett arra, hogy fontos volt nekik *az ünnepi szentmise keretében a szentgyónás lehetősége* (16 %). Az „*egyéb*” válaszok között a Himnuszok közös éneklése, az Erdélyben való lét, a csángókkal való találkozás, a napvárás, a megtisztulás és az önismeret volt meghatározó.

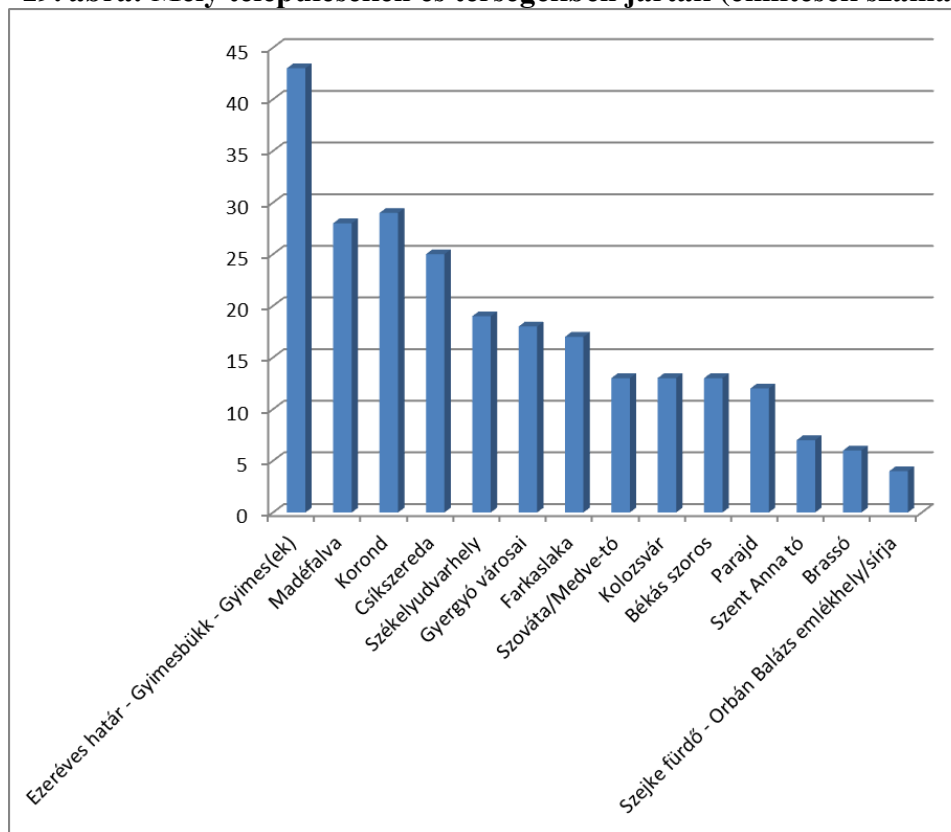
A csíksomlyói búcsúba történő látogatás kiegészítése szabadidős programokkal

A válaszadók 70 %-a írta, hogy a pünkösdi csíksomlyói búcsú alkalmával Erdély, Székelyföld több turisztikai vonzerejét is megtekintette, nevezetes városait és emlékhelyeit meglátogatta. Közel 12 százalékuk nem nevesítette ezeket a helyeket, de nagyon sok válasz érkezett arra, hogy merre is jártak az ünneplők. Székelyföld nevezetes tájait bejárták: ellátogattak Gyergyóba, Gyimesbe, Csíkba.

A válaszadók több mint 20 százaléka a pünkösdi búcsú idején elment Gyimesbükkre az **Ezeréves határ**hoz, érintve Madéfalvát. Ők – egy fő kivételével – Magyarországról érkeztek és minimum három éjszakás ott-tartózkodás volt jellemző ez utazásuk során és nagyrészüket magán-szállásokon, vendégházakban szállt meg. Legtöbbször (40 %) autóval utaztak, de sokan (37 %) vonattal, és közel ugyanennyien (35 %) busszal, vagy ezek különböző kombinációjával.

Kiemelkedő volt még Korond, Csíkszereda látogatottsága is. A legtöbb válaszadó nem részletezte a meglátogatott helyeket, egyszerűsítve csak annyit írtak, hogy „*sok hely a környéken / Kb. 80-100 kilométeres körzetben rengeteg falu, templom, természeti szépségek... / Erdélyi városok. Történelmi nevezetességek, templomok. Erdély természeti látnivalói. / a kiemelt látnivalókat többször is*”. Ebből is látható, hogy a nagyobb távolságokról útra kelők nem csupán a Csíksomlyón elhangzó szentmiséért érkeznek pünkösdi ünnepére, hanem hosszabb időt töltenek el Székelyföldön és megnézik a desztináció nevezetességeit. Itt megemlíthető Székelyudvarhely, Gyergyószentmiklós és környéke, Farkaslaka, Sóvidék (Parajd, Korond, Szováta), a Szent Anna-tó. Néhányan jelezték, hogy meglátogatták utazásuk során Orbán Balázs emlékhelyét Szejkefűdön, és Brassóba és Töröcsvára is ellátogattak (19. ábra).

19. ábra: Mely településeken és térségeken jártak (említések száma)

Forrás: NSKI saját kutatás, 2016.

Vizsgálva, hogy honnan érkeztek a szabadidős programon résztvevők látható, hogy kiemelkedő a Magyarországról érkezők száma (83 %), amely érthető, hiszen a több száz kilométeres távolságból érkezők Erdély szépségeit megtekintik. A számok azt is mutatják, hogy a környékbeli településekről érkezők közel 10 százalékban vettek részt további szabadidős programokon.

Voltak olyan válaszadók is, akik nem jelölték meg külön, hogy mely helyeken jártak és milyen látnivalókat néztek meg. A válaszaikból látszik, hogy több napot töltöttek Székelyföldön, így feltételezhető, hogy a desztináció természeti és kulturális nevezetességeit ők is megnézték.

Valószínűsíthető az is, hogy akik nemmel válaszoltak a „vett-e igénybe szabadidős programot” kérdésre (30 %), ők is több helyen jártak, csak nem jelezték külön, illetve nem érzékelték, hogy ez nekik un. szabadidős programnak számítana. Nagy részük erdélyi (68 %), így otthon aludtak vagy barátoknál, ismerősöknél; csupán harmaduk vett igénybe fizetős szálláshelyet, vagy zárandokszálláshelyet.

Hiányolt szolgáltatás és javaslatok ezek javítására

Vizsgálatunk kiterjedt arra is, hogy a pünkösdi búcsú alkalmával a résztvevők mit hiányolnak, és milyen javaslatot tennének ezek megváltoztatására, hogy az ottlétük – a lelki élmény mellett – komfortosabb lehessen.

Kedvező eredményként láttuk, hogy a válaszadók majdnem 80 százaléka **nem hiányolt** kiegészítő **szolgáltatást**, elégedett volt és nem tapasztalt hiányt. Amikor ehhez kapcsolódóan azt is megvizsgáltuk, hogy ezek a válaszadók az útjuk során igénybe vettek-e szabadidős programokat

és mennyire voltak vele elégedettek, akkor azt láttuk, hogy háromnegyedük elégedett volt a desztináció szolgáltatásaival. Tovább vizsgálva az adatokat láttuk, hogy vegyesen jelenik meg az életkor, a búcsulátogatások száma, vagy az utazáshoz igénybe vett közlekedési eszköz. Valószínűsíthető ebből, hogy ezen válaszadóink ismerik Erdély fejlettségét és ehhez alkalmazkodva vesznek részt a lelki programon, utazáson (pl. *„biztos volna mit javítani, de jelenleg nem tudok ilyet megemlíteni. Erdélyt olyannak szeretem, amilyen.”* vagy *„Nem kell javítani semmit. Zarándokolni megyünk... nem luxus kirándulásra..”*). A szolgáltatást, szolgáltatásokat nem hiányolók lakhelyét vizsgálva látható, hogy 64 százalékuk Magyarországról érkezett, 30 százalékuk Erdélyből, 6 százalékuk Felvidékről.

A válaszadók a fő hangsúlyt a búcsú lelki részéhez kötötték (pl. *„Minden nagyon szép és jó volt. Úgy a vendégszeretet, a környezet, a gasztronómia, a búcsú rendezettsége és összetettsége. Maximális lelki feltöltődésben volt részem!!”*) és örömmel fogadták az utazásszervezők kiegészítő programjait is (pl. *„Elégedett voltam mindennel, az utazási iroda a szállásunk közelében néptáncsal egybekötött programot szervezett nekünk.”*).

A búcsú látogatóinak egy része (kb. 10 %) a **higiénias infrastruktúra** meglétét hiányolta, ők szinte mind Magyarországról érkeztek. Itt az ivóvíz, a tisztálkodási lehetőségek hiánya jelent meg, valamint az illemhelyek száma volt kevés a több ezer ember számára, illetve a mobil egységek egy-egy területre koncentráltak a Nyeregben.

Javaslatként megfogalmazták egyrészt, hogy *„a zarándokok ivóvíz ellátása különböző pontokban 3-5 km távolságokban legyen és ingyenesen, és ne azt várja mindenki, hogy miképpen lehet az embertársát »megnyúzni«, mindenből jövedelmet csinálni (akár még egy pohár sima vízből is)”,* vagy *„az önkéntesek víz osztása”* is egy lehetséges megoldás lenne.

Másrészt kulturált mellékhelyiségek, vizesblokkok építését és több mobil illemhely elhelyezését igénylik a résztvevők, illetve ezek ne egy-egy helyre koncentráldjanak. A higiénias infrastruktúrát a szemetesek elhelyezése is javítaná – ezt néhányan meg is jegyezték a kérdőív kitöltésekor.

A közúton érkezők (autóval, vagy busszal) a helyszín **megközelítését**, a **parkolási lehetőségek** hiányát jelölték meg, de szívesen fogadnák a taxi (különösen az idősek szállítására), vagy a rent-a-car szolgáltatást, vagy akár a megosztáson alapuló közlekedés lehetőségét is felvetették. A rendezvény idején pedig fontos a helyi közlekedés átláthatósága (terelések, parkolók megközelíthetősége és megszervezése) és az idősek, mozgásukban korlátozottak szállításának megszervezése.

Az infrastrukturális kérdésnél még említést kapott az **ülő- és pihenő helyek hiánya** is.

A hiányolt szolgáltatások között megjelennek a **kiegészítő programok, rendezvények** és az ezekről szóló **tájékoztatás, információ**. Ezzel kapcsolatban keresték a helyismereti, helytörténeti ismertetőket; a rendezvények tekintetében a színpadon szabadtéri előadást a mise után; a szentmise utáni összmagyar programot, vagy további programokat a környező, csíki településeken, de ugyanúgy a helyi gasztronómia megjelenését is. A búcsú szakrális tartamát tekintve hiányként fogalmazták meg a zarándokok, hogy a Nyeregbe való felvonuláskor több szervezett imádkozáson, lelki felkészülésen vettek volna részt, illetve a csángó misén a kegytemplomban.

A távolról érkezők és helyismerettel nem rendelkezők a tájékoztatói segítséget keresték a fel- és lejutásnál.

Javaslatként megfogalmazódott az is, hogy *„nagyon sokan a csonka hazából több napot töltenek el ekkor, ezért érdemes lenne megszólítani az embereket további közös programokkal...”,* valamint a tájékoztatásra az a válasz érkezett, hogy *„több hatósági személy és önkéntes segítse az első alkalommal érkezőket a parkolással, a zárándok útvonal hosszával, milyenségével kapcsolatban.”*

A zárándokvonattal érkezők több figyelmet és információt szerettek volna kapni, ők a 46-65 éves korosztályból voltak. (Pl. *„A vonaton, amin utaztam nagyon kevés segítséget kaptam le és felszálláskor, akik voltak, azok sem foglalkoztak igazán az utasokkal. Menet közben kevés információ jutott el hozzám.”*)

Valószínűleg turisztikai szakember volt az a válaszadó, aki így fogalmazta meg a hiányt: *„Székelyföldi turisztikai információs pont kitelepülése információs anyagokkal”,* és az ehhez tartozó javaslatát: *„turisztikai desztináció menedzsment szervezetek felállítása, vendéglátói képzések, egységes térségi arculat, központi turisztikai portál, hazai tanácsadó-minősítő szakértők bevonása közösségi marketing szervezésbe és egyéni vállalkozások segítésébe, Budapesten Erdélyi/székelyföldi turisztikai iroda felállítása”.*

Egy zárándok külön is kiemelte, hogy a búcsúban jelen van *„az okkultizmus a búcsú körül, sámándobosok, jósok, ezoterikus dolgokban levők”.* Javaslatként megfogalmazta, hogy *„a szektorok bejárata környékén rendezők szükségesek, akik erre is figyelnek, mert ezek ott történtek mindig, az okkult tanokkal, a gonosz erőkkel lépnek kapcsolatba az emberek”.* Kiegészíti még azzal is, hogy *„több figyelmet kell fordítani a búcsú hagyományára. A katolikus hit megvédéséért tettek fogadalmat a székelyek, ezt jobban kellene hangsúlyozni, mert két úrnak nem lehet szolgálni.”* (egy középkorú római katolikus férfi, aki már többször volt a búcsúban).

Az étkezést tekintve csak egy észrevétel érkezett arra vonatkozóan, hogy vegetáriánus étel, illetve az ezekkel kapcsolatos információk még nem, vagy kevésbé ismertek az erdélyi éttermekben.

Néhány fontos jelzés is érkezett egy-egy témára. Ezek közül az egyik a csomagmegőrzés, amely azokat érinti, akik az állomásról nem kívánják a nagyobb csomagjaikat magukkal vinni a kegytemplomig, illetve a Nyeregben elhangzó misére. A másik fontos jelzés a kérdőív kitöltőtől az olcsó és értéktelen ajándéktárgyak visszaszorítására érkezett. Javaslat érkezett a helyi termékek térnyerésének megtartására és emellett arra, hogy a *„giccсарusok”* háttérbe szorulhassanak (*„a hagyományok maradjanak, ne engedjenek be giccset, semmilyen szinten”).* Zavaró a sok kéregető koldus jelenléte a tömegben, ezek kizárását igénylik a válaszadók.

Valószínűsíthetően a búcsún résztvevők létszámáról megjelent híradások és azok cáfolata miatt vetette fel az egyik kérdőívkitöltőnk, hogy szükségét látná egy kapu felszerelésének, mely *megszámolja a résztvevőket.*

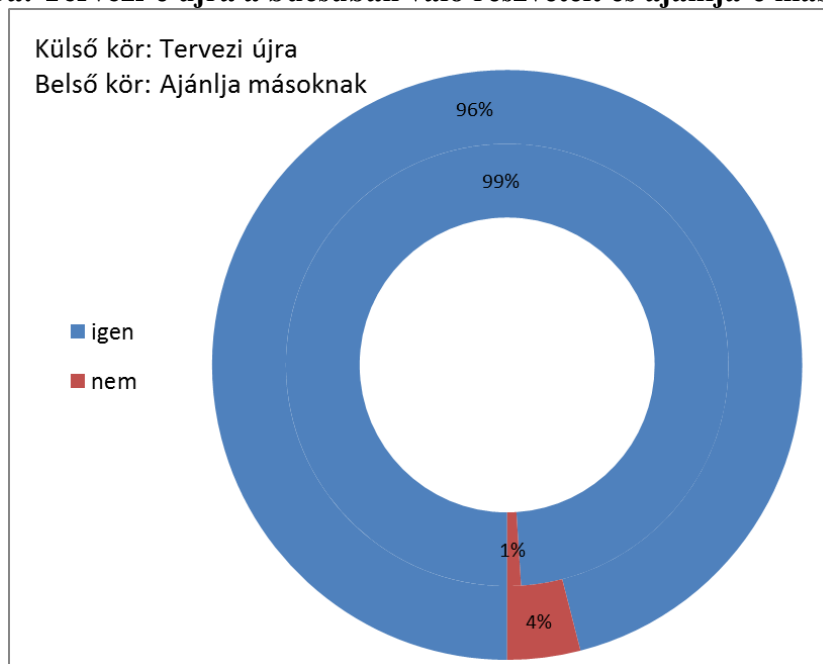
Tervezi-e újra és ajánlja-e másoknak a csíksomlyói búcsúba való részvételét

A 209 válaszadóból szinte mindenki **tervezi**, hogy **újra** elmegy a búcsúba és közülük mindenki **ajánlani is fogja** másoknak a részvételt (20. ábra).

Azon válaszadók jelentős része (99 %) is ajánlani fogja másoknak a pünkösdi búcsút, akik maguk nem tervezik újra (4 %) az utazást. Ők mindannyian Magyarországon élnek és elégedettek voltak a szolgáltatásokkal, egyedül a higiénias körülmények kerültek említésre, melyen lehetne javítani. Kétharmaduk nem vallásos és másik kétharmaduk pedig egyszer járt ott. Ők szinte mindannyian igénybe vettek szabadidős programokat is. Volt, aki édesanyja emlékére zarándokolt el Csíksomlyóra, valaki pedig egyszerűen csak azért, „mert zarándokhely és szeretem”.

Megvizsgálva azt a két válaszadót, akik a csíksomlyói búcsú ismételt meglátogatását **nem tervezik újra és nem is ajánlják másoknak**, látjuk, hogy nem is volt olyan tényező, ami részükről kedvezőtlen lett volna. Az egyik válaszadó először vett részt és Magyarországról érkezett egy zarándokvonattal nem hívóként, a másik pedig római katolikus erdélyi lakos és már „ezerszer” volt a búcsúban.

20. ábra: Tervezi-e újra a búcsúban való részvételt és ajánlja-e másoknak is

Forrás: NSKI saját kutatás, 2016.

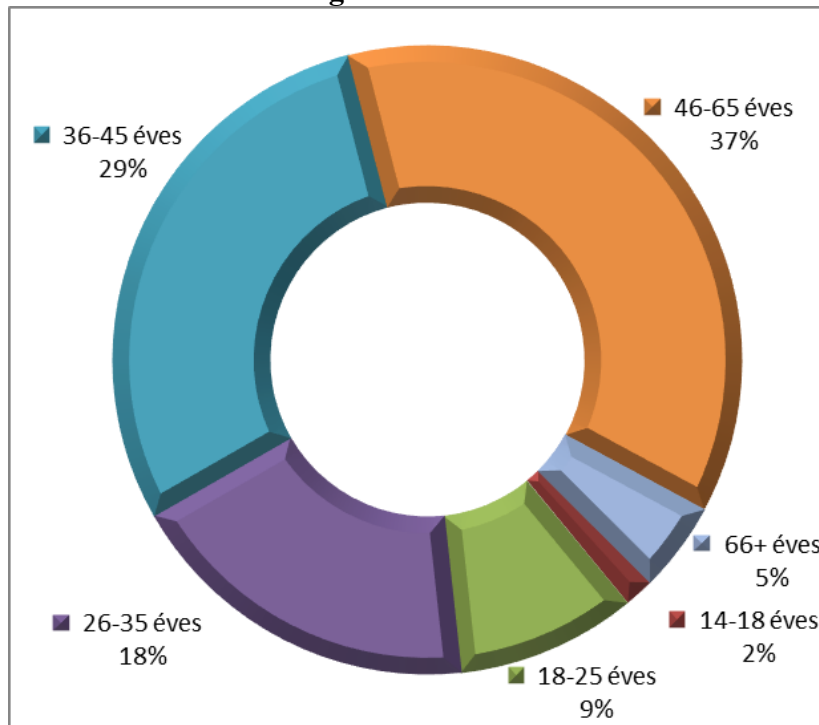
2.2.2. Csíksomlyói búcsún való részvételről – nemleges válaszok értékelése

A beérkezett 274 válaszból összesen 65-en (24 %) mondták, hogy nem jártak még a csíksomlyói búcsúban. A következő elemzés a 65 „nem” választ értékeli.

Demográfiai adatok a csíksomlyói búcsúban nem járt kérdőívkitöltőkről

A **nemek aránya** hasonló az IGEN választ adókéhoz; 60 százaléka nő és 40 százaléka férfi. A válaszadók **életkorát** vizsgálva a legtöbben a 46-65 közötti korosztályt képviselik (37 %). Jelentős volt még a 36-45 éves korosztályból válaszolók aránya (29 %) (21. ábra).

21. ábra: A nemleges választ adók életkora

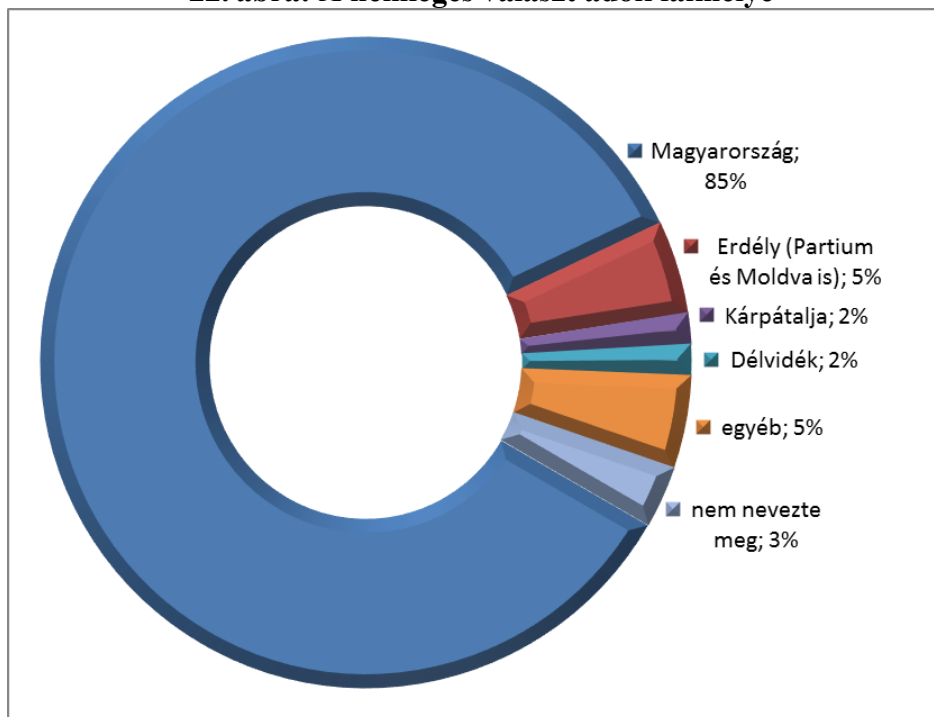

Forrás: NSKI saját kutatás, 2016.

A nemleges választ adók nagy része Magyarországon él, és többségük Budapesten, összesen két fő nem nevezte meg a **lakhelyét**. Néhányuk Nyugat-Európában lakik (5 %), és elsősorban a nagy távolság miatt nem utaznak Erdélybe. Addig nem is tervezik a csíksomlyói búcsú meglátogatását, amíg nem lesz több szabadidejük és több szabadidős program nem kapcsolódik majd hozzá, vagy maguk nem szervezik meg (22. ábra).

Az Erdélyben élők közül is 5 % válaszolta, hogy soha nem voltak még a búcsúban. A nagyváradi válaszadó távolinak tartja a helyszínt, a marosvásárhelyi válaszadónak viszont nincs kivel elmennie. Ha rendelkeznek megfelelő anyagi forrással és szabadidős programok is kapcsolódnának hozzá, akkor részt vennének a búcsúban. A harmadik, szomszédos városban élő válaszadót a búcsú szakrális tartalmának külsősége tartja vissza a részvételtől. Kárpátaljáról és Délvidékről csak egy-egy fő jelezte (2-2 %), hogy még nem vett részt az ünnepen.

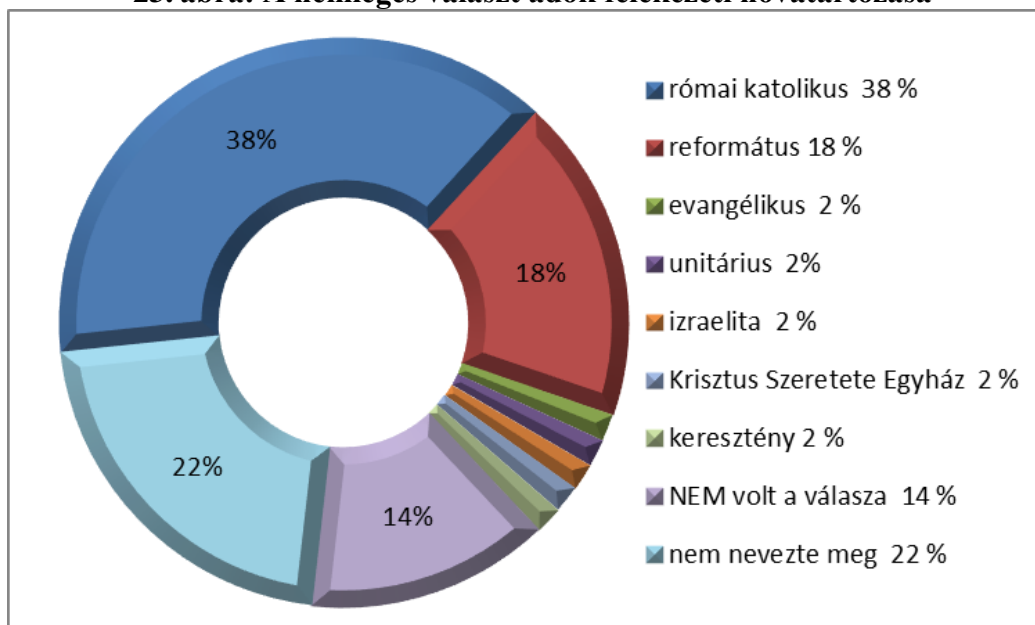
22. ábra: A nemleges választ adók lakhelye

Forrás: NSKI saját kutatás, 2016.

A **felekezeti hovatartozást** vizsgálva, a nemleges választ adók alig 40 százaléka volt római katolikus, a protestánsok közül szintén a reformátusok voltak aktívabbak. Összesen a válaszadók 36 százaléka NEM-mel felelt, vagy nem nevezte meg, hogy tartozik-e valamelyik felekezethez (23. ábra).

23. ábra: A nemleges választ adók felekezeti hovatartozása

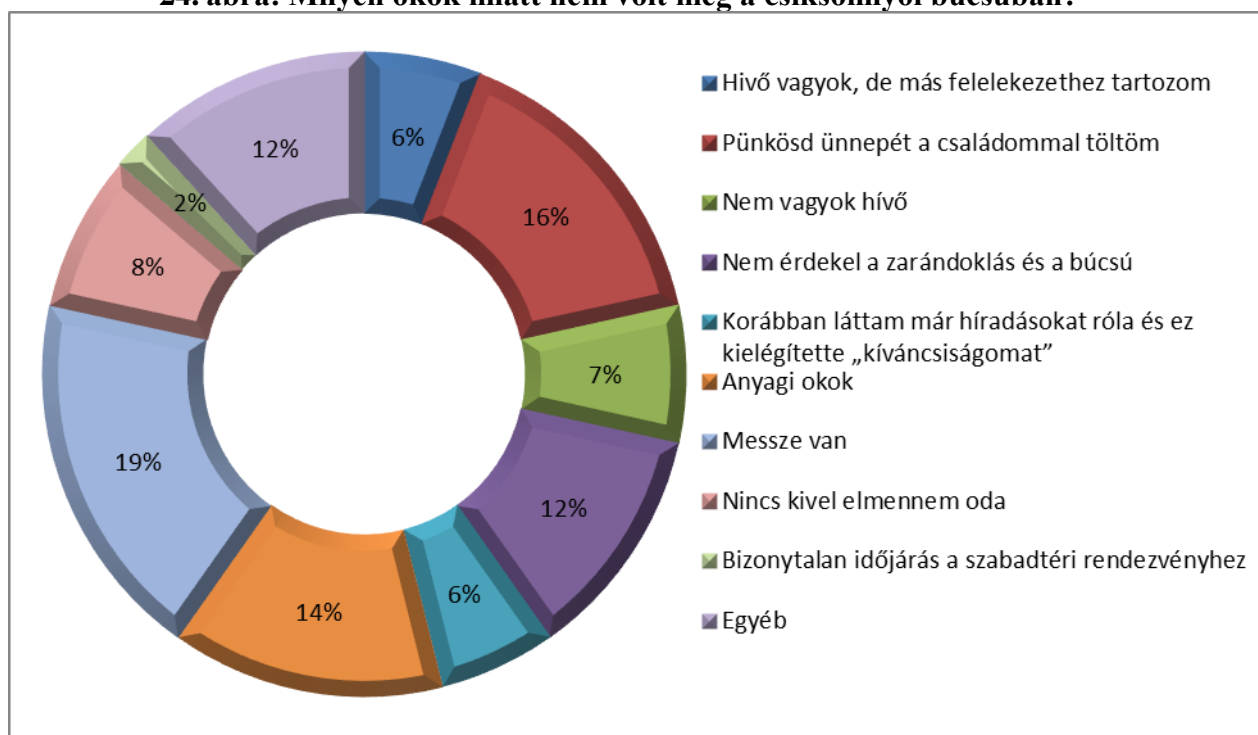
Forrás: NSKI saját kutatás, 2016.

A **távolmaradás** okaként leggyakrabban a pünkösd ünnepének a család körében töltését (16 %) jelölték meg a magyarországi válaszadók. A nagy távolságot (messze van) a magyarországiak mellett a Svájcban, Ukrajnában, Izlandon élők, de még egy Nagyváradon élő is (19 %) kiemelte. Az anyagi források miatt 14 százalék nem vett részt eddig a búcsúban, ők magyarországiak voltak és a délvidéki válaszadó is ezt jelölte meg a távolmaradás okának. Viszont azt is mindannyian jelezték, hogy ha teljesülnek az anyagi feltételek, akkor elmennek a csíksomlyói búcsúba.

A távolmaradás okaként még megjelölték, hogy *hívők, de más felekezethez tartoznak* (6 %), illetve majdnem ugyanilyen arányban, hogy *nem hívők* (7 %) és kétszer annyian, hogy *nem érdeklő őket a zarándoklat és a búcsú* (12 %). Nyolc százalék jelezte, hogy a társaság, az útitársak hiánya tartja távol az utazástól, viszont közülük a legtöbben a távolmaradás okaként a távolságot (19%) és az előbb már említett anyagi források hiányát (14 %) is megjelölték.

Az *egyéb* válaszok között találtunk olyan indokot, amely a búcsú idején tapasztalható zsúfoltságot kifogásolta, de volt olyan válaszadó, aki szerint a „magyarság” együttléte nagyobb hangsúlyt kap a vallásnál és ezért később sem tervezi a részvételt (24. ábra).

24. ábra: Milyen okok miatt nem volt még a csíksomlyói búcsúban?

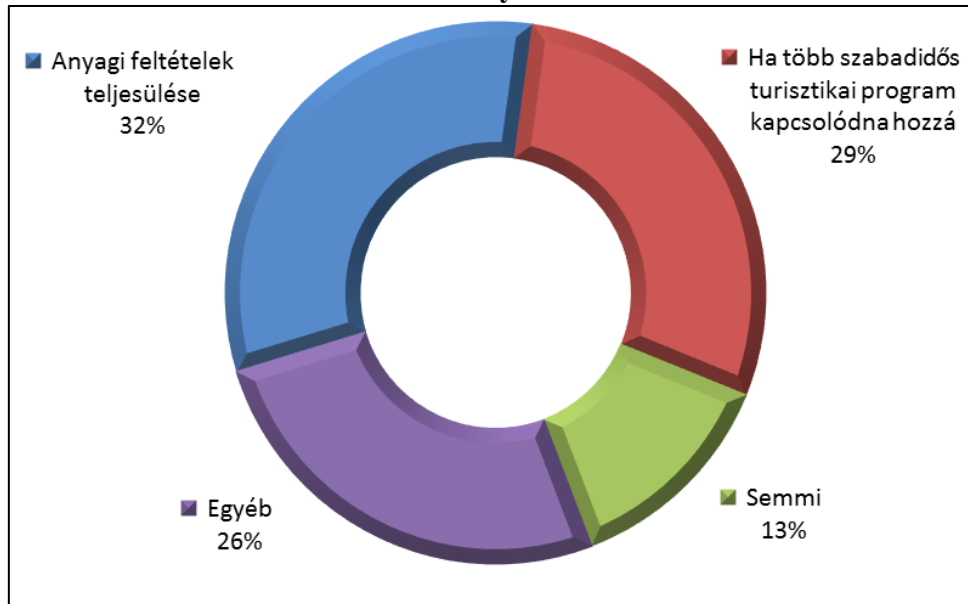

Forrás: NSKI saját kutatás, 2016.

Amikor rákérdeztünk arra, hogy **mi ösztönözné, hogy egyszer mégis részt vegyen a csíksomlyói búcsún**, első helyre került az utazáshoz szükséges anyagi feltételek teljesülése (32 %), és majd egyharmada igényelné a szabadidős programok bővülését (29 %) az ünnephez kapcsolódóan.

Az „egyéb” választ adók (26 %) között sok egy-egy válasz került megfogalmazásra, ebben az időhiány, „*ha helyettem megszervezné valaki*”, de a szakrális jellegének erősebb volta is megjelent. Olyan is volt, aki még nem talált társakra a csíksomlyói búcsúba történő utazáshoz. A válaszadók 13 százaléka határozottan kijelentette, hogy semmi sem motiválná őket, hogy valaha is részt vegyenek a csíksomlyói búcsún (25. ábra).

25. ábra: Mi ösztönözné arra, hogy egyszer mégis csak részt vegyen a csíksomlyói búcsún?

Forrás: NSKI saját kutatás, 2016.

3. Összefoglalás és következtetések

Kutatásunk során a vallási turizmus hátterét, a csíksomlyói búcsú történetét szakirodalmi feldolgozással, és a csíksomlyói búcsú látogatóinak összetételét, utazásuk motivációit és látogatói szokásaikat online kérdőív segítségével vizsgáltuk. Kíváncsiak voltunk arra is, hogy a búcsúnak mely részei voltak a legvonzóbbak és a látogatók milyen szolgáltatásokat hiányolnak a búcsú idején, vagy ahhoz kapcsolódóan.

A **szekunder kutatásból** látszik, hogy a **vallási turizmus** a turizmusnak gyorsan fejlődő szegmense, amely alapvetően hit által vezérelt, de olyan utazásokat is magába foglal, melyekben a turista vonzerőként tekint egy-egy szakrális helyre és belépőjegyet vált annak megtekintésére (Bazilika Budapesten, Notre Dame Párizsban stb.). A vallási célzatú utazások hatással vannak a turizmusra és a turisztikai ágazat is számolhat a vallási célú utazásokkal. Két olyan tényező ez, amely kölcsönösen erősítheti egymást. Bár a vallási turizmusnak nincsen egységesen elfogadott definíciója, de kiinduló meghatározás lehet az, hogy vallási turizmusnak azt nevezzük, amikor azért keresnek fel egy helyet, épületet, kegyhelyet, mert azt szentnek tartják. Több szerző szerint is a vallási turizmusnak három típusa létezik: a zarándoklat, a vallási eseményre történő utazás és a kulturális vallási turizmus (templom, vagy imahely meglátogatása). A vallási turizmus jellegzetessége az erős értékközpontúság (lelki-szellemi), az utazás során a vallási és a pihenési igények egyszerre jelentkeznek, a látogatók igénylik a közösségi együttlétet.

A **vallási turizmus jelentőségét** a világban bizonyítja, hogy évente az 1,2 milliárd utazóból körülbelül 300 millió turista kel útra ilyen szándékkal és jelentős bevételt is termel, hozzávetőlegesen 3,3 milliárd EUR összeget. Ezzel ellentétben azonban az is tapasztalható, hogy egyes helyszínek esetében a gazdasági hatás nem jelentős, mert a zarándokok turisztikai fogyasztása eltér és csekélyebb a turisták által igénybevett szolgáltatásoktól, illetve ezekben az esetekben a zarándokok kis százaléka használja csak a turisztikai szolgáltatásokat. Kutatásunkban elsősorban a keresztény zarándoklatokra fókuszáltunk, azon belül is a búcsújárásra.

A **zarándoklat** az istentisztelet különleges formája kiválasztott szent hely, kegyhely, kegyeleti hely hitbuzgalmi céllal történő felkeresése. A zarándokút fő indítékai lehetnek a vezeklés, az elégtétel, a köszönet a kérés- és az imameghallgatásokért. A zarándoklat népszerűsége napjainkban egyre inkább növekszik, mert az egyéni szükségeket még inkább előtérbe helyezi a kötelező intézményi szabályokkal és a vallás, mint szervezett entitás szerepével szemben. Napjaink zarándoklatai esetében többről van tehát szó, mint a katolikus zarándoklatok revitalizációjáról: a zarándoklatok nyitottabb formája ez, amely ugyanúgy lehetővé teszi Isten megismerését, és ezzel egyidejűleg a sokrétű igényeknek és érdeklődéseknek való megfelelést.

A zarándoklatnak egy formája a **búcsújárás** azokra a helyszínekre, amelyek az egyházi jóváhagyások folytán fel vannak ruházva egy különleges lehetőséggel, a búcsúnyerés jogával. A búcsújárást nem lehet külön említeni a **népi vallásosságtól**, amelynek jelenségét és belső összefüggéseit a néprajzkutatók tárták fel. Népi vallásossággal ott találkozunk, ahol a vallás jelen van a társadalomban és rendelkezik azzal az intézményrendszerrel, amely képes a vallást „hivatalossá” tenni, a vallás értelmezésének, gyakorlásának, átadásának felelős személyeit „kinevelni” és

ennek hosszabb időbeli folytonosságát fenntartani (Mohay, 2009). A népi vallásosságban kiemelkedő szerepe van Szűz Mária alakjának. A népi vallásosság keresi a Máriával való találkozást és azt megtalálja, megteremti a hétköznapiakban, az ünnepekben. A **Mária út** is a népi vallásosság és a zarándoklat fő üzeneteinek egyik kifejeződése, Közép-Európa zarándokútja, amely a Kárpát-medence Mária-kegyhelyeit köti össze. **Csíksomlyó** a Mária út kelet-nyugati szakaszának végállomása.

Csíksomlyó a magyarság számára mindig is kiemelkedő jelentőségű zarándokhely volt, mely az elmúlt két évtizedben **a Kárpát-medence legfontosabb búcsújáró helyévé vált**. A búcsú legfontosabb helyszínei a ferences kegytemplom Mária kegyszobrával; a Kissomlyó-hegy, rajta a Jézus hágóján lévő kálváriával, keresztúttal, a Salvator-kápolnával, a Szenvedő Jézus-kápolnával és a Szent Antal-kápolnával. Távolabb mindkét helytől, Csomortánban a Szent Péter és Pál plébániatemplom. 1993-tól pedig már a hegynyereg, ahol a Makovecz Imre által tervezett Hármashalom-oltár is található (1996-tól) és ahol a pünkösdi szombati szabadtéri misét tartják (Barna, 2001. 185). A csíksomlyói pünkösdi búcsú legfontosabb eseményei pünkösdi szombatján és vasárnapján zajlanak. A látogatók között kiemelkedő a római katolikusok jelenléte a búcsúban, azonban vannak jelei, hogy a vonzáskör szélesedésében valamelyest a felekezeti határok is átértelmeződtek, és a búcsúban megjelentek a protestánsok is. A búcsún részt vesznek még azok is, akik nem „igazi” zarándokként érkeznek, akik inkább érdeklődéssel nézelődnek (Mohay, 2009).

A kérdőíves kutatás során az alábbi eredmények születtek.

A 274 válaszadóból 209-en (**77 %**) mondták, hogy **voltak már a csíksomlyói búcsúban**. A válaszadók több mint egynegyede először, 74 százalékuk már több alkalommal vett részt a csíksomlyói búcsún, azaz a **válaszadók** csaknem **háromnegyede visszatérő utazó**. Bár a kérdőívkitöltők kétharmada magyarországi volt, feltételezhető, hogy az Erdélyben, azon belül is Székelyföldön élő magyarok száma sokkal magasabb a búcsú résztvevői között.

A csíksomlyói búcsúba történt utazás **elsődleges indítéka a közösségi élmény megélése, illetve a magyarokkal való találkozás lehetősége volt**. A közösségi élmény azonban a hit együttes megélésének élményére utal: a válaszok azt is jelzik ugyanis, hogy a hit együttes megélésének jelentős közösségépítő szerepe van, és a zarándoklat ebben fontos szerepet tölt be. A motiváció ebben az esetben a lelki élménynek, a vallásnak a közösségben való megélése. A válaszokból az is megtudható, hogy a csíksomlyói búcsúba történő zarándoklat során nem játszik erőteljes szerepet a kikapcsolódás, rekreáció. A csíksomlyói búcsún való részvétel tehát nem elsősorban turisztikai céllal történik.

A legtöbben autóval és busszal érkeztek a csíksomlyói búcsúba, ezt követi a vonattal történő utazás. A gyalogos zarándoklaton résztvevőket az „egyéb” válaszok követik, ez utóbbi esetben a szekéren, a kerékpárral történt utazás válaszai fordultak elő. **A látogatások gyakoriságának növekedésével növekedhet a közlekedési eszközök, az utazás módjának változatossága is, illetve egy-egy utazás során a közlekedési eszközök különböző kombinációja is tapasztalható.**

A válaszadók legnagyobb része családdal, barátokkal, ismerősökkel együtt utazott. Ezt követték az „egyéni utazott” említések, majd az utazási irodával történt utazás, illetve a gyülekezettel

történt utazás válaszai következtek. Voltak, akik iskolai csoporttal, vagy egyetemi, munkahelyi szervezéssel érkeztek. Megfigyelhető, hogy azok, akik már többször voltak a csíksomlyói búcsún, többféle utazási formában (szervezéssel, közlekedési eszközzel) jutottak el oda.

A csíksomlyói búcsú idején a legtöbb válaszadó **3 vendégéjszakát** töltött el Erdélyben és gyakori volt még a 4 éjszakát eltöltő vendég is. Többször előfordultak a „nem vettem igénybe fizetős szálláshelyet, mert itt lakom” és a „nem vettem igénybe fizetős szálláshelyet, mert rokonoknál, barátoknál, ismerősöknél aludtam” válaszok is. Ezekkel az említésekkel függ össze, hogy a válaszadók legnagyobb része a lakhelyét tekintve Magyarországon él, a külföldi válaszadók pedig Erdélyben, vagy a Felvidéken élnek. A Magyarországon élők közül többen rokonaik meglátogatására is törekszenek a csíksomlyói búcsúba történt utazás idején.

A szálláshelyek igénybevételével kapcsolatban figyelembe kell venni azt is, hogy sokan többször, többféle szervezésben voltak a búcsúban, így többféle szálláshely- említés is volt egy-egy válaszadónál. Legtöbbször a **falusi szálláshelyet** említették, ezt követő legnagyobb válaszadási arány a hotelre és panzióra esett. A zárandokszállás és az ismerős, rokon, barát említése 10% alatti arányt tett ki. Az otthon (vagy saját nyaralóban) válaszadás (4 %) azonos az ifjúsági szálláshelyet (ezen belül kollégium, iskola) választók arányával és csak 2 említés esett a „nem vettem igénybe” válaszra.

A **csíksomlyói búcsún történt részvétel legvonzóbb elemeiként** említették „*a búcsúba vezető út megtételét, a zárandoklást*”, „*a csíksomlyói búcsú Szentmiséjén a prédikációt*”, valamint „*a más magyarokkal való találkozás lehetőségét*”. „*A búcsú mellett a pihenés, kikapcsolódás és más látnivalók megtekintése*” választ adók száma is jelentős volt. Az „igennel” válaszolók 70 %-a írta, hogy a pünkösdi csíksomlyói búcsú alkalmával részt vett további programokon is: Erdély, Székelyföld több turisztikai vonzerejét is megtekintették, nevezetesen városait és emlékhelyeit meglátogatták. Székelyföld nevezetesen tájainál a gyergyói, a gyimesi és csíki területek kerültek említésre. A desztinációk és a vonzerők tekintetében az alábbi helyszínek emelhetők ki: Madéfalva, Gyergyószentmiklós és környéke, Székelyudvarhely, Farkaslaka, Sóvidék (Parajd, Korond, Szováta), a Szent Anna-tó. Néhányan jelezték, hogy utazásuk során meglátogatták Orbán Balázs emlékhelyét Szejkefürdőn, és elmentek a Brassó melletti és Töröcsvára is. A nagyobb távolságokról érkezők tehát nem csupán a Csíksomlyón elhangzó szentmiséért érkeznek pünkösdi ünnepére, hanem hosszabb időt töltenek el Székelyföldön és közben megtekintik Székelyföld nevezetességeit.

A kérdőíves vizsgálatunk alapján megállapítható, hogy a **csíksomlyói búcsún** résztvevők háromnegyede elégedett volt a desztináció szolgáltatásaival. A résztvevők felvetettek javaslatokat, amelyek a búcsú szakrális tartalmára és a turisztikai szolgáltatások hiányára vonatkoznak. Az alábbi lista ezt foglalja össze.

- Szakrális tartalom

- a katolikus hit védelme, az okkultizmus visszaszorítása;
- a Nyeregbe való felvonuláskor több szervezett imádkozáson, lelki felkészülésen történő részvétel;
- csángó misén történő részvétel a kegytemplomban.

- **Turisztikai szolgáltatások, kiegészítő programok, rendezvények és ezekről szóló tájékoztatás**
 - Székelyföldi turisztikai információs bázis kitelepülése információs anyagokkal;
 - Csíksomlyói turisztikai portál kialakítása;
 - Budapesten Erdélyi/székelyföldi turisztikai információs iroda kialakítása;
 - helyismereti, helytörténeti ismertető;
 - a színpadon szabadtéri előadás a mise után;
 - a szentmise utáni összmagyar program, vagy további programok a környező, csíki településeken;
 - helyi gasztronómia megjelenése;
 - az éttermek felkészülése pl. a vegetáriánus étel kínálatra is;
 - olcsó és értéktelen ajándéktárgyak visszaszorítása.
- **Infrastruktúra fejlesztése**
 - a zarándokvonaton utazók több információban és segítségben részesüljenek;
 - csomagmegőrzés: azok számára, akik az állomásról nem kívánják a nagyobb csomagjaikat magukkal vinni a kegytemplomig, illetve a Nyeregben elhangzó misére;
 - a Nyeregbe történő vonulás során az ülő- és pihenőhelyek számának növelése;
 - a közúton (autóval, vagy busszal) érkezők számára a helyszín megközelítése, a parkolási lehetőségek növelése, de szívesen fogadnák a taxi (különösen az idősek szállítására), vagy a rent-a-car szolgáltatást, vagy akár a megosztáson alapuló közlekedés lehetőségét;
 - kapu felállítása, amely megszámlálja a búcsú résztvevőit;
 - vizesblokkok építése és több helyen mobil illemhely elhelyezése.

A beérkezett 274 válaszból összesen 65-en (**24 %**) mondták, hogy **nem jártak még a csíksomlyói búcsúban**. Akik „nem”-mel válaszoltak, az utazás elmaradását a kevés szabadidővel, illetve a csíksomlyói búcsúhoz kapcsolódó szabadidős programok hiányával indokolták. A távolmaradás okaként nevesítették még a nagy távolságot, vagy azt, hogy nem volt társa az utazáshoz, illetve az anyagi források hiánya is megjelent a válaszok között. Emellett a búcsú szakrális tartalmának külsősége, vagy a pünkösdi ünnepének családi körben való eltöltése is visszatartó erő volt. A távolmaradás okaként még megjelölték, hogy hívőként nem katolikusok, ezért sem mennek a búcsúba, illetve nem érdekli őket a zarándoklat és a búcsú. Az egyéb válaszok között találtunk olyan indokot, amely a búcsú idején tapasztalható zsúfoltságot kifogásolta, de volt olyan válaszadó, aki szerint a csíksomlyói búcsú a „magyarság túl hangsúlyos demonstrálása-ként” jelenik meg és nem egy vallási ünnepként, és ezért nem is tervezi később sem a részvételt.

Amikor rákérdeztünk arra, hogy **mi ösztönözné, hogy egyszer mégis részt vegyen a csíksomlyói búcsún**, első helyre került az utazáshoz szükséges anyagi feltételek teljesülése (32 %), és a válaszadók csaknem egyharmada igényelné a szabadidős programok bővülését (29 %) az ünnephez kapcsolódóan.

Az „egyéb” választ adók (26 %) között sok egy-egy válasz került megfogalmazásra: ebben az időhiány, „*ha helyettem megszervezné valaki*”, de az erős szakrális jelleg is megjelent. Volt olyan válaszadó is, aki még nem talált társakra a csíksomlyói búcsúba történő utazáshoz. A válaszadók 13 százaléka határozottan kijelentette, hogy semmi sem motiválná őket, hogy valaha is részt vegyenek a csíksomlyói búcsún.

* * * * *

A csíksomlyói búcsú eredeti jellege és célkitűzése napjainkra sem változott, sőt az egyház által elsődlegesnek tekintett cél, a hit megélése, a bűnbocsánat, a gyógyulás, a hála továbbra is egyértelműen a leghangsúlyosabb tényezők. Az elsődleges cél szem előtt tartásával mégis beszélhetünk a csíksomlyói búcsú turisztikai vonzerejéről, számolhatunk azoknak a turistáknak, vendégeknek az érkezésével, akik Csíksomlyót a pünkösdi búcsú idején, vagy azon kívül felkeresik. A különböző szerzetesrendek aktivitását ismerve, a szakrális tér turisztikai hasznosításában ők maguk is láthatják a hely fenntarthatóságának (üzemeltetésének) bevételnövelő lehetőségét.

Megállapítható, hogy a csíksomlyói búcsú egyházi jellegében az 1990 óta eltelt időszak alatt végbementek bizonyos jelentésváltozások, amelyek miatt napjainkra az ünnep arculatában markánsan jelen vannak nemzeti elemek is. Ez viszont nem kizárólag az ünnep jelentésének változásában keresendő. Erdélyben elsősorban történelmi okokból, a vallás (mind a katolikus, mind a protestáns vallások) különösen erős szerepet játszik a magyar identitás megőrzésében, ezért is nehéz elválasztani a vallási, és a nemzeti identitás megőrzésével kapcsolatos motivációt a csíksomlyói búcsú meglátogatásában (Vörös, 2005). A kérdőíves vizsgálatunk eredményei alapján az a következtetés vonható le, hogy a hit közösségben történő megélése alapvetően fontos szempont a búcsúra látogatóknál, ez pedig inkább arra enged következtetni, hogy az a lehetőség vonzza a látogatók tömegeit, amelyet a hit közösségi megélése az országhatártól 400 kilométerre fekvő tömbmagyar régióban nyújt.

4. Javaslatok

A csíksomlyói búcsú turisztikai vizsgálata nem tekint vissza nagy múltra. Az esemény szakrális tartalma és a magyarság számára kiemelt jelentősége az utóbbi években a média által is a figyelem központjába került és sokakhoz eljutott a híre, üzenete. Sokan próbáltak kísérletet tenni arra, hogy a búcsúra látogatók számát valamilyen formában mérjék. Jelen kutatásunk a turistatipológiát, a búcsúra látogatók motivációit és összetételét és nem a látogatók számát vizsgálta. Bármely további kutatás elősegítése érdekében azonban fontos lenne egy látogatószám mérésre irányuló módszertan kidolgozása és a látogatószám mérése. Ezen kívül javasolható egy nagyobb mintás, átfogóbb kutatás, amely a motivációk, a tartózkodás, valamint a távolmaradás mélyebb aspektusait határozná meg. Emellett egy szakértői kutatás is javasolható, amelynek során a szakértők a helyszín fejlesztésének lehetőségeit vizsgálnák, erdélyi és magyarországi, valamint külföldi szakemberek megkérdezésével.

Az erdélyi tapasztalatok alapján a helybéli igények leginkább egy átgondolt turisztikai infrastruktúra fejlesztését tartanak elsődlegesen szükségesnek. Ennek egyik és elsődleges eleme a vendégfogadás feltételeinek a javítása, másrészt pedig az ott tartózkodáshoz szükséges szolgáltatások széleskörű megteremtése. Mivel azonban a vendégfogadás feltételeihez szükséges erőforrások szűkösen állnak rendelkezésre, alapos tervező-előkészítő munkát igényel, hogy a pünkösdi ünnep több ezer fős látogatói száma mellett ezek a létesítmények az év többi napján is gazdaságosan üzemeltethetők legyenek. A szakrális üzenet fő hordozója, a kegytemplom és közvetlen épített környezete műemlékvédelem alatt áll, így csak nagy volumenű építészeti beruházással fejleszthető és egészíthető ki egész évre turisztikai vonzerőt jelentő szolgáltatás-elemekkel. A Nemzetstratégiai Kutatóintézet korábbi kutatási eredménye (4. melléklet) szerint a fejlesztések tekintetében elsősorban az egyházi ingatlanok felújítására lenne igény, illetve egy ferences múzeum építésére, amely be tudná mutatni a rend 500 éves történetét, és a felhalmozott szellemi, tárgyi kincseket.

A település összes meghatározó szereplőjének (szerzetesek, civilek, önkormányzat) véleménye szerint a legfontosabb feladat a turisták érdeklődésének felkeltése Csíksomlyó iránt, a búcsú idején kívül is, illetve az odautazók lehető leghosszabb ideig történő ott tartása. Ennek érdekében élénkítik a vallási turizmus iránti érdeklődést egyházi rendezvények, lelki gyakorlatok szervezésével, különböző projektekkal és a civil szervezetek munkájával. További eleme lehet munkájuknak azon kulturális turisták érdeklődésének felkeltése, akik a több száz éves zarándokhely története és hagyománya iránt érdeklődnek. Sok helyen (pl. Pannonhalma, Bakonybél, Gyöngyös) látunk már jó példát arra, hogy szerzetesek aktívan részt vesznek a turisták, turistacsoportok vezetésében, a szakrális hely üzenetét átadják az odaérkezőknek és megállásra, elmélkedésre hívják őket. A kolostorok, monostorok egyes részeit látogathatóvá teszik, és turisztikai szolgáltatás-elemekkel töltik meg (például: éttermek, saját termékek értékesítésére boltok, filmvetítések, manufaktúrák munkájába történő betekintés). A világban számos jó példát találunk ezekre.

A csíksomlyói búcsú esetében már más szerzők (Harkányiné – Horkay – Molnár, 2011) is felvetették, hogy szükséges olyan személy alkalmazása, vagy szervezet létrehozása, aki, vagy amely szakmai felkészültségével segíti az egyházakat a vallási turizmusban való részvételben.

Az alábbi tevékenységek elvégzése lenne szükséges.

- A helyszínek alkalmassá tétele a turisták fogadására (információs táblák, többnyelvű kiadványok).
- Látogatóforgalom szabályozása az élmény minőségének biztosítása érdekében, a templomok missziójának teljesítése érdekében (pl. látogatóközpont kialakítása).
- Többnyelvűség a liturgiában, erről előzetes tájékoztató kiadása.
- Oktatási program egyházi személyek részére, felkészítve őket a zarándokérkezésekre.
- Általában a szervezett idegenvezetők szakképzettségének támogatása.
- Turisztikai szakemberek tanácsadóként történő alkalmazása (ezt ma már több egyházmegyében is megvalósult).

Csíksomlyó turisztikai desztinációként való ismertsége és fejlődése a pünkösdi búcsún alapszik. Annak érdekében, hogy a kegyhely ne maradjon a szezonális ezen csapdájában és egy egész évben intenzíven látogatott vallási célpont lehessen, tudatosabb, professzionálisabb és átgondoltabb marketingtevékenységre (főként termékfejlesztésre és marketingkommunikációs tevékenységre) is szükség lenne. Egyik eszközként a búcsún kívül a többi egyházi ünnep népszerűsítésével érhető el az a cél, hogy azok pünkösdi búcsút kiegészítő helyszínekké válhassanak, ezzel is növelve a csíksomlyói búcsú és Hargita megye kiegyensúlyozottabb látogatottságát.

Irodalomjegyzék

1. ANDROITIS, Konstantinos (2009): Sacred Site Experience – A Phenomenological Study. *Annals of Tourism Research*. 36/1. 64–84.
2. BARNÁ GÁBOR (2001): Búcsújárók. Budapest, Lucidus Kiadó.
3. BARNÁ GÁBOR (2011): Hová tartanak a zarándokok? A zarándoklat jelentősége a keresztény kultúrában. In. BENKŐ Ágota – VÉRTESALJAI László (szerk. 2011): *Zarándokolni jó*. Budapest, Kairosz Kiadó. 49-66.
4. BÁLINT SÁNDOR – BARNÁ GÁBOR (1994): Búcsújáró magyarok. A magyarországi búcsújárás története és néprajza. Budapest, Szent István Társulat.
5. BENKŐ Ágota – VÉRTESALJAI László (szerk. 2011): *Zarándokolni jó*. Tanulmányok a zarándoklásról. Budapest, Kairosz Kiadó.
6. CAMPO, Juan (1998): American pilgrimage landscapes. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*: 558: 40-56.
7. CSEMEZ ATTILA (2011): Tájépítészeti szempontok a Mária út kialakításához. Jelzéstetés=Mária út? In. *A Mária út hálózat és kialakítása* (szerk. FILEPNÉ KOVÁCS Krisztina, 2011). Budapesti Corvinus Egyetem, Tájtervezési és Területfejlesztési Tanszék. Budapest. 55-70.
8. ETN (eTurboNews) (2009). Religious Travel Market Shows Resilience. <http://www.eturbonews.com/12933/religious-travel-market-shows-resilience> (letöltve 2016. július 19).
9. HARANGOZÓ Imre (2003): Jézushágón. A csíksomlyói búcsújárásról és a kegyhely történetéről. In: *Kárpátia 2003. július (III/7.)*, 39-44.
10. HARKÁNYINÉ SZÉKELY Zsuzsanna – HORKAY Nándor – MOLNÁR András (2011): Mária Út – A Közép-Európán átívelő spirituális turista- és zarándokút. In. MICHALKÓ Gábor – RÁTZ Tamara (szerk. 2011): *A turizmus dimenziói: humánium, ökonómikum, politikum*. Turizmus Akadémia. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár.
11. IRIMIÁS Anna – MICHALKÓ Gábor (2013): Religious tourism in Hungary – an integrated framework. *Hungarian Geographical Bulletin*. 62/2. 175–196.
12. KOCSIS Fülöp (2011): Megnyitóbeszéd. In. BENKŐ Ágota – VÉRTESALJAI László (szerk. 2011). Budapest, Kairosz Kiadó. 7-12.
13. KOLLÁNYI László (2011): Tájértékek a Mária Út mentén. In. *A Mária út hálózat és kialakítása* (szerk. FILEPNÉ KOVÁCS Krisztina, 2011). Budapesti Corvinus Egyetem, Tájtervezési és Területfejlesztési Tanszék. Budapest. 35-44.
14. KONKOLY-GYURÓ Éva: Európai kitekintés, zarándokutak jelentősége a jelenkorban. In. *A Mária út hálózat és kialakítása* (szerk. FILEPNÉ KOVÁCS Krisztina, 2011). Budapesti Corvinus Egyetem, Tájtervezési és Területfejlesztési Tanszék. Budapest. 21-25.
15. KORPICS Márta (2011): A zarándoklatról a társadalmi kommunikáció összefüggésében. Budapest, Kairosz Kiadó. 180-212.
16. MESTER Tünde (2006): Vallási turizmus. *Turizmus Bulletin*. 2006/2. 16-18.
17. MINTEL GROUP (2012): Religious and pilgrimage tourism. *Mintel Report – International*, February, USA.
18. MOHAY TAMÁS (2006): Vonzáskör változásban: Búcsújárás Csíksomlyóra. *A Csíki Székely Múzeum Évkönyve 2006*. Csíki Székely Múzeum, Csíkszereda, 2007.
19. MOHAY TAMÁS (2009): A csíksomlyói pünkösdi búcsújárás. Történet, eredet, hagyomány. L'Harmattan, Budapest.

20. NEMESHEGYI Péter (2011): A zarándoklás biblikus gyökerei. In. BENKŐ Ágota – Vértesaljai László (szerk. 2011) Zarándokolni jó. Budapest, Kairosz Kiadó. 13-26.
21. NÉMETH Zsolt (2012): Fénytemplom a Kis-Somlyón. A csíksomlyói Salvator-kápolna titka. B.K.L Kiadó, Szombathely.
22. NYÍRI Zsuzsanna (2013): Turistafogadás az egyházi helyszíneken. Turizmus Bulletin. 2014/1. 27-32.
23. NOLAN, Mary Lee – NOLAN, Sidney (1989): Christian pilgrimage in modern Western Europe. Chapel Hill: The University of North Carolina Press.
24. ORBÁN BALÁZS – CSATÁRI DÁNIEL (1982): A Székelyföld leírása I-II. Helikon Könyvkiadó-Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése, Budapest.
25. P. BÁLINT József S.J. (1999): Boldogasszonyunkkal a harmadik évezredbe. Ünnepek – zarándoklatok – jelenések máriológiája. Budapest, Biadrukt Kiadó és Kiadásszervező Bt.
26. P. BOTOS Fortunát O.F.M. [1943] (2009): Csíksomlyó, a kegyhely. Csíkszereda, Pallas-Akadémia.
27. PUSZTAI Bertalan (2003): Vallás, turizmus, kulturális másság. A vallási különbözőség mint turisztikai erőforrás Finnországban. In: FEJŐS Z. (szerk.): Helye(in)k, tárgya(in)k, képe(in)k. Néprajzi Múzeum, Budapest. 81–96.
28. PUSZTAI Bertalan (2004): Religious Tourists. Constructing Authentic Experiences In. Late Modern Hungarian Catholicism. Jyväskylä, University of Jyväskylä.
29. RAFFAY Ágnes – LÖRINCZ Katalin – CLARKE, Alan (2014): Spirituális és üzleti értékek találkozása a vallási turizmusban. Turizmus Bulletin 15(2). 34-42.
30. READER, Ian (2007). Pilgrimage Growth in the Modern World: Meanings and Implications. Religion, 37 (3): 210-229.
31. SANTOS, Maria da Graça Mouga Poças (2003) Religious Tourism: Contributions Towards a Clarification of Concepts. In Fernandes, C., McGettigan, F. & Edwards, J. (Eds.) Religious Tourism And Pilgrimage: ATLAS - Special Interest Group 1st Expert Meeting. Fatima, Tourism Board of Leiria.
32. SANTOS, Xosé M. (2002): Pilgrimage and Tourism at Santiago de Compostela. Tourism Recreation Research. 27/2. 41-50.
33. SMITH, Valene L. (1992): Introduction: The Quest in Guest”. Annals of Tourism Research, 19 (1):1-17.
34. STAUSBERG, Michael (2011): Religion and Tourism. Crossroads, destinations and encounters. Routledge, London – New York.
35. SULYOK Judit – MÁRTONNÉ MÁTHÉ Kinga (2013): A vallási turizmus helyzete Magyarországon. Turizmus Bulletin. 2014/1. 11-20.
36. SZABÓ Tamás (2011): A Mária út története 2011-ig. In. A Mária út hálózat és kialakítása (szerk. FILEPNÉ KOVÁCS Krisztina, 2011). Budapesti Corvinus Egyetem, Tájértvezési és Területfejlesztési Tanszék. Budapest. 13-18.
37. SZARVAS Zoltán (2011): A zarándokutak fejlesztési lehetőségei. In. A Mária út hálózat és kialakítása (szerk. FILEPNÉ KOVÁCS Krisztina, 2011). Budapesti Corvinus Egyetem, Tájértvezési és Területfejlesztési Tanszék. Budapest.
38. UNWTO (2011): Religious Tourism in Asia and the Pacific. Madrid, Spain. http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/110325_religious_tourism_excerpt.pdf. Letöltve: 2016. július 25.
39. VARGA Mária (2011): A vallási turizmus jelenléte ma Magyarországon. <http://www.keresztenyszo.katolikos.ro/archivum/2011/december/3.html>. Letöltve: 2016. július 25.

40. VÖRÖS Gabriella (2005): A szakrális, a nemzeti közösség és az egzotikum élménye. A magyarországiak részvételének motivációjáról a csíksomlyói pünkösdi búcsúban. – In. Feischmidt M. (szerk.): Erdély- (de)konstrukciók. Tanulmányok. Néprajzi Múzeum – PTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, Budapest – Pécs. pp. 69–84.
41. VUKONIC, Boris (1996): Tourism and Religion. Pergamon, Oxford.

Mellékletek

1.számú melléklet

Kérdőív – A csíksomlyói búcsún való részvételről

1. Járt-e már a csíksomlyói búcsún:
 - a. **igen** (kérjük a 4. kérdéstől válaszoljon)
 - b. **nem** (kérjük a következő két kérdésre válaszoljon még. Köszönjük.)

2. Ha **NEM**, kérem, nevezze meg az okát, amely miatt még nem volt a csíksomlyói búcsúban (több válasz is bejelölhető):
 - a. Hívó vagyok, de más felelekezethez tartozom
 - b. A Pünkösdi Ünnepe a családommal töltöttem
 - c. Nem vagyok hívó
 - d. Nem érdekel a zarándoklás és a búcsú
 - e. Korábban láttam már híradásokat róla és ez kielégítette „kíváncsiságomat”
 - f. Anyagi okok
 - g. Tömeg miatt
 - h. Messze van
 - i. Nincs kivel elmennem oda
 - j. Bizonytalan időjárás a szabadtéri rendezvényhez
 - k. Egyéb:

3. Mi ösztönözné arra, hogy egyszer mégis csak részt vegyen a csíksomlyói búcsún?
 - a. Szabadidős turisztikai programhoz kötődne
 - b. Anyagi feltételek teljesülése
 - c. Egyéb:

4. Ha **IGEN**, hány alkalommal:
 - a. Egyszer
 - b. Kétszer
 - c. Több alkalommal:(kérjük számmal írja be)

5. A csíksomlyói búcsúba való utazását mi motiválta? Kérjük minden sorban jelölje 1-től 5-ig, hogy az adott tényező mennyire motiválta Önt az utazásban. (5 – leginkább ezért ment; 1 – a legkevésbé ez motiválta; 0 – egyáltalán nem ezért ment a Csíksomlyóra. Az egyes sorokat egymáshoz is viszonyítsa.)
 - a. Pünkösdi Ünnepe
 - b. Istennel való találkozás lehetősége
 - c. Közösség élmény megélése
 - d. Mária iránti tisztelet
 - e. Az ősszmagyarság találkozóhelyén a nemzettudat erősítése
 - f. Gyógyulás szándéka
 - g. Kikapcsolódás, pihenés
 - h. Kíváncsiság
 - i. Egyéb:.....

6. Hogyan, milyen közlekedési eszközzel érik a Csíksomlyói búcsúra? (Az egyes alkalmak külön jelölhetők, így több válasz lehetséges.)
 - a. Vonattal
 - b. Busszal
 - c. Autóval
 - d. Gyalogosan zarándokként
 - e. Egyéb:

7. Milyen szervezésben érkezett? (Az egyes alkalmak külön jelölhetők, így több válasz lehetséges.)
- Egyénileg
 - Gyülekezettel, egyházközséggel
 - Barátokkal
 - Utazási irodával. Kérem jelölje meg melyikkel:
 - Egyéb:
8. Az utazása/zarándoklata során hány éjszakát töltött szálláshelyen?(Erdélyben)
- 1 éj
 - 2 éj
 - 3 éj
 - 4 éj
 - 5-7 éj
 - 8 éj, vagy több éjszaka: (kérjük számmal írja be)
 - Nem vettem igénybe fizetős szálláshelyet, mert itt lakom
 - Nem vettem igénybe fizetős szálláshelyet, mert rokonnál aludtam
 - Nem vettem igénybe fizetős szálláshelyet, mert barátoknál, ismerősöknél aludtam.
9. Milyen típusú szálláshelyen szállt meg? (Az egyes alkalmak külön jelölhetők, így több válasz lehetséges.)
- Zarándok szállás
 - Hotel, panzió
 - Vendégház, kiadó szoba
 - Egyéb:
10. A csíksomlyói búcsúnak mely részei a legérdekesebbek, legvonzóbbak az Ön számára? (Több válasz is bejelölhető)
- A búcsúra vezető út megtétele
 - A csíksomlyói búcsú Szentmiséjén a prédikáció
 - A csíksomlyói búcsú Szentmiséjén a szent gyónás lehetősége
 - Más magyarokkal való találkozás lehetősége
 - A csíksomlyói kegyszobor meglátogatása
 - A búcsú mellett a pihenés, kikapcsolódás, más látnivalók megtekintése
 - Egyéb:
11. A csíksomlyói búcsúba történő látogatását kiegészítette-e más szabadidős programokkal? igen – nem
12. Ha a válasza igen, kérem, jelölje meg, hogy mely településeket és mely látnivalókat tekintette meg?
- Települések:.....
 - Látnivalók:.....
13. Volt-e olyan szolgáltatás melyet a csíksomlyói búcsú idején hiányolt? Nevezze meg kérem ezt/ezeket:.....
14. Milyen javaslata lenne ezek javítása érdekében?

Szociodemográfiai kérdések

15. Kérjük jelölje meg életkorát:
- 14-18;
 - 18-25;
 - 26-35;
 - 36-45;
 - 46-65;
 - 66 év felett
16. Neme: nő – férfi
17. Lakhelye (település):
18. Tartozik-e valamelyik felekezethez? Ha igen, kérjük adja meg melyikhez? (nem kötelező):

2.számú melléklet

Az alábbi szakmai szervezetekhez juttattuk el a kérdőívet.

Szakmai – társadalmi szervezetek és közösségek honlapjai és online közösségi felületeken lévő oldalai.

- Zarándok turizmusért
- Magyar Zarándokút
- Vallási turizmus - Zártkörű csoport
- Vallási turizmus Magyarországon
- Csíksomlyó – Szervezet
- Csíksomlyói búcsú – Egyházi vallási szervezet
- Csíksomlyói búcsú – Közösség
- Csíksomlyói Kegytemplom – Közösség
- Csíksomlyó – Kegyhely – Vallási szervezet
- Székelyföldi Turizmus – Utazás – szabadidő
- Vallási turizmus – zárt csoport
- Csíksomlyói zarándoklat – Közösség
- Csíksomlyóra megyünk. Együtt a magyarság!
- Csíksomlyó – Kegyhely
- Csíksomlyói Pünkösdi Búcsú – Nyilvános csoport
- Korábbi 2016 Csíksomlyói zarándoklat - Pünkösdi Búcsú-résztevők
- Csíksomlyói Kegytemplom
- Csíksomlyó Expressz
- Székely Gyors és Csíksomlyó Expressz – Közösség
- Székely Gyors és Csíksomlyó Expressz – Nyilvános csoport
- Kárpát-medencei Turizmus Egyesület
- Zarándok Kaland
- Ifjúsági Gyalogos Zarándoklat – Közösség
- Ifjúsági Gyalogos Zarándoklat – Zárt csoport
- Nyárádmente Kistérségi Társulás

Felsőoktatási intézmények, szakmai online napilapok és a Nemzetstratégiai Kutatóintézet média-felületei.

- Kodolányi János Főiskola
- Budapesti Corvinus Egyetem
- Veszprémi Egyetem
- Széchenyi István Egyetem
- Metropolitan Egyetem
- Pécsi Tudományegyetem
- Turizmus Bulletin Online
- Turizmus Online
- Nemzetstratégiai Kutatóintézet

3.számú melléklet

A csíksomlyói búcsúba történő utazások „egyéb” motivációira adott válaszok:

- Erdélybe történő utazás vágya így fogalmazódott meg a válaszadóknál.
 - Erdély nevezetességeinek megtekintése.
 - Összességében az erdélyi magyarok vendégszeretete, kultúra, gyönyörű tájak, ételek.
 - A két himnuszért.
 - Megélni ezt a szép nagy magyar közösséget a világ minden tájáról. Magam is már 45 Svájcban élek.
 - Kirándulás.
 - Megismerni az erdélyi embereket, és a kultúrájukba betekintést nyerni.
 - Gyimesbükk, és Szép-havas.
 - A hely varázsa, az ott élő emberek hatalmas mértékű szeretete.
 - Nagyon szeretem Erdélyt.
 - Erdélybe menni mindig öröm.
 - Mert szeretem Erdélyt.
 - Székelyföld megismerése, találkozás és zarándoklás a helyiakkal.
 - Találkozás székelyföldi ismerőseimmel, barátaimmal.
 - Gyönyörű táj.
 - Erdély csodáit megélni.
 - Az erdélyiek vendégszeretetének élvezete.
 - Azelőtt még sohasem jártam Erdélyben.
 - Szeretem Erdélyt. A második Hazám.
 - Erdély látványa.
 - Őseim onnan származnak, de soha nem voltam még Székelyföldön.
 - Előtte sosem jártam Erdélyben, szerettem volna kicsit körülnézni.
 - Erdély és az ott rekedt magyarok iránti érdeklődés.
 - 1) nagy-magyarországi zarándoklás; 2) a csíksomlyói kegytemplom felkeresése; 3) ismerkedés erdélyi/csángó vagy más országokból jövő magyarokkal.
 - Még sosem jártam Erdélyben és nagyon szerettem volna látni a szép erdélyi tájat.
 - Összetartozásért.
 - Erdély népszerűsítése érdekében.
- A szakralitással összefüggő motivációkra utalnak az alábbi válaszok.
 - A csángók, mint a kegytemplom valamikori védelmezői, a csángó mise.
 - Úgy éreztem, hogy engem hív a csíksomlyói Szűz Mária.
 - Hagyomány megélése, kereszteljával.
 - Imádkozni szeretteimért.
 - A szakralitás megélése.
 - Hálaadás.
 - Igen, hálát adtam a Szűzanyának, amiért meggyógyult a fiam.
 - Lélekben feltöltődni, elhunyt szeretteimmel lélekben találkozni.
 - Imádkozni Máriához.
 - Lelki megnyugvás.
 - Mert zarándokhely és szeretem.
 - Valamit nagyon fontosat szerettünk volna kérni a férjemmel, azért zarándokoltam (pl. egyszercs azért, hogy szülessen még egy gyermekem, és úgy is lett).

- *Csak a búcsú miatt.*
 - *Családomért imádkozni, hálát adni.*
 - *Vágytam rá.*
 - *Visszaszerezni az emberekbe vetett hitet.*
 - *Zarándokvonat miatt.*
 - *Az első székelly gyorsal mentem 2007-ben. Óriási élmény volt!*
 - *Lelki feltöltődés, ima, szakralitás.*
- A családdal-ismerősökkel és a személyes jellegű motivációkra utalnak az alábbi válaszok.
- *Szüleimhez mentem, mert nagyon távol vagyok tőlük.*
 - *Családlátogatás.*
 - *Családommal, családomért.*
 - *Hazalátogatás.*
 - *Édesanyám emlékére. Az ő álma volt, én eljutottam oda.*
 - *Találkozás kint élő hozzátartozókkal a búcsú helyszínén.*
- A munkával kapcsolatos motivációkra utalnak az alábbi válaszok.
- *Önkormányzati bizottsági tagság, intézeti kiküldetés.*
 - *Munkahelyi szervezés.*
 - *Munkahelyi közösség erősítése.*
 - *Munka jellegű tevékenység.*
 - *Tudósítóként utazom.*

4. számú melléklet

A turizmusfejlesztés lehetőségeinek feltárása a csíksomlyói kegyhely példáján keresztül

Tózsér Anett, Battay Máté, Szász Jenő

Összefoglalás

Csíksomlyó, mint a székelyföldi szakralitás meghatározó helyszíne több évszázados múltra tekint vissza, az elmúlt 25 év során pedig a magyar nemzet legfontosabb kegyhelyévé vált. A csíksomlyói búcsú évszázados hagyomány, a vallási turizmus jelentőségének mindenki számára ismert példája napjainkban is. A csíksomlyói kegyhely regionális viszonylatban az egyik legismertebb vallásturisztikai branddé is vált, ahová – a spirituális élményeken túl – hozzávetőlegesen közel 250 ezren érkeznek minden évben. A tanulmány célja a csíksomlyói búcsú történetének, turisztikai jelentőségének és változó szerepének vizsgálata, elsősorban abból a szempontból, hogy a csíksomlyói búcsú mint turisztikai termék az életciklusát tekintve melyik fázisban van, milyen irányban fejlődik, milyen jövő felé tart.

Bevezetés

Csíksomlyó a magyarság legnagyobb zarándokhelye, az elmúlt 25 év során a vallási turizmus mindenki számára ismert pozitív példájává vált. A csíksomlyói búcsúnak a vallási jelentősége mellett nemzeti identitástudat erősítő szerepe van. Ezen kívül Erdélyben és Magyarországon is hatást gyakorol a turizmusra, hiszen jelentős vendégforgalmat és fogyasztást is generál. Tekintve, hogy szakértői becslések alapján az Erdélybe éves szinten beutazó 1,2 millió turista akár 60 %-a is magyar lehet (Nagy, 2013), fontos cél a kimondottan nagy tömeget vonzó csíksomlyói és csíkszeredai turizmus szempontjából is jelentős, komoly eszmei értékkel bíró esemény hatásvizsgálata.

A jelen kutatás célja annak vizsgálata, hogy a csíksomlyói búcsú milyen értéket képvisel, turisztikai termékként milyen jelentősége van a régió turizmusában. Ennek érdekében adatelemzés és a turisztikai életciklus szakasz görbe vizsgálat módszerével felvázoltuk az eddigi fejlődés irányát és mértékét és interjút készítettünk Erdélyben a témában jártas egyházi vezetővel.

A kutatás során az alábbi hipotézist fogalmaztuk meg: a csíksomlyói búcsú esetében az egyház által elsődlegesnek tekintett cél, a hit megélése továbbra is egyértelműen a leghangúlyosabb tényező, ugyanakkor emellett a magyarságtudat erősítése, a magyarság egységének megélése is ugyanolyan fontos motivációjává vált.

Anyag és Módszertan

A kutatómunka során szekunder- és primer módszereket is alkalmaztunk.

- Feldolgoztuk a téma szakirodalmát: a vallási- és a kulturális turizmus, a csíksomlyói búcsú, mint vallási-, illetve nemzeti vonzerő összefüggéseit.
- A dokumentumelemzés módszerét alkalmazva vizsgáltuk a kutatás tárgyát érintő, rendelkezésre álló korábbi elemzéseket: a búcsú változó szerepének szociológiai vonatkozásait, a résztvevők számáról készült statisztikai jellegű vizsgálatokat, a búcsú, mint turisztikai desztináció termékkínálatát és fejlettségi állapotát vizsgáló publikációkat.
- Interjút készítettünk a helyi egyházi vezetővel annak érdekében, hogy a téma szakértőjének véleménye és tapasztalata is beépülhessen a kutatás eredményeibe a csíksomlyói búcsú változó szerepét, és gazdasági jelentőségét illetően.

Eredmények

Fogalmi áttekintés

Vallási turizmus jelentősége és értelmezése

A vallási turizmus egy folyamatosan bővülő turisztikai termékforma a teljes turizmus ágazaton belül. Ennek magyarázata elsősorban a világvallások folyamatos erősödésében rejlik, másodsorban egyre több turista iktat be az utazása során egyházi desztinációkat úti céljai közé (Mintel, 2012).

A vallási turizmus növekedése magával hozta a látogatószám bővülését is. Mintel (2012) becslése szerint 2015-ben 46 millió vallási turista indult szakrális helyek meglátogatására. A vallási turisták által elköltött összeget átlagosan 1000 dollárra teszik, ami a teljes forgalom tekintetében több tízmilliárd dollárra tehető. A vallási turizmus tehát a turisztikai szektoron belül egy nagy tömegeket utazásra ösztönző turisztikai termékforma, amely vonzerejénél fogva indokoltá teszi az olyan sajátos és kiemelkedő turisztikai attrakciók vizsgálatát is, mint a csíksomlyói búcsú.

A vallási turizmusnak nincsen egységes definíciója. A szakértők meghatározásaiban több alapvető eltérés is mutatkozik, azonban megállapíthatók bizonyos egységes és állandó összefüggések.

A legfontosabb állandó érvényű szempont a vallási turizmus értelmezése kapcsán, hogy a vallási turizmus a vallási turista (zarándok) részéről valamennyi szerző meghatározásában feltételez bizonyos eltérő intenzitású vallási, kulturális érdeklődést, illetve tiszteletet, amelyet valamilyen vallási szempontból meghatározó desztináció meglátogatásával fejez ki.

Az ENSZ turizmussal foglalkozó világszervezete meghatározása szerint vallási turizmusnak nevezünk minden olyan, a megszokott környezetünkön kívül eső utazást, amely vallási céllal történik (UNWTO, 2011).

A meghatározásokban ugyancsak közös állandó tényező a hit meglétének, illetve nemlétének a kérdése. Egyházi szemszögből ez választja el az Istent kereső zarándokot, aki az egyház tagjaként, a kultúrkör részeseként látogatja meg a vallási emléket, és a kulturális turistát, aki alapvetően csak az adott vallási emlék történelme, vagy építészeti, kulturális jelentősége miatt látogatja meg a desztinációt.

A hazai szakirodalom tekintetében az első vizsgált definíció talán egyben a legkönnyebben értelmezhető is. E szerint „vallási turizmusnak azt nevezzük, amikor azért keresnek fel egy helyet, épületet, kegyhelyet, mert azt szentnek tartják.” (Mester, 2006). A definícióhoz kapcsolódóan a szerző a vallási turizmust három típusba sorolta:

- zarándoklat
- vallási eseményre történő utazás
- kulturális vallási turizmus (templom vagy imahely meglátogatása, nem vallási okból, hanem elsősorban kulturális, történelmi és építészeti jelentősége miatt).

Ebben a fogalmi meghatározásban az tekinthető sarkalatos pontnak, hogy a szerző a kegyhelyeket felkereső turistákat motivációjuk alapján különíti el. A vallási turizmus értelmezésének alapját a kegyhelyeket látogató utazók motivációja jelenti (amely lehet vallási vagy kulturális). Ezen kívül a szerző a vallási motivációval rendelkező utazók között további különbséget tesz, az utazókat további csoportokra bontja (vallási eseményre utazás vagy zarándoklat).

A vallási turizmus sokszínűségét jeleníti meg Mintel (2012) meghatározása is, amely szerint a vallási turizmus a szentnek vélt épületek, helyszínek, illetve kegyhelyek meglátogatását jelenti. Ezt a tevékenységet több típusba sorolták, amelyek a következők:

- zarándoklatok
- vallási helyszín meglátogatása azon okból, mert szentnek vélt hely
- vallási eseményre való utazás
- „templomturizmus” (templom imahely meglátogatása sokkal inkább kulturális, történelmi, építészeti jelentősége miatt, mintsem vallási okokból.)

Egy szintén vallási turizmussal foglalkozó tanulmány szerzői szerint (Raffay–Lőrincz–Clarke, 2014) a vallási turizmuson alapvetően olyan vallási, illetve kulturális motivációval érkező látogatók számára fenntartott szolgáltatásokat és turisztikai termékeket értünk, amelyek spirituális értékeken alapulnak.

Varga Józsefné (2011) szerint a vallási turizmus fogalma egy „olyan jelzős szerkezet, amelyben a jelzett szó a turizmushoz kötődő tartalmakat idéz fel bennünk, míg a jelző a tevékenység lelkiségéről, spirituális jellegéről közvetít üzenetet.” A szerző a pontosabb fogalom meghatározás során bővebben kifejti a definícióban rejlő kettősséget, egyrészt mivel a vallási jelleg egy elvont szakrális jelentéstartalmat hordoz, míg a turizmus jellegéből adódóan elsősorban profitorientált tevékenységet jelent. Ezt a kettősséget találóan az „üzlet vagy tartalom” kérdésének nevezi.

A vallási turizmus értelmezése kapcsán megfigyelhetőek tehát olyan **állandó összefüggések**, amelyek minden definícióban megjelennek. Ezek leginkább a vallási (vagy kulturális) turista érdeklődésének leírásában mutatkoznak meg. Ez az a bizonyos érdeklődés (néhány megfogalmazásban tisztelet) amely arra készíti a (bármely vallás számára) szent helyeket meglátogató turistát, hogy útra keljen. A meghatározások közös alapjaként tehát az érdeklődés és a hit meglétét, illetve annak eltérő mértékét állapíthatjuk meg.

A vallási turizmust meghatározó definíciók **legfontosabb különbsége** pedig a vallási turizmus nem mérhető szubjektív tényezőiben keresendő, ebben különülnek el főként egymástól. Ez a korábban taglalt érdeklődés eltérő jellegében, szintjében, az utazó konkrét motivációjában jelentkezik. A különböző szerzők különböző kategóriákba sorolják a turistákat, a motivá-

ciójuknak és preferenciáiknak megfelelően. Ez pedig, vallási turizmusról lévén szó, leginkább a meglátogatandó szent hely iránt érzett tisztelet vagy érdeklődés vallásos vagy kulturális alapú meglátogatását jelenti (Mester, 2006; Mintel, 2012; Raffay – Lőrincz –Clarke, 2014).

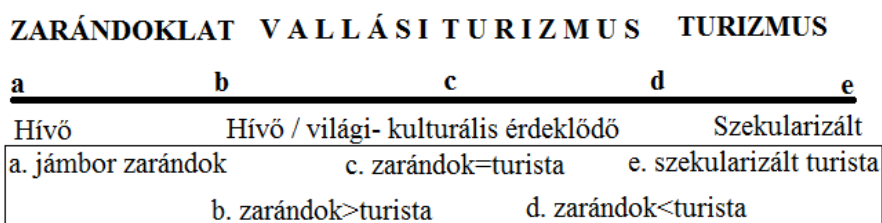
Éppen emiatt a látogatók objektíven nem mérhető céljainak meghatározása felveti a fogalmi lehatárolás nehézségeinek problémakörét. Különböző tanulmányok eltérően kezelik a vallási turizmusból résztvevőket. A merevebb álláspont szerint csak az tekinthető vallási turisztikai eseménynek, amikor vallásos emberek hitéleti céllal keresnek fel egyházi emlékeket vagy épületeket (Mester, 2006; Mintel, 2012), míg a megengedőbb álláspont szerint a vallási nevezetességek felkeresése hívők és nem hívők esetében is vallási turizmusnak tekinthető (Raffay–Lőrincz–Clarke, 2014).

A csíksomlyói búcsú kapcsán, a fogalmi lehatárolás során előtérbe kell helyezni azt a tényt, hogy bár a Pünkösöd, mint ünnep alapvetően a keresztény értékekre épít, a búcsú pedig ennek az ünnepnek biztosít méltó reprezentativitást, a látogatók változó motivációja miatt feltétlenül érdemes a megengedőbb álláspont mellett dönteni, amennyiben a búcsú és a szent helyek meglátogatása a hit meglététől vagy intenzitásától függetlenül vallási turizmus.

A pünkösdi búcsú vizsgálata azért is speciális kérdés, mivel négy napos ünnepről lévén szó, alapvetően befolyásolja a vizsgálat eredményét, hogy kit számítunk a búcsú résztvevőjének. A búcsú csúcspontjának a szombati napon zajló szentmisét, és a keresztek, a zászlók, a helység-név táblák alatt vonuló úgynevezett keresztalják útját tartják. Ahogy a csíksomlyói ferences rendházban készült interjúban is megfogalmazódott, egyházi szempontból azért sem lehet egyértelműsíteni a búcsú résztvevőinek számát, mivel az egyház felfogása szerint a búcsúnyerés egy lelki folyamat eredménye, amely magában foglalja a lelki kiengesztelődést, a bűnbánatot, a bűnbocsánatot, az áldozást és a szent gyónást is. Ez az esetek jelentős részében azt jelenti, hogy a zarándokok döntő többsége csak egy napot tölt Csíksomlyón pünkösdkor, ugyanakkor ez az egy nap a zarándokok lelki útjának, a lelki folyamatnak egy fontos állomása.

A vallási turizmus és a kulturális- és örökség turizmus összefüggései

Az elmúlt évtizedek során a társadalmi változásoknak köszönhetően a vallási turizmus jellege is átalakult az utazók megváltozott igényeinek megfelelően. A vallási- és a kulturális turizmus közötti átmenet folyamatát mutatja be az 1. ábra, amelyet Smith a vallási turizmussal kapcsolatos kutatásai során modellezett le.

1. ábra: A vallási és a kulturális örökségturizmus kapcsolata, illetve különbségei
Smith (1992) alapján saját szerkesztés

Ahogy az ábrán is látható, a zarándoklat, a vallási turizmus és a kulturális turizmus nem válik el élesen egymástól. Míg a kulturális értékek iránt érdeklődő utazó inkább nevezhető turistának, addig az Istent kereső, hittől vezérelve utazó sokkal inkább nevezhető zarándoknak. Ez az átmenet az, ami jelentősen megnehezíti a terület vizsgálatát, illetve az eredmények pontos

mérését, mivel a hit, illetve a vallásos érdeklődés meglétének objektív vizsgálata a teljes vendégszám tekintetében lehetetlen.

Varga Józsefné (2011) a fogalmi lehatárolása során ugyancsak kijelenti, hogy a vallási turizmus elsősorban a kulturális turizmusba tagolódik, mivel a vallási turizmus iránt érdeklődők elsősorban a kultúrtörténetileg, művészettörténetileg, vagy néprajzilag kiemelkedő értékek látogatásában érdekeltek. Ezek a látogatók két csoportba sorolhatóak: vagy a hitéleti, spirituális élmények megélése, vagy az említett kultúrtörténeti, művészeti, vagy néprajzi értékek megtekintése készíti őket az adott turisztikai desztináció felkeresésére.

A vallási turizmus a csíksomlyói búcsú esetében is a kulturális turizmus részeként jelenik meg, hiszen a résztvevőknek a következőekben tárgyalt motivációja is a vallás mellett leggyakrabban a magyar kulturális háttér vallási és nemzeti térben történő megélése.

A csíksomlyói búcsú – vallási és/vagy nemzeti desztináció?

Csíksomlyó esetében a vallási turizmus lehatárolásának problémaköre szintén felmerül, mivel a csíksomlyói búcsú nem csak vallási tekintetben spirituális élmény, hanem a magyar identitástudat egyházi térben történő megélésének is egy fontos helyszíne.

A csíksomlyói búcsú, mint egyházi ünnep évszázadokig őrizte tisztán vallásos jellegét. Egyházi források alapján, Csíksomlyó 1444 óta búcsújáró kegyhely. Ezt IV. Jenő pápa rögzítette egy máig fennmaradt bullájában. 1567 óta a búcsú fogadalmi búcsú, innentől eredeztethető a csíksomlyói pünkösdi zarándoklat. A legkorábbi rendelkezésre álló források a csíksomlyói kegyhely kiépülését a 15. századra teszik. A templom túlélte a török hódoltságot, amit a vallási és népi hagyomány a templomban őrzött csodatévő Mária-szobornak tulajdonít (Vörös, 2005).

A Csíksomlyón történt testi-lelki gyógyulásokért, 1789-ben Batthyány Ignác erdélyi püspök csodálatosnak nyilvánította a Mária-szobrot. A Mária tiszteletet tovább erősíti a Regnum Marianum gondolatkör, amely szerint Szent István király népét és országát, az azt jelképező korona formájában felajánlotta Szűz Máriának. Ennek fényében az országba beáramló telepesek és a helyi magyar lakosság kapcsolódási pontja is a kölcsönös Mária-tisztelet lett, etnikai hovatartozástól függetlenül ez a tisztelet fogta össze a katolikus vallású magyarságot. Így vált évszázadok alatt a szobor, és ezzel együtt Csíksomlyó a székelyföldi, később pedig az erdélyi katolicizmus kulturális középpontjává, a hit megőrzésének szimbólumává. A vallásos Mária-tisztelet pünkösdi ünnepkörének évszázados hagyományában a 20. századi politikai és társadalmi változások komoly törést hoztak. 1949-ben a regnáló romániai rezsim betiltotta a búcsú megtartását. Bár a tiltás 1990-ig érvényben volt, ennek ellenére a környékbeli falvakból a következő évtizedekben is érkeztek zarándokcsoportok Csíksomlyóra (Vörös, 2005).

Több tanulmány is foglalkozik a búcsú meglátogatásának változó motivációival (Mohay, 2006; Vörös, 2005). A csíksomlyói búcsún való részvétel mára a 20. század történelmi változásainak hatására a kezdetekben kizárólagosan a katolikus hit megélésének szentelt eseményből egy modern és népszerű vallásturisztikai desztinációvá vált. Látogatóinak motivációi között továbbra is fontos szerepet foglal el a katolikus vallás, illetve az ökumené jegyében érkező többi keresztény felekezet hitéleti alapon történő látogatása, de napjainkra legalább ilyen fontos szerepet játszanak az alapvetően nem hívő, de keresztény gyökerekkel rendelkező látogatók, akiknek elsődleges motivációja a nemzeti önreprezentáció megélése a Kárpát-medence és az egész világ különböző országaiból származó magyarokkal. A következőkben az egyes álláspontok, vélemények összegzése következik.

A korábbi kutatások alapján megállapítható, hogy az esemény turisztikai jellegű érdeklődést először az 1970-1980-as években váltott ki, amikor fiatal budapesti értelmiségiek azért indultak el a somlyói búcsúba, mert ott lehetett találkozni csángókkal (Mohay, 2006).

Az 1990-es években hangsúlyosabb tényezővé vált, hogy a búcsúra érkező tömeg már alapvetően nem egy regionális, székelyföldi vonzáskörből kerül ki, hanem egy jóval tágabb körből. Az 1990-es évek óta a búcsún gyakorlatilag Erdély és Magyarország teljes területéről érkeznek zarándokok, továbbá a többi magyarlakta terület és a tengerentúl is képviselteti magát (Mohay, 2006).

A búcsú hamar létrejövő nemzetközi népszerűségének kialakulásában nagy szerepet játszottak az olyan tömegkommunikációs eszközök híradásai, mint a búcsúról tudósító újságok, rádió- és televízió műsorok. Ez a folyamat magával hozta az egyházi ünnep jelentésének módosulását. Ezáltal került elsődleges helyre a résztvevők számára a nemzeti kategóriákban való önmegjelenítés, háttérbe szorítva a vallási motivációt (Vörös, 2005).

Az ebben a kutatásban is hivatkozott korábbi munkák eredményei alapján megállapítható, hogy a csíksomlyói pünkösdi búcsút, amely alapvetően egy egyházi ünnep, a politika és a médiumok egy nemzeti ünnepként is kommunikálják, ezzel segítve a magyar turisták tömeges megjelenésének előmozdítását. Ennek ellenére a búcsúra látogató tömeg érzelmi azonosulása a nemzeti ünnep üzenetével nem csak ennek köszönhető, hanem sokkal inkább a jelenlévő tömeg által megélt kollektív nemzeti közösségélménynek. Ebben jelentős szerepet játszanak a búcsún látható nemzeti szimbólumok, mint például a zarándokok által a körmenetben is feltartott helységnév táblák, és zászlók (Vörös, 2005) és a magyar és a székely himnusz közös éneklésének élménye.

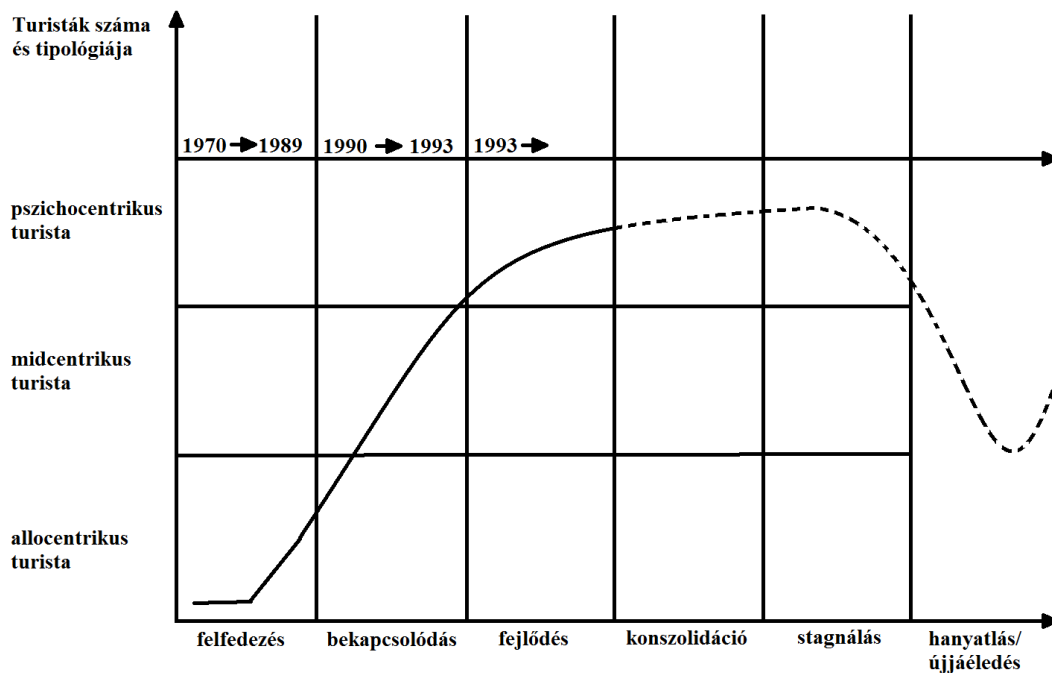
Következésképpen megállapítható, hogy a csíksomlyói búcsú egyházi jellegében az 1990 óta eltelt időszak alatt végbementek bizonyos jelentésváltozások, amelyek miatt napjainkra az ünnep arculatában markánsan jelen vannak nemzeti elemek is. Ez viszont nem kizárólag az ünnep jelentésének változásában keresendő. Erdélyben elsősorban történelmi okokból, a vallás (mind a katolikus, mind a protestáns vallások) különösen erős szerepet játszik a magyar identitás megőrzésében, ezért is nehéz elválasztani a vallási és a nemzettudattal összefüggő motivációt a búcsú meglátogatásában. Az interjú tapasztalatai alapján az a következtetés vonható le, hogy a hit megélése alapvetően fontos szempont a búcsúra látogatóknál, ez pedig inkább arra enged következtetni, hogy az a lehetőség vonzza a látogatók tömegeit, amelyet a hit megélése az országhatártól 400 kilométerre fekvő tömbmagyar régióban nyújt (Vörös, 2005).

A csíksomlyói búcsú elemzése a turisztikai desztináció életciklus-görbe alapján

A turizmus fejlődése egy hosszú, gyakran évtizedekig tartó folyamat, amely általában csak lassan hoz változást egy desztináció életébe. Természetesen a turisztikai fogadóterületek eltérő adottságai miatt, a turizmus jellege és az okozott változások komoly eltéréseket mutatnak desztinációnként, de hasonló folyamatok minden turisztikai fogadóterület esetében megfigyelhetők. Ezt a folyamatot kívánja elméleti szinten ábrázolni a desztináció életgörbe ciklus modell, amelynek elméleti kiindulópontja, hogy az adott turisztikai desztináció iránti keresletet a helyi lakosság turizmussal kapcsolatos attitűdjével, és a turizmus fejlettségi állapotával összefüggésben ábrázolja (Palanca, 2007).

A legismertebb turisztikai életciklus görbe a Butler nevével fémjelzett modell (1975). Butler szerint a turisztikai életciklus görbe hat egymást követő szakaszból áll. Az egyes szakaszok-

ban folyamatosan változik (növekszik, csökken) a turisták száma és típusa, a szektor fejlettsége és a turizmus hatásai (Palancca, 2007).

2. ábra. Turisztikai desztináció életciklus görbe modell

Forrás: Palancca 2007 alapján saját szerkesztés

Az életciklus görbe elméletnek több gyengesége is van. Ezek közé tartozik, hogy a nem pontosan ismert látogatószámok, vagy a látogatószerkezetre vonatkozó adatok hiánya szinte lehetetlenné teszi a pontos ábrázolást.

A csíksomlyói búcsú életciklusainak megismeréséhez szükséges a modellben szereplő turista típusok rövid bemutatása Plog (1974) turizmuskutatói megközelítése alapján.

Plog vizsgálata a kiinduló alapvetésben tekinthető leginkább újszerűnek, amennyiben a turistákat, mint populációt vizsgálta. A vizsgálat alapkérdései a nyitottság, a befogadás, az új, szokatlan tapasztalatok és élmények utáni vágy, illetve hogy a turisták mennyire vonzódnak a megszokott, az ismerős élmények után. Ezen szempontok alapján Plog három típusba különítette el a turistákat.

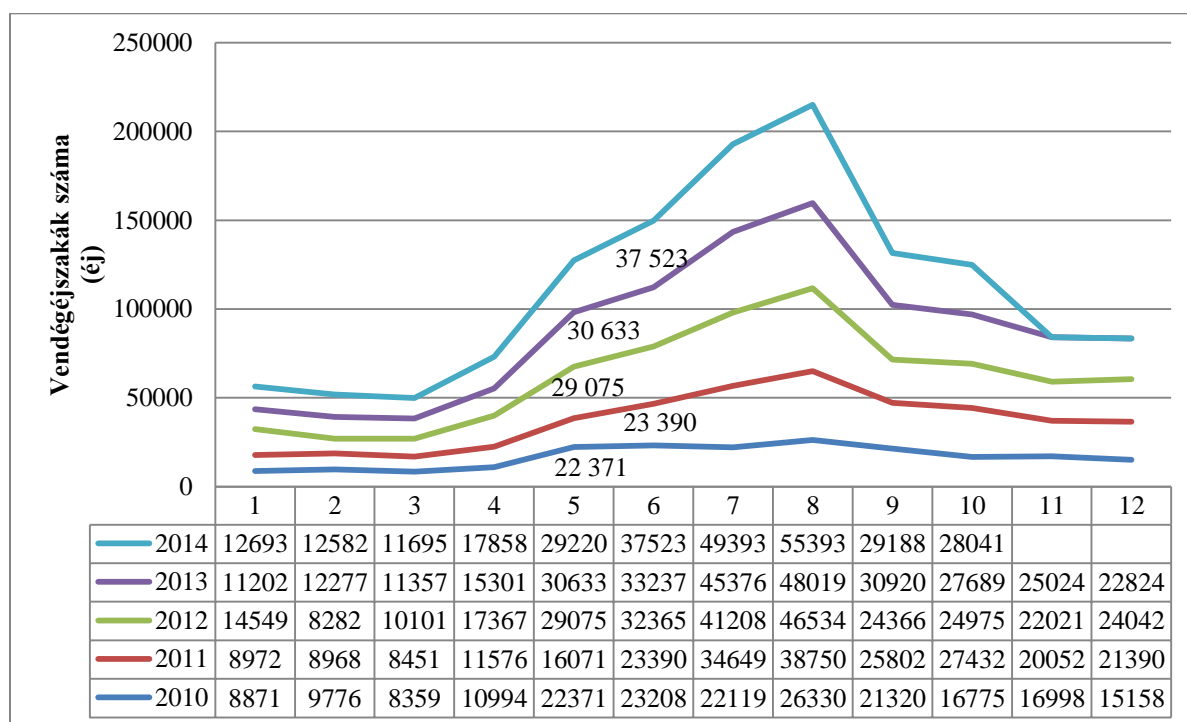
1. Allocentrikus-típus: a skála egyik végét jelentő teljesen új élmények után vágyó, ismeretlen desztinációkat látogató turista, aki kockázatvállaló típus, olyan helyszíneket, embereket és szituációkat keres, amelyek eltérnek a megszokott életvitelétől.
2. Psichocentrikus-típus: a skála másik végét jelenti. Az abszolút ismerőst, az „olyan, mint otthon” érzését kereső turisták.
3. Midcentrikus-típus: a skála két vége között elhelyezkedő turista típus, a legáltalánosabb utazó szemléletet testesíti meg. Új élményeket keres, de lehetőleg otthonos környezetben.

Mint minden modellnek, a Plog-féle turista-tipizálásnak is vannak hiányosságai: a különböző kulturális, társadalmi háttérrel rendelkező emberek esetében ugyanis eltérő lehet az „új élmény” és az „otthonos környezet” értelmezése, megélése. Mivel azonban itt a vizsgálat konkrét tárgya a csíksomlyói búcsú és a búcsút látogatók köre, általánosságban megállapít-

ható, hogy jelentős eltérések nincsenek az azonos vagy hasonló vallási, kulturális háttérnek köszönhetően. A búcsún résztvevő székelyföldi és az anyaországi magyarok is azonos preferenciákkal rendelkeznek, motivációjuk is alapvetően a nemzeti identitástudat vallási környezetben való megélésére irányul.

Ma a csíksomlyói búcsú Erdély turisztikai kínálatának egyik legismertebb eleme, minden évben több százezer turista érkezik ide. A búcsú által is befolyásolt szezonális turizmus gazdasági hatása érezhető a térségben: Hargita megyébe a legtöbb turista a nyári időszakban, a főszezonban érkezik. A turisztikai életciklus görbe szerint a **csíksomlyói búcsú jelenleg a fejlődés és a konszolidáció határának fázisában van**. A helyszínen végzett kutatás is megerősítette, hogy a búcsú látogatószámát csak nagyságrendileg lehet meghatározni, és ez a szám továbbra is minden évben növekszik.

A Hargita Megye Tanácsának elemző csoportja által készített 3. ábrán a regisztrált, helyben eltöltött vendégéjszakák számának alakulása látható. A konkrét szám adatokkal jelölt hónapok mutatják a pünkösdi időszakot is jellemző növekvő tendenciát. A pünkösdi búcsú idején Hargita megyébe (Csíksomlyóra) látogató turisták a grafikonon is jól látható jelentőséggel bírnak az éves látogatottság alakulásában. Minden évben megfigyelhető a grafikonok alakulásában egy emelkedés, az évről évre történő növekvő számú vendégéjszaka.

3. ábra: A Harghita-megyében eltöltött regisztrált külföldi vendégéjszakák számának alakulása (éj/hónap) 2010-2014.

Forrás: Harghita-megyei Tanács elemző csoportja alapján saját szerkesztés

A turisztikai desztinációs/termék modellel történő vizsgálat alapja, hogy a modell elméleti kiindulópontjait hasonlítjuk össze a rendelkezésre álló adatokkal.

Az elméleti modell szerint az első életszakasz egy desztináció (jelen esetben turisztikai termék) életében a **felfedezés** időszaka.

Ez az időszak a butleri-elmélet szerint kis számú, alapvetően allocentrikus turista látogatását jelenti. Ezek a turisták felfedező szellemű, újdonságok iránt fogékony utazók. A desztinációra jellemző a turisztikai infrastruktúra hiánya, a turizmus nem bír jelentős gazdasági, társadalmi, kulturális hatással. A terület nehezen megközelíthető, a vonzerőt elsősorban a természeti értékek jelentik.

A csíksomlyói búcsú esetében a felfedezés fázisa az 1970-1989-ig tartó időszakra esett. A felfedezés időszakában az elmélet és a gyakorlat szinte teljesen fedte egymást. A búcsú iránt az 1970-es évektől ébredt újra az érdeklődés, ekkor elsősorban kalandvagyó fiatal budapesti értelmiségiek látogatták az eseményt azzal a céllal, hogy csángókkal találkozzanak (Mohay, 2006).

A modell következő szakasza a **bekapcsolódás** időszaka. Az elmélet leírása szerint ekkor kezdődik meg a turisztikai infrastruktúra fejlesztése a szállásadás és a vendéglátás területein. Megjelennek az első helyi befektetők, kialakul a látogatottsági csúcsot jelentő turistaszegzon. A turisták személyes kapcsolatba kerülnek a lakossággal.

A bekapcsolódás időszaka a csíksomlyói búcsú desztinációs életszakaszában **1990-1993** közé tehető. A politikai fordulat éve után, a búcsún résztvevő közönség száma folyamatosan emelkedett. Az 1989-ig a búcsúra látogató néhány egyetemistából olyan komoly érdeklődő tömeg vált, hogy a kegytemplom már nem volt alkalmas a látogatók tömegeinek befogadására. A romániai kommunista rezsim bukása utáni első szabad búcsúra érkezők döntő többségükben még erdélyiek voltak. A szentmisét és a zárandoklatot először a kegytemplom előtti téren tartották, később pedig a Somlyó-hegy völgyébe irányították át, megkezdődött a szabadtéri oltár építése. „Akkora lett a tömeg, hogy lebénult az egész környék. Akkor a templom előtti téren volt a mise, és annyian voltak, hogy ki kellett vinni a nyeregbe.” (Urbán Erik közlése szerint, 2016)

A bekapcsolódás ciklusát a **fejlődés** időszaka követi, ami a jelenlegi rendelkezésre álló adatok alapján 1993 óta folyamatosan zajlik. A modell elméleti leírása alapján ezt az időszakot alapvetően a látogatószám emelkedése jellemzi: a látogatók száma meghaladja a helyi lakosság számát. Ezzel egy időben a helyi vállalkozások száma is nő és a marketingkommunikációs tevékenység erősödése is jellemző. Az ember alkotta attrakciók váltják fel a természeti vonzerek elsődleges szerepét. A látogatók összetételét tekintve a midcentrikus turisták kerülnek túlsúlyba.

A csíksomlyói búcsúra a fejlődés időszakában Erdély és Magyarország teljes területéről érkeznek zárandokok, továbbá a Kárpát-medence többi magyarlakta területe és a tengerentúl is képviselteti magát. A szervezésért felelős ferences testvéreknél készült interjú tanulsága szerint, a turisztikai termékek fejlesztése is innen datálható. A búcsúnak a kegytemplomból a Somlyó-hegy nyergébe való áthelyezésével, az egyház megteremtette a búcsú százezres látogatótömegének fogadásához szükséges feltételeket. Ugyanezen céllal épült fel a Makovecz Imre által tervezett szabadtéri oltár is 1996-ban. Az interjú alapján is azt állapíthatjuk meg, hogy ezekben az években alakult ki az a szállodákban, panziókban és magánházaknál elérhető szálláskapacitás, ami a mai napig is folyamatosan bővül és képes ellátni a búcsúra érkező százezres tömeget.

A **konzolidáció** időszakát lassuló növekedés és új piacok keresése jellemzi. Erőteljes marketingkommunikációs tevékenység zajlik a látogatottsági szint további fenntartásáért. Megjelennek a látogatók között a pszichocentrikus turisták és a desztináció gazdasági életében meg-

jelennek a külföldi befektetők. A lakosság életminősége romlik, megjelenik az elégedetlenség a turistákkal szemben.

A csíksomlyói búcsút ma fejlődő turisztikai infrastruktúra, a Mária út folyamatos kiépülése, a Recultivatur című nemzetközi vallásturisztikai projektben való részvétel, az egyházi programok bővülése jellemzi. Fontos céllá vált, hogy ne csak a pünkösdi búcsú idején, hanem az év többi részében is programokkal, lelki gyakorlatokkal várják a zarándokokat. Ez a folyamat érezteti is a hatását, az egyre erősebb online kommunikációnak (ferences szerzetesek blogjai, magyarországi utazási irodák honlapjai), és a Mária Út Egyesület évközben szervezett programjainak köszönhetően (mint például az 1Úton zarándoklat, és a szakrális maratonok). A lakosság örömmel fogadja a turistákat.

A butleri-elmélet következő szakasza a **stagnálás**. Ekkor a látogatószám eléri a terület teherbíró képességének határát. Alacsony kihasználtság, illetve a szezonális erős hatása jellemző. Erős a visszatérő látogatóktól való függőség és a vállalkozásoknál gyakori a tulajdonosváltás.

Az interjúalanyok tapasztalatai szerint a csíksomlyói búcsúra látogatók számának növekedése még mindig tart, de érezhető egyfajta lassulás. Fokozódó marketingmunka érződik a növekvő nyomtatott és online média megjelenésben, a rendelkezésre álló szállásokat a búcsú idejére hónapokkal az ünnep előtt lefoglalják. A desztináció népszerűsége töretlen. Erős szezonális jellemző, a zarándokprogramok még nem éreztetik a hatásukat.

A vizsgált modell utolsó eleme a **hanyatlás**. Ebben a szakaszban elmaradnak a tömegturisták, a vállalkozások száma egyre csökken, a turisztikai infrastruktúra leépül. A szezonális egész éves jelenségé válik, a turisták új desztinációkat keresnek.

A hanyatlás jelenleg nem jellemző a csíksomlyói búcsúra, mint turisztikai termékre, de ahhoz, hogy ez a jövőben is így maradjon, szükséges az esemény megújítása, aminek tervezése a tavalyi évben kezdődött meg.

A vizsgálat alapján a **csíksomlyói búcsú a turisztikai életciklus görbe vizsgálat alapján a fejlődés és a konszolidáció jegyeit egyaránt mutatja**. A látogatószám növekedése még mindig jelentős, de lassuló tendenciát mutat. A látogatók száma sokszorosan meghaladja a helyi lakosság számát, egyre több vállalkozás épül a turizmusra, de még számos feltáratlan lehetőség rejlik a desztináció adottságai között, amelyre a térség, egyelőre fejlesztési tervek formájában, de reagálni látszik.

A búcsú termékkínálata állandósult, az összetétele stagnál, azonban az összes érdekelt egyetért abban, hogy a megújulás érdekében szükséges fejleszteni a turisztikai infrastruktúrát, ami elsősorban a rendelkezésre álló kapacitások összegzését, a turizmusban érdekeltet összefogását jelentené.

Helyi turizmusfejlesztési elképzelések

Hargita megye településeinek vendégforgalmi adatai szerint Csíkszereda (Csíksomlyó) jól szerepel, a második legnépszerűbb desztináció Hargita megyében. A vallási turizmus pedig a felmérés alapján a negyedik helyen áll a különböző turizmus típusok népszerűsége szempontjából (Pro Educatione Egyesület, 2014a).

A csíksomlyói búcsú és a vallási turisztikai értékekben rejlő kiaknázatlan potenciál azonban szerencsére nem került el a helyben élő szakemberek figyelmét sem és az elérhető tervdokumentumok is foglalkoznak a településre utazók körének bővítésével. Ez a célja a Recultivatur című nemzetközi vallásturisztikai projektnek is, amelynek keretében elkészült a *Csíksomlyó, mint lelki-szellemi központ – Turisztikai fejlesztési koncepció*, Hargita megye tanácsának gondozásában (Pro Educatione Egyesület, 2014a).

A fejlesztési koncepció három pontban foglalja össze Csíksomlyó turisztikai vonzerejét és a fejlesztések lehetséges irányait:

1. Szakrális projektek, tervek: a szerzők a lelki-szellemi központtal az egész éves vallási turisztikai termékkínálat összefogását és komplex marketingjét kívánják megoldani. Az internetes felületeken elérhető teljes éves programkínálat könnyen tervezhetővé teszi a csíksomlyói utazás megszervezését.

2. Gazdasági projektek, megvalósítások: a második pillér a kegyhely finansziális szükségleteit hivatott fedezni. Ennek érdekében működik konferenciaközpont, hotel és étterem is. Az elképzelés részét képezi még a saját termékek kialakítása és a helyi kis- és középvállalkozások bevonása is.

3. Szellemi projekt: főegyházmegyei kezdeményezés az egyház felnőttképzési elképzeléseinek megvalósítására, oktatási program a Pro Educatione Egyesület szervezésében. A projekt professzionális kommunikációs hálózat kiépítésére törekszik mind a tagszervezetek, mind a külső forráslehetőségek között (Pro Educatione Egyesület, 2014a).

A lelki-szellemi központ létrehozásának célkitűzéseit összehangolták a Hargita Megye turisztikai és kulturális fejlesztési stratégiáiban megfogalmazott főbb fejlesztési irányvonalakkal is. A koncepciók mindkét esetben külön hangsúlyozzák a pünkösdi búcsú szerepét turisztikai szempontból is. A vallási szakrális értékek mellett a természeti környezet is fontos szerepet kap a turistákat Csíksomlyóra vonzó kínálati mixben.

A vallási- és a kulturális turizmus több esetben is összetetalálozik, gyakran részlegesen vagy teljesen is fedi egymást, így van ez az Ezer Székely Leány Napja vagy a pünkösdi csíksomlyói búcsú kapcsán is.

Következtetések

Jelen kutatás célja alapvetően a csíksomlyói pünkösdi búcsú vallásturisztikai szerepének, változó jellegének, nemzeti- és turisztikai jelentőségének feltárása volt.

A kutatás összegzésképpen megállapítható, hogy a 2016-ban 449. alkalommal megrendezett búcsú történetében a nagy népszerűséget hozó 1990 óta eltelt 26 év, a kegyhely létezésének történelmi távlataihoz viszonyítva elhanyagolható tényező. A 26 év viszont elég hosszú idő ahhoz, hogy bizonyítsa, a több százezer látogatót vonzó négy napos ünnep fellendülése,

népszerűségének folyamatos, napjainkban is zajló növekedése egy hosszú távú folyamat, amelyre érdemes építeni.

A vizsgálat során gyűjtött adatok és az ezek felhasználására alkalmazott turisztikai desztinációs életciklus görbe modell segítségével az is megállapítható, hogy az érdeklődés növekedése, ha lassuló ütemben is, de folyamatos. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy 1990 óta még mindig egyre többen érkeznek a rendezvényre, de már nem exponenciálisan növekvő tömegekről van szó. Ez azt is jelenti, hogy a település befogadóképessége néhány éven belül a pünkösdi ünnep idején eléri a végső határát.

A terepkutatás során szintén bizonyítást nyert, hogy bár a csíksomlyói ferences szerzetesek a búcsú szervezését önállóan bonyolítják, a rendezvény a nagy volumene ellenére is sikeresnek mondható, mind szakrális nézőpontból (hiszen a híveknek öt napon keresztül lehetőségük van lelki gyakorlatok megélésére), mind pedig turisztikai szempontból (a vendégek és a helyiek is változatlan örömmel fogadják a búcsús tömeget évről évre). A búcsú gazdasági szempontból is sikeresnek mondható: bár konkrét adatok nem állnak rendelkezésre ezen a téren, de az interjú során az a nézőpont került előtérbe, hogy a kis- és középvállalkozások is tudnak profitalni pünkösdkor a városba érkező tömegből.

A környezeti hatások tekintetében sem derült fény negatív hatásra. A rendezvény jellege szavatolja a látogatók figyelmes magatartását, ezen a téren is folyamatos fejlődés tapasztalható.

A terepkutatás során az a hipotézis, miszerint a búcsú egy világi, össznemzeti irányba tolódott volna el, nem bizonyult helytállónak. A tapasztalat alapján a búcsú eredeti jellege és célkitűzése napjainkra sem változott, sőt az egyház által elsődlegesnek tekintett cél, a hit megélése továbbra is egyértelműen a leghangsúlyosabb tényező. Az egyház hivatásából fakadóan ez a rendezvény nem turisztikai termékként kezelt esemény, a turisztikai alátámasztottsága ezért nem is elsődleges feltétel. A szervezés egyházi jellegét tekintve, a csíksomlyói búcsú esetében a turisztikai alapelvek hiányoznak, de ezek beépítése nem is szerepel a célok között.

Javaslatok

A csíksomlyói búcsú, mint turisztikai jellegű vizsgálati téma nem tekinthet vissza nagy múlt-ra. Az utóbbi években több médium, illetve szervezet is kísérletet tett a búcsúra látogatók számának valamilyen formában történő mérésére. A tervezett további kutatások elősegítése érdekében fontos lenne egy látogatószám mérésre irányuló módszertan kidolgozása és a látogatószám mérése.

Az erdélyi tapasztalatok alapján a helybéli igények leginkább egy átgondolt turisztikai infrastruktúra fejlesztését tartanák elsődlegesen szükségesnek. A kegytemplom és közvetlen épített környezete műemlékvédelem alatt áll, így gyakorlatilag lehetetlen nagy volumenű építészeti beruházások lebonyolítása. A fejlesztések tekintetében elsősorban az egyházi ingatlanok felújítására lenne nagy igény, illetve egy ferences múzeum építésére, amely be tudná mutatni a rend 500 éves történetét, és a felhalmozott szellemi, tárgyi kincseket.

Az összes meghatározó szereplő (szerzetesek, civilek, önkormányzat) véleménye szerint a legfontosabb feladat a beutazó turisták érdeklődésének felkeltése Csíksomlyó iránt, a búcsú idején kívül is, illetve az odautazók lehető leghosszabb ideig történő ott tartása. Ennek érdekében próbálják élnékíteni a vallási turizmus iránti érdeklődést egyházi rendezvények, lelki gyakorlatok szervezésével, különböző projektekkal és a civil szervezetek munkájával.

Csíksomlyó, mint turisztikai desztináció, a fejlődése tekintetében sokat köszönhet a pütkösdi búcsúnak. Annak érdekében, hogy a kegyhely ne essen a szezonális csapdájába és egy egész évben látogatott vallási célpont lehessen, tudatosabb, professzionálisabb és átgondoltabb marketing tevékenységre (főként termékfejlesztésre és marketingkommunikációs tevékenységre) lenne szükség. A búcsún kívül több egyházi ünnep népszerűsítésére lenne szükség, hogy a pütkösdi búcsúhoz hasonlítható értékű ismertségre tegyenek szert, ezzel is növelve a kegyhely kiegyensúlyozott látogatottságát.

Irodalomjegyzék

Clarke Alan – Lőrincz Katalin – Raffay Ágnes (2014): Spirituális és üzleti értékek találkozása a vallási turizmusban. *Turizmus Bulletin* 15(2). 34-42.

Mester Tünde (2006): Vallási turizmus. *Turizmus Bulletin*. 7(2). 16–18.

Mintel Group (2012): Religious and Pilgrimage Tourism. Mintel International Group Ltd., London.

Mohay Tamás (2006): Vonzáskör változásban: Búcsújárás Csíksomlyóra. A Csíki Székely Múzeum Évkönyve 2006. Csíki Székely Múzeum, Csíkszereda, 2007.

Nagy Benedek (2013): A turisztikai helymarketing megalapozása Székelyföldön. Az imázs és márkahasználat tudományos megalapozása. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár.

Palanca Attila (2007): A turizmus társadalmi-kulturális hatásainak vizsgálata egy ökoturisztikai desztinációban. Turisztikai kutatás az Őrségben. Doktori disszertáció.

Pro Educatione Egyesület – Tanulmányi és Felnőttképzési Hálózat (2014a): Csíksomlyó, mint lelki-szellemi központ. In. Recultivatur Projekt. Turisztikai fejlesztési koncepció, Csíkszereda.

Pro Educatione Egyesület – Tanulmányi és Felnőttképzési Hálózat (2014b): Hargita megyei zarándokutak marketingterv. In. Recultivatur Projekt. Csíkszereda.

Pro Educatione Egyesület – Tanulmányi és Felnőttképzési Hálózat (2014c): Hargita megyei zarándokutak turisztikai fejlesztési koncepció. In. Recultivatur Projekt. Csíkszereda.

Smith, Valene L. (1992): Pilgrimage and Tourism: The Quest in Guest Annals of tourism research, Pergamon Press, 1992. 171.

Sulyok Judit –Mártonné Máthé Kinga (2014): A vallási turizmus helyzete Magyarországon. *Turizmus Bulletin* 16(1). 11-20.

Varga Józsefné (2011): A vallási turizmus jelenléte ma Magyarországon, *Keresztény Szó* 22(12). 16-21.

Vörös Gabriella (2005): A szakrális, a nemzeti közösség és az egzotikum élménye. A magyarországiak részvételének motivációiról a csíksomlyói pütkösdi búcsúban, Erdély (de)konstrukciók – tanulmánykötet. Tabula könyvek, Budapest.